

SVERIGES KYRKOR

KONSTHISTORISKT INVENTARIUM

MED STÖD AV K. VITT. HIST. O. ANT. AKAD.

UTGIVET AV SIGURD CURMAN

OCH JOHNNY ROOSVAL



DALARNE

BAND I

AV

GERDA BOËTHIUS

SVENSKA BOKHANDELSCENTRALEN A.B.

STOCKHOLM

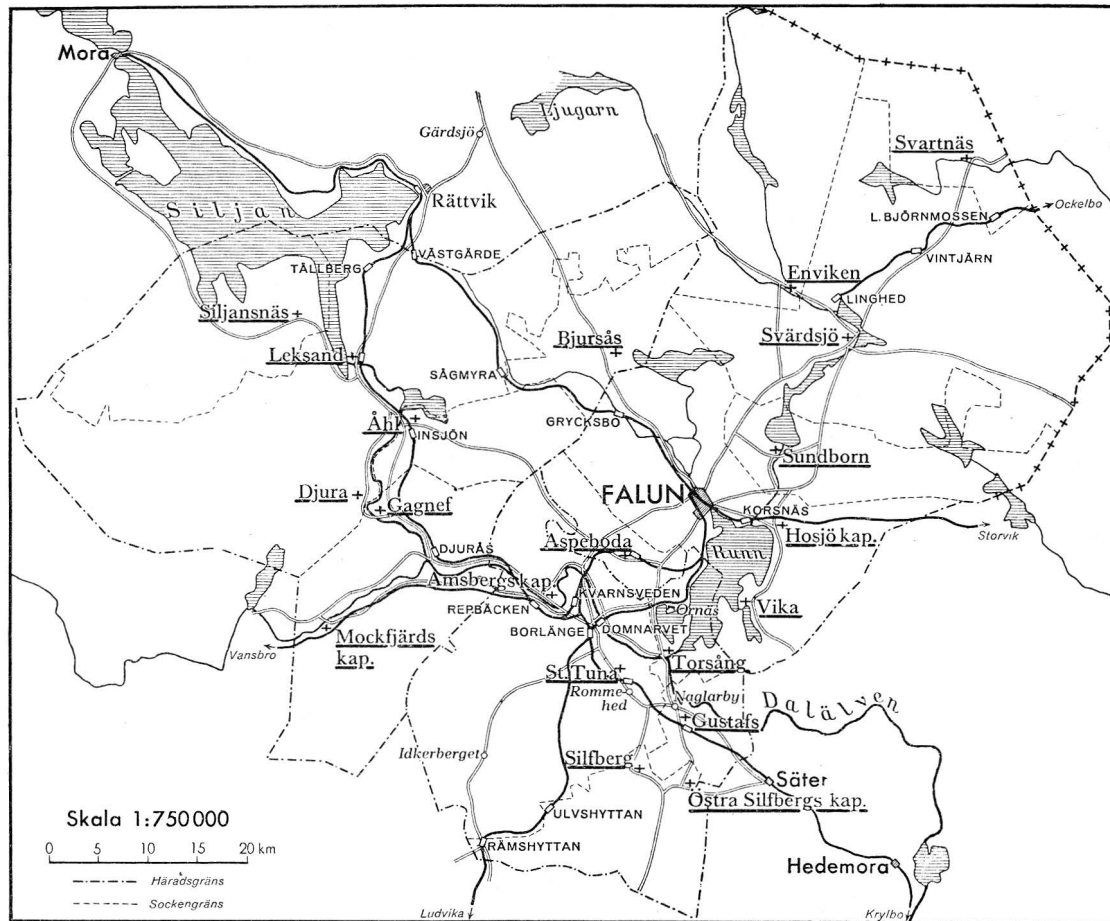


CENTRALTRYCKERIET, STOCKHOLM 1932.

DALARNE

BAND I

LEKSANDS TINGSLAG, GAGNEFS TINGSLAG,
FALU DOMSAGAS NORRA TINGSLAG,
FALU DOMSAGAS SÖDRA TINGSLAG
AV GERDA BOËTHIUS



INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Leksands Tingslag:	
Leksands kyrka	1
Djura kapell	42
Siljansnäs kyrka	61
Åhls kyrka	65
Bjursås kyrka	87
Gagnefs Tingslag:	
Gagnefs kyrka	106
Mockfjärds kapell	135
Falun Domsagas norra tingslag:	
Vika kyrka	149
Hosjö kapell	220
Svärdsjö kyrka	234
Svartnäs kapell	261
Envikens kapell	268
Sundborns kyrkor	280
Aspeboda kyrkor	300
Falun Domsagas södra tingslag:	
Stora Tuna kyrka	327
Amsbergs kapell	413
Silvbergs kyrka och Östra Silvbergs kapell	437
Gustafs kyrka och Enbacka kapell	462
Torsångs kyrka	478
Register till Band 1:	
Ortsregister	514
Personregister	519
Sakregister	531
Rättelser	542

FÖRKORTNINGAR ANVÄNDA I DETTA BAND.

- ANREP = Anrep, J. G., Svenska Adelsns Ättartaflor. Stockholm 1858—64.
- AROSENIUS = [Arosenius, F.], Beskrifning öfver Provinsen Dalarne. Falun 1867—68.
- A. T. A. = Antikvarisk-topografiska Arkivet i Statens Historiska Museum.
- BRUNTIUS = Brunius, C. G., Konstanteckningar under en resa 1849. Stockholm 1851.
- B. St. = Kungl. Byggnadsstyrelsens arkiv i Stockholm.
- HÜLPHERS = Hülphers, Abr. A:son, Dagbok öfver en Resa igenom de under Stora Kopparbergs höfdingedöme lydande Lähn och Dalarne år 1757. Västerås 1762.
- HÄRNÖSANDSSTUDIER = Utställningen av äldre kyrklig konst i Härnösand 1912. Studier. Stockholm 1914.
- K. B. = Kungl. Biblioteket i Stockholm.
- KRÖNINGSVÄRD = Diplomatarium Dalecarlium. Urkunder rörande landskapet Dalarne, utgifne af C. G. Kröningsvärd och J. Lidén. Stockholm 1842—53.
- MINNESSKRIFT = Stora Tuna kyrka 1200—1917, Minnesskrift utgiven av restaureringskommittén. Göteborg 1917.
- MUNKTELL = Munktell, J. F., Westerås Stifts Herdaminne. Uppsala 1844.
- R. A. = Riksarkivet i Stockholm.
- SAHLSTEDT = Sahlstedt, Magnus Abr., Stora Tuna i Bergom och Dalom. Ett Minnesdöme. Stockholm 1743.
- SCHLEGEL och KLINGSPOR = Den med sköldebrev förlånade, men ej å riddarhuset introducerade svenska adelns ättartaflor saml. och utarb. av B. Schlegel och C. A. Klingspor.
- SÖDERBERG = Söderberg, Tom, Stora Kopparberget under medeltiden. Stockholm 1932.
- TEGELKYRKOR = Boëthius, G., De tegelornrade gråstenskyrkorna i norra Svealand. Stockholm 1921.
- U. B. = Universitetsbiblioteket i Uppsala.
- VON UNGE = [von Unge], Vandring genom Dalarne. Stockholm 1829.
- UPMARK = G. Upmark, Guld och silversmeder i Sverige 1520—1850. Stockholm 1925.
- UPPSALASTUDIER = Utställningen av äldre kyrklig konst i Uppsala 1918. Studier utgivna genom H. Cornell. Uppsala 1918.
- VÄSTERÅS DOMK. A. = Västerås Domkapitels Arkiv.
- VÄSTERÅS H. A. LÄR. A. = Västerås Högre Allmänna Läroverks arkiv.
- Ö. I. Ä. = Kgl. Överintendentsämbetets (efter 1918 Kungl. Byggnadsstyrelsens) arkiv i Stockholm.
- I förening med måttuppgift: L. = längd, B. = bredd, H. = höjd, D. = diameter.

FÖRORD

Det första bandet av Dalarnes kyrkobeskrivningar föreligger nu avslutat, tyvärr väsentligt fördröjt på grund av brist på medel till arbetets tryckning. Lyckligtvis föreligga nu goda förhoppningar, att de återstående kyrkobeskrivningarna skola kunna publiceras i rask följd. Kopparbergs läns landsting har nämligen under de senaste åren beviljat anslag till detta verks stödjande, och om liknande anslag kunna påräknas under några år framåt, våga utgivarna ställa i utsikt, att Dalarnes kyrkor skola bliva beskrivna och utgivna under loppet av de närmaste åren. En viktig förutsättning är även, att verket vinner avsättning inom landskapet, helst genom subskription på samtliga Dalahäften.

Förarbeten till samtliga Dalakyrkors beskrivningar föreligga nämligen redan färdiga hos författaren till detta band, docenten, fil. dr. GERDA BOËTHIUS, vilken välvilligt åtagit sig bearbetningen av samtliga kyrkor inom sitt fädernelandskap. För hennes trofasta intresse och utmärkta arbete för denna uppgift vilja utgivarna uttala sitt varma tack.

Till Kopparbergs läns landsting stå utgivarna i stor tacksamhets-skuld på grund av anslag, som varit ytterst betydelsefulla för arbetets fortgång. Till stiftets biskop och till prästerskapet i landskapets kyrkor uttalas ett värdsamt tack för visat intresse och tillmötesgående vid författarens forskning i kyrkorna.

Sist, men icke minst, ett värdsamt och varmt tack till fru EMMA ZORN, som alltifrån detta verks begynnelse lämnat det sitt stöd och sitt intresse.

Stockholm i augusti 1932.

SIGURD CURMAN.

JOHNNY ROOSVAL.

KYRKOR
I
FALU DOMSAGAS NORRA
TINGSLAG

KONSTHISTORISKT INVENTARIUM

UTARBETAT AV

GERDA BOËTHIUS



MED STÖD AV KUNGL. VITT.
HIST. OCH ANT. AKADEMIEN
UTGIVET AV S. CURMAN
OCH J. ROOSVAL

STOCKHOLM
P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG

STOCKHOLM 1920

KUNGL. HOFBOKTR. IDUNS TRYCKERI-A.-B.
181978

FÖRORD.

Med utgivandet av detta häfte fullföljes den i förordet till föregående Dalahäfte av Sveriges Kyrkor angivna utgivningsplanen, till vilken vi härmed hänvisa.

Vår i samma förord förekommande vädjan om stöd för Sveriges Kyrkors arbeten har icke förklingat ohörd. Här föreliggande häftes utgivande har möjliggjorts genom en lika vacker som stortartad frikostighet av fyra systrar tillhörande den genom släktnin- nen vid Vika socken fästade familjen Nisser, vilka därigenom hava velat visa sin samhörighetskänsla med och sitt intresse för denna socken och sin födelseprovins. Utgivarna få härför frambära sitt varmaste tack under framhållande av det synnerliga värde just ett dylikt understöd har för ett arbete av Sveriges Kyrkors karaktär.

Utgivarna ha även anledning att tacka vederbörande prästerskap för den vänliga hjälp och gästfrihet, som visats Sveriges Kyrkors medarbetare under deras arbete. Särskilt vilja vi erkänna det stora intresse, som kyrkoherden Axel Garfvé i Vika i samband med kyrkans restaurering har ägnat vårt arbete.

Detta förord får icke avslutas utan ett omnämmande av den allra sista händelsen i Vika kyrkas konsthistoria. Sedan Vika kyrkas beskrivning redan var rentryckt, har Erik Axel Karlfeldts diktsamling Flora och Bellona utkommit. Där har dikten »Oxen i Sjöga» hämtat sitt motiv ur Vika kyrkas nyframtagna målningar:

»Långa tider därefter
skrapas nu sten på sten,
fram ur putsen
töcknet, smutsen
växer kött och ben.
Kyrkfolkets undrande öga
hänger vid bildrikt kor.
Ypperst är oxen i Sjöga,
sträng, stark, stor.»

De märkliga evangelistbilderna ha i denna sång fått en fullgod upprättelse för den smälek, som 1700-talets överkalkning bragte dem.

Stockholm i nov. 1919.

SIGURD CURMAN.

JOHNNY ROOSVAL.

FÖRKORTNINGAR ANVÄNDA I DETTA HÄFTE.

- ANREP=Anrep, J. G., Svenska Adels ättartaflor. Sthlm 1858—64.
- A. T. A.=Antikvariskt-topografiska arkivet, omfattande en skriftsamling och en avbildningssamling; förvaras i Statens Historiska Museum.
- B. ST.=Kgl. Byggnadsstyrelsens, f. d. Kgl. Överintendentsämbetets arkiv.
- HÜLPHERS=Hülphers, Abr. A:son, Dagbok öfver en Resa igenom de, under Stora Kopparbergs Höfdingedöme lydande Lähn och Dalarne år 1757. Västerås 1762.
- HÄRNÖSANDSSTUDIER = Utställningen av äldre kyrklig konst i Härnösand 1912. Studier utgivna genom Johnny Roosval. Sthlm 1914.
- K. B.=Kungl. Biblioteket i Sthlm.
- KRÖNINGSVÄRD=Diplomatarium Dalecarlicum. Urkunder rörande landskapet Dalarne, utgivna av C. G. Kröningsvärd och J. Lidén. Sthlm 1842—53.
- MUNKTELL=Munktell, Westerås stifts Herdaminne. Upps. 1844.
- R. A.=Riksarkivet i Sthlm.
- SCHLEGEL OCH KLINGSPOR = Den med sköldebref förlånade men ej å riddarhuset introducerade svenska adelns ättartaflor samlade och utarbetade af B. Schlegel och C. A. Klingspor. Sthlm 1875.
- UPPSALASTUDIER = Utställningen av äldre kyrklig konst i Uppsala 1918. Studier utgivna genom H. Cornell. Upps. 1918.
- VÄSTERÅS DOMK. A.=Västerås Domkapitels arkiv.

I förening med måttuppgift: L.=längd, B.=bredd, H.=höjd, D.=diameter.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

	Sid.
Vika kyrka	149
Hosjö eller Sandviks kapell	220
Svärdsjö kyrka	234
Svartnäs kapell	261
Envikens kyrka	269
Sundborns kyrkor	280
Aspeboda kyrkor	301

FÖRKORTNINGAR ANVÄNDA I DETTA HÄFTE.

- AROSENIUS = [Arosenius F.]. Beskrifning öfver Provinsen Dalarna. Falun 1867—68.
- A. T. A. = Antikvariskt-topografiska arkivet, omfattande en skriftsamling och en avbildningssamling; förvaras i Statens Historiska Museum.
- HÜLPHERS = Hülphers Abr. A:son, Dagbok öfver en Resa igenom de, under Stora Kopparbergs Höfdingedöme lydande Låhn och Dalarne år 1757. Västerås 1762.
- KRÖNINGSVÄRD = Diplomatarium Dalecarlicum. Urkunder rörande landskapet Dalarne, utgifna af C. G. Kröningsvärd och J. Lidén. Sthlm 1842—53.
- R. A. = Riksarkivet i Stockholm.
- VÄSTERÅS DOMK. A. = Västerås Domkapitels arkiv.
- VÄSTERÅS H. A. LÄR. A. = Västerås Högre Allmänna läroverks arkiv.
- Ö. I. Å. = Kgl. Överintendentsämbetets arkiv i Stockholm.

Fotografierna i detta häfte äro, där intet annat angivits, tagna av Fil. Lic. Axel Boëthius 1913—14.



Fig. 139. Vikå. Kyrkan från sydost.
Die Kirche von Südosten.

Foto. i B. St.

VIKÅ KYRKA.

DALARNA, KOPPARBERGS LÄN, FALU DOMSAGAS NORRA
TINGSLAG. VÄSTERÅS STIFT, FALU KONTRAKT.

Tryckta källor: HÜLPHERS s. 470. — Kröningsvärd nr 81, 123, 125, 178 och 191, gåvobrev 1432, 1478 samt avlatsbrev 1469, 1501 och 1504, se kyrkans arkivalier.

Handskrivna källor och avbildningssamlingar: R. A.: Riksregistraturet 1690, 30 apr. fol. 1034, kollekt till klocka. — K. B.: TILAS sockneskrifware I s. 560, inredning, gravsten, vapen. — A. T. A.: Berättelse om adeliga gravar 1754; inv. 1830; kopior av uppmättningsritningar av kyrkan av D. Melin och K. Norberg 1913—14, 3 blad; detaljer av kyrkans inredning av K. Norberg 1914, 1 blad; 2 fotografier. — B. St.: Kopior av nyssnämnda uppmättningsritningar. Av prof. S. Curman uppgjort förslag till den 1917—1918 utförda inre restaureringen, stadf. 19 dec. 1916. — U. B.: NORDIN (fol. 32), avskrifter ur kyrkans arkiv. — VÄSTERÅS DOMK. A.: Inventarier fr. o. m. 1576, därav tryckta formulär (jfr s. 126) 1623, 1634, 1676, 1684.

Kyrkans arkivalier förvaras i LANDSARKIVET I UPPSALA utom handlingar från 1800-talet samt sockenstämmoprotokoll 1780—1831, som förvaras vid kyrkan jämte originalen till ovan nämnda restaureringsförslag. Uppgifter rörande

kyrkans konsthistoria träffas i: C nr 1, räkenskaper 1677—86, samt i LI räkenskaper fr. o. m. 1687; K, sockenstämmoprotokoll fr. o. m. 1750, delvis inbundna i I. nr 2; N, inventariehandlingar och visitationsprotokoll fr. o. m. 1576. I landsarkivet förvaras även 3 stycken kyrkan tillhöriga pergamentsbrev från åren 1469, 1501 [och 1504, vilka röra kyrkan och dess helgonbilder, samt ett gåvobrev till prästbolet 1432. Dop-, vigsel- och dödböcker börja 1682.

Kyrkogård, klockstapel och bodar.

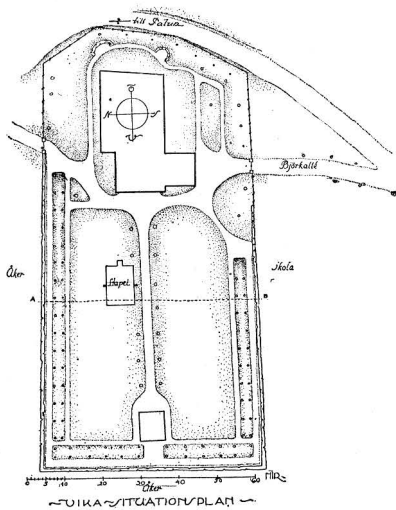
KYRKOGRÅRD. Kyrkogården, som genom en utvidgning 1879 fått sin huvudsakliga utsträckning i väster, är uppterrasserad med gråsten utan bruk i söder och öster. Den östra delen inhägnas av gjutet järnstaket; den nyutvidgade västra delen av häckar. Staketet är gjutet 1879 på Storgården i Kniva. I söder och norr äro ingångar med smidda järngrindar mellan fyrkantiga vitrappade tegelstolpar, täckta av svarta plåttak. Grindanordningen är äldre än staketet och torde stamma från omkr. 1800.

Till utvidgningen 1879 inhägnades kyrkogården av gråstensmurar i bruk. Den västra murens läge utmärkes av en prickad linje å situationsplanen fig. 140. 1623 nämnes muren första gången: »gråstensmur med spåntak». 1634 funnos två portar, »then norra hwallvat» (tydligen en medeltida stiglucka), och 1684 hade ännu en tillkommit, sannolikt belägen i väster, där en väg gått utmed stapeln och muren fram till landsvägen ända till 1879. 1687 »var

lås köpt åt kyrekiogårdsportarna, hvilka klockaren bör hålla tillåsta för swijn och andra creatur» (prot.).

Klockstapeln (fig. 142) är byggd av runda, kraftiga, av strävor stöttade stolpar, inklädd med bräder och täckt av plåtbelagt sadeltak. Den är rödmålad med svarttjärade luckor och dörr. Brädinklädd blev stapeln 1702, men var då och tiden närmast därefter spånslagen. Taket hade en mittspira och fyra hörntorn, vilka sistnämnda man 1749 beslöt att nedtaga, emedan de förorsakade dropp och röta. 1763 fanns mittornet och en huv i vardera hör-

KLOCKSTAPEL.



Delin. S. Wranér et B. Wikmark 1915.

Fig. 140. Vika. Situationsplan. 1: 2000.
Situation der Kirche.

net. Det nuvarande sadeltaket och brädinklädnaden torde stamma från 1774—1776 års reparation eller kort därefter. Klockstolarna, vilkas runda stolpar bära spikhål efter spån och vilkas strävor, inom de nuvarande ytterväggarna, delvis äro rödmålade, synas dock ha tillhört den äldre stapeln, som var från 1500-talet eller av medeltida ursprung. Alla utgifter under 1600-talet synas nämligen endast gälla reparationer. Så blev stapeln 1634 (inv.) »renoverat», varvid man gjorde ett »nytt taak mz 9 spessar» (= spiror), en reparation, som väl är identisk med en av HÜLPHERS nämnd nybyggnad 1626. Den synes då och allt framgent ha varit öppen, ty 1691 blevo »bräderna neder omkringh på stödhnen och stolparna nye påslagna». De å fig. 142 synliga brädväggarna mellan stödens övre delar äro anbragta på okänd tid till skiljeväggar mellan klockorna.

Kyrkans bod är knuttimrad och rödmålad. Den ligger utom muren, norr om kyrkan. 1623 fanns ett »kyrkioherberge behollet» om »2 Nyie bodhar». 1742 byggdes en »ben Cammare», som kvarstod 1773 (vis. prot.).

På kyrkogården är ett 1894 uppfört begravningskapell av reveterat trä i imiterad gotik.

Kyrkobyggnaden.

Vika kyrka ligger på det höga, smala näs, som skiljer Vikasjön från Runn; där reser sig kyrkan med sina branta, vitputsade gavlar och sin tornlikt höga klockstapel som ett sjömärke för sjöfarande på de vida vattnen. Den vägen kommo också en stor del av kyrkibesökarna i gångna tider.

Till det avlångt fyrkantiga, för medeltida förhållanden anmärkningsvärt stora och höga långhuset sluta sig i norr en sakristia



Foto. G. Boëthius 1917.

Fig. 141. Vika. Vapenhuset och södra kyrkogårdsporten. Vorhalle und südliches Kirchhofportal.

BODAR.

PLAN OCH MATERIAL.

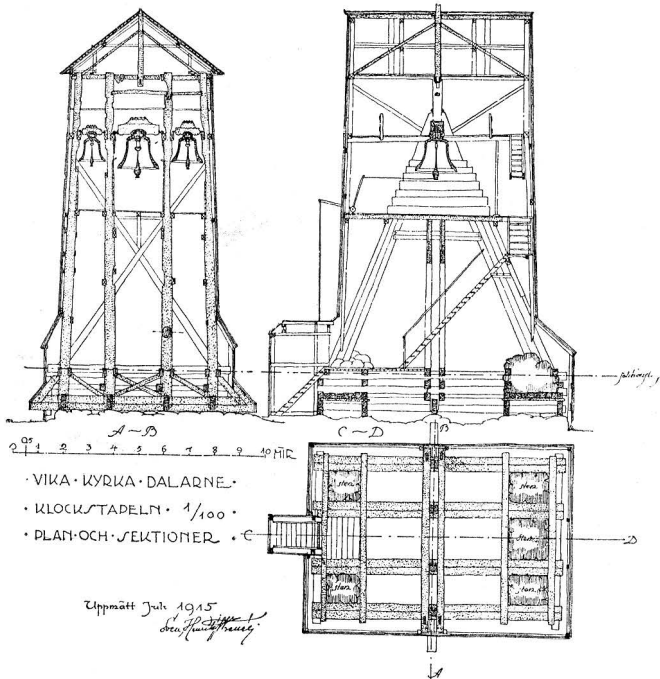


Fig. 142. Vika. Klockstapel. Skala 1 : 300. Uppmätt av S. Wranér 1915.
Glockenturm.

och ett kapell (nu och i kyrkans böcker kallat »kuren» = liten utbyggnad), som i det yttre bilda ett enhetligt sidoskepp. I söder är ett vapenhus, vars röste upprepar långhusgavlarnas branta resning. Murarnas nedre delar äro av gråsten, utom muren mellan sakristia och kor, som jämte gavelrösten och murarnas övre delar är av orefflade röda tegel i format 28—29 × 8—9 × 13—14 cm. Fogarna äro ojämnt ryggskurva på alla skådeytor och ha en bredd av 2—3 cm. I nordmurens övre delar äro mot »kuren» och sakristian stora stickbågiga, av tegel murade öppningar, som i det inre överskäras av valven och fyllts med tegel och gråsten i bruk (jfr fig. 154). Kurens västra gavel har på vinden en igensatt, smal rektangulär glugg med skrånande smyg, täckt av en kluven furuplanka. Alla valv, murpelare samt dörr- och fönsteromfattningar äro av tegel.

Utvändigt äro väggarna hållna i vit slätputs. Utmed röstenas kanter gå breda lister, sannolikt överputsade rester av en tegelornering, liknande den å Svärdsjö kyrkas östgavel (jfr nedan). På långsidorna ersätta de nuvarande enkla putstaklisterna sedan 1774 en

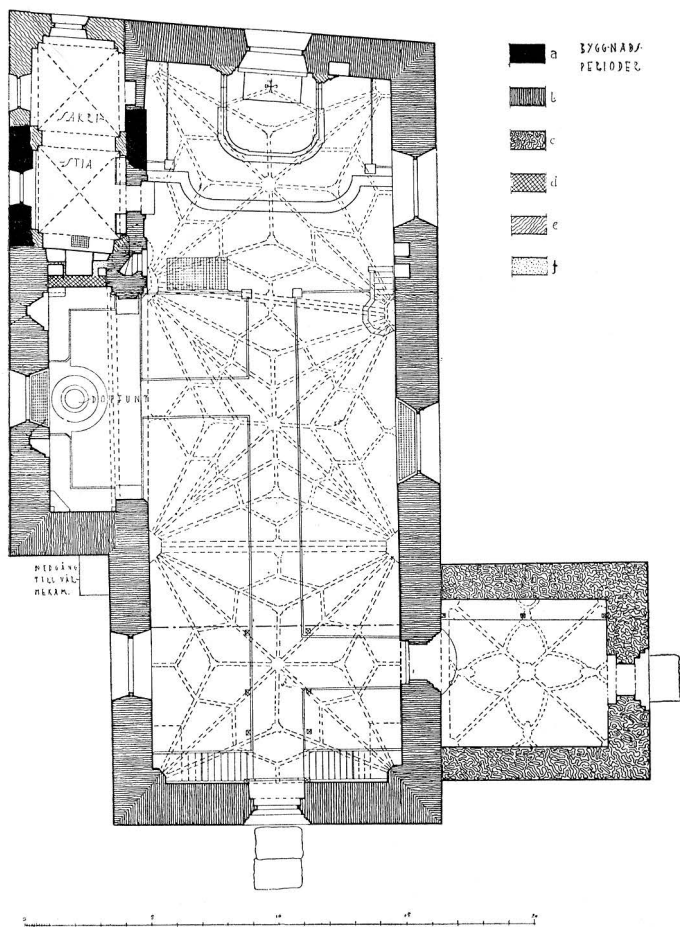


Fig. 143. Vika. Plan. Skala 1:300. Uppmätt av D. Melin och K. Norberg 1913—14. Grundriss.

formteggellist, av vilken ett stycke finnes kvar (fig. 147), synligt från vapenhusets vind. Här kan också den ursprungliga ytbehandlingen iakttagas, utvisande nedåt en (ursprungligen sannolikt vitrappad) jämn gråstensyta, överst tegelskift med tämligen omsorgsfull fogbehandling, avbrutna av ett insänkt, putsat, vågrätt band och krönta av taklisten. Kvarsittande spår av vitslamning på teglet synas tyda på att vi här haft en färgväxling med röda och vita tegel (eventuellt tegelskift), en anordning, som har motsvarighet å kyrkans västportal och vapenhusportal, samt å taklisterna i andra av landskapets kyrkor. Sockel saknas.

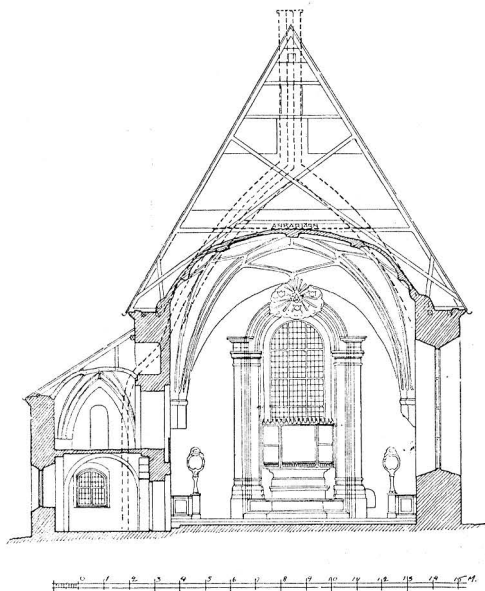


Fig. 144. Vika. Tvärsnitt mot öster. Uppmätt av
D. Melin och K. Norberg 1913—14.
Querschnitt gegen Osten.

GOLV. Golvet är i långhus och vapenhus (väl sedan 1774) av trä, i »kuren» tegel och i koret plansten, inlagt 1917—1918. På 1600- och 1700-talen var golv av tegel och gravstenar.

FÖNSTER. Fönstren äro i långhuset breda och rundbågiga med blyinfattat grönaktigt glas i norr, träramar och ofärgade glas i söder. Fönstren ha fått sin nuvarande form 1774, de södra reparerades dock 1825, och från detta år stannar träindelningen. Korfönstret omgives av en profilerad gipsram från 1774, marmorerad i grått och rött 1918, då fönstret även fått ornamentalt glasmålning i grisaille (efter kartong av artisten Yngve Lundström), som omsluter rutor med medeltida glasmålningar.

**MODERN
GLASMÅLNING.**

**MEDELTIDA
GLASMÅLNING.**

Glasmålningarna (fig. 151) utgöras av inalles fem större och mindre rutor i blått, rött, gult, grått och ofärgat glas i blyinfattning. I mitten Kristus i korsfäst ställning, utan kors, omgiven av Maria och Johannes. Bottenrutorna omkring Kristus torde vara förnyade i senare tid. Av de övriga målningarna visa tre sengotisk arkitektur, den fjärde, nedersta, två änglar, som hålla vapensköld med gulröd, 6-uddig stjärna mot blå, grå och ofärgad botten. Vapnet är ätten Stiernhielms, det förekommer på en gravsten i kyrkan (jfr

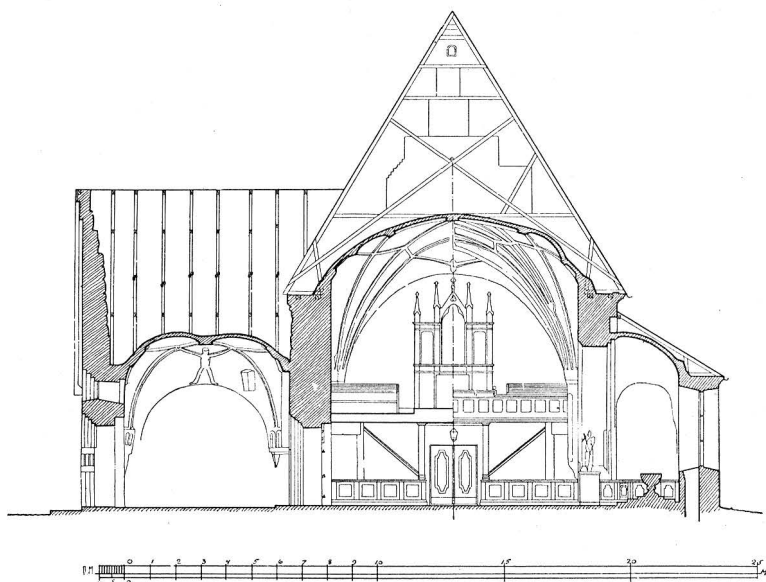


Fig. 145. Vika. Tvärsnitt mot väster. Uppmätt av
D. Melin och K. Norberg 1913—14.
Querschnitt gegen Westen.

s. 214 och fig. 211) och bars före adlandet av de i ANREP upptagna förfäderna till Georg Stiernhielm, av vilka Marqvard Olofsson 1478 bevittnat sin på »Knifwa» gård (jfr s. 150) bosatte svärfaders gåvobrev på Utanhed (likaledes i Vika) till prästbolet. Som nedan skall visas, var det sannolikt på Marqvards tid, som kyrkan byggdes, och det är således möjligt, att vi ha rätt att i honom se donatorn till fönstermålningarna. Vid reparationen 1774 funnos glas-målningar med Stiernhielms vapen i »kurens» fönster, men flyttades då »till antiqvitetens bevarande» till korfönstret. Åtminstone korsfästelsescenen torde dock svårligen ha rynts i de smala »kur»-fönstren, varför man väl får antaga, att glasfönstren åtminstone delvis haft en annan, ej angiven placering.

Av långhusets ursprungliga fönster är intet bevarat. På östväggens yttersida framträder ovanför korfönstret ett ärr, som sannolikt betecknar en spetsbågig nisch, som omslutit korfönstret. Ärret kan icke motsvara själva fönstret. Det stiger högre upp än östra sköldbågen och skulle alltså, om det representerat en genomgående öppning, kunnat iakttagas å gavelns insida, ovan valven, men så är ej fallet. 1750 nämnes (inv.) »ett smalt långt fenster

URSPRUNG-
LIGA FÖNSTER.

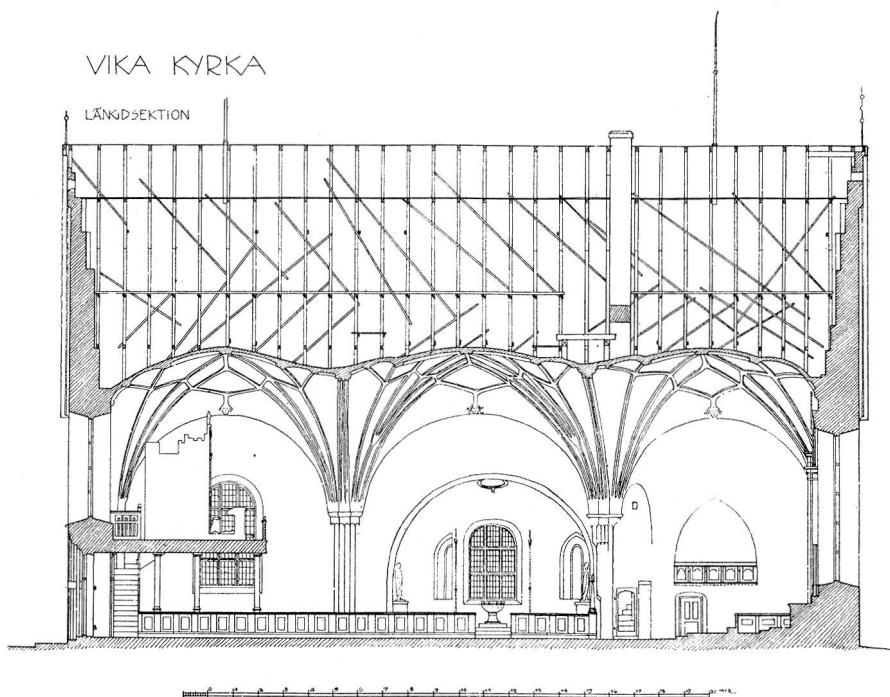


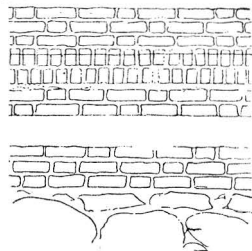
Fig. 146. Vika. Längdsnitt. Uppmätt av D. Melin och K. Norberg 1913—14.
Längsschnitt.

på västra gäfwelen». Av målningarnas placering å innerväggarna kan man sluta, att de södra fönstren varit betydligt smalare än de nuvarande. I »kuren» ha två smyggar till 1774 igenmurade spetsbågiga smala fönster framtagits i restaureringen 1917 (fig. 146). De ha en enkel avtrappning i murens inre liv. Båda äro skadade vid upphuggningen (1774) för det nuvarande fönstret. Utvändigt ha icke smygarna upptagits.

PORTALER.

I väster och söder äro ursprungliga portaler med formstensomfattningar. Den västra (fig. 148, 149), som till 1917 varit överputsad och sannolikt 1751 fått sin smyg förstörd, har rundstavar, språng och hålkälar av dels glaserat grönrött, dels rött oglaserat, i form slaget tegel. I anfangshöjd är ett tre tegelskift brett band,

taklist



Skala: 1:20.

Delin. B. Wijkmark 1915.

Fig. 147. Vika. Taklist.
Gesims.

som överskäres av den innersta rundstaven. Mellan bågens rundstavar äro vitputsade ytor, vilka iakttogos, då putsen avlägsnades. Fogarna ha spår av målning i vitt.

Den södra portalen, mellan vapenhus och kyrka, har aldrig varit överputsad och är till alla delar bevarad (fig. 149, 150). Vartannat tegelskift i de nedre delarna är mörkglaserat. På fogarna spår av vitmålning. Dörrarna äro klädda med kälspontade och snedrutade bräder och tjärade 1918. De stamma sannolikt från 1600-talet och sitta på sina ursprungliga platser. Under tiden 1751—1917 ersattes de västra av flygeldörrar med fyllningar och ramverk, krönta av ett halvrunt fönster, en anordning, som gjorts, emedan de som hade sina bänkrum i närheten utsattes för drag (prot.). I väster äro 1918 anbragta marmorerade vindfångsdörrar i murtjockleken; södra dörrens insida är brunbetsad samt den med trä täckta tympanonytan försedd med en målning av kyrkan från söder i mörkbruna konturer.

Långhus och vapenhus ha sadeltak, det norra utbygget lut-tak, alla i sitt ursprungliga läge och täckta på 1890-talet med svarttjärad furuspån, vilket efter all sannolikhet motsvarar det ursprungliga tillståndet, utom att taket en tid varit rödtjärat. Takstolarna äro ursprungliga. Hanbjälkarna ha dels avkapats

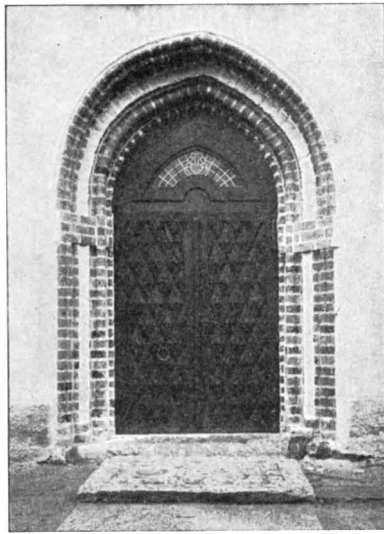


Foto. S. Curman 1918.

Fig. 148. Vika. Västportalen.
Westportal.

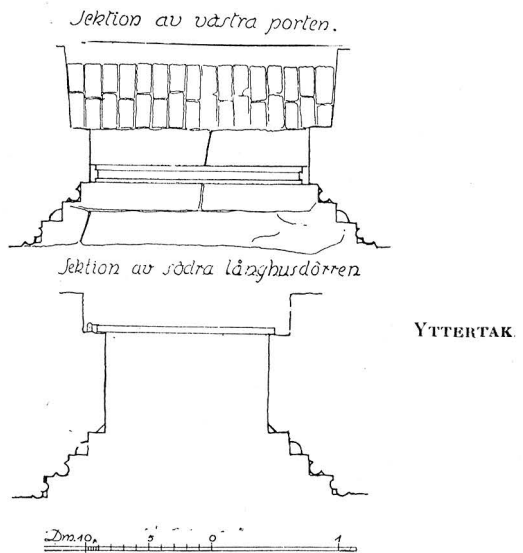


Fig. 149. Vika. Sektion av väst-
och syd portalerna.
Schnitte der westlichen und süd-
lichen Portale.

TAKRYTTARE.

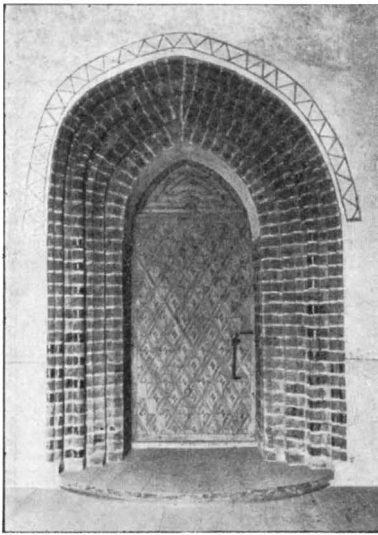
LÅNGHUSETS
OCH KORETS
INRE.

Foto. S. Curman 1918.

Fig. 150. Vika. Sydportalen.
Südportal.

dels urhuggits för valven på flera ställen. De mittersta paren bevara delar av resningen till en takryttare. Denna nämnes första gången 1623 (inv.) och därefter 1676 såsom »Torn ljitet» samt 1684 »af trä smalt mit på kyrkian, lutar något». 1725 revs takryttaren, emedan den var bristfällig, och någon ny uppfördes ej.

Långhus och kor täckas av stjärnvalv av tegel, utan sköldbågar. Valven äro en halvsten tjocka, tegelformatet $26 \times ? \times 8-9$. Murelarna äro smala, profilerade, med trekantig grundplan och överallt avkapade i bänkhöjd, vilket torde ha skett redan kort efter reformationen, sannolikt för den

första bänkinredningen, i varje fall innan väggmålningen (jfr s. 185), som täcker brottytorna, gjordes. I öster ha de dock borthuggits för epitafier på 1700-talet (jfr s. 213). Valvstrålarna ha avfasade hörn och stiga från i tegel och puts utförda dekorativa karyatidansikten med stripigt hår, rundade kinder och dels målade, dels plastiska huvudbonader. Valven äro ursprungliga. Murarnas ovan valven synliga delar ha ingenstädes ryggskurna fogar eller spår av puts, och kyrkans inre var från början vitputsat, efter vad undersökningar under restaureringsarbetet givit vid handen. Sannolikt kunna ändringarna å takstolarna förklaras därigenom, att dessa uppsattes å murarna före valvslagningen och att utrymmet för valven något felberäknats.

KALKMÅL-
NINGAR.

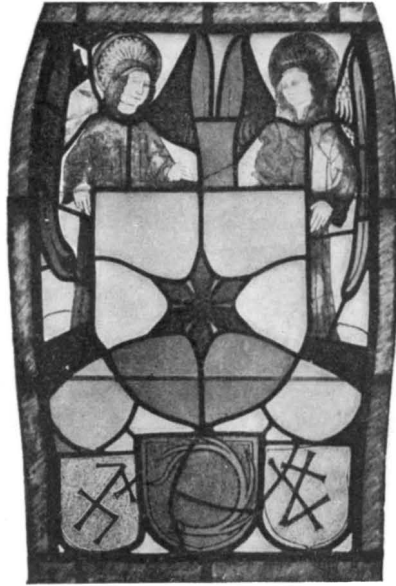
Väggar och valv täckas av storfiguriga kalkmålningar med rika ornament, som ge en färgstämning av övervägande tegelrött med gröna, bruna och svartblå lokalfärger och äro av en enastående dekorativ verkan. Målningarna äro icke anbragta i samband med den första rappningen, ty dels påträffades 1917 fragment av äldre målning i koret, dels äro invigningskors i rött målade på ristning i den äldsta vitputsen. (Se vidare s. 169). Målningarna framkallades i den nu avslutade restaureringen av artisten C. L. Lundin. De överkalkades 1774.

I korets östvägg invid fönsteromfattningen är en tryckt rundbågig nisch, förvaringsplats för nattvardskärlen (?). Å södra väggen invid murpelaren äro två bredvid varandra ställda rundbågiga nischer, invid vilka grunden till korskranket (?) och ett altare blottats i restaureringen 1917 (jfr fig. 160 E o. s. 195).

»Kuren» öppnar sig med en vid rundbåge mot långhuset och täckes av ett kupolliknande halvvalv. Den stammar i sin nuvarande form från 1774, då valvet slagits och bågen mot långhuset förstörats. Själva rummet är dock en ursprunglig lem i den nuvarande byggnaden och har även i det inre jämte sakristian bildat ett enhetligt sidoskepp. Endast sakristians neder-våning skildes nämligen med murrar från den övriga kyrkan, medan övervåningen, den s. k. gapskullen (se s. 163), med spetsbågar öppnade sig mot kor och »kur».

Kuren täcktes då av två valv av gapskullvalvets höjd. Det östra kvarstår ännu delvis i gapskullen, av vars innertak det kommit att utgöra en del, sedan sakristian vidgats västerut — på kurens bekostnad (jfr nedan).

Mot långhuset vätte två av en pelare burna spetsbågar, som tillsammans hade den nuvarande bågens bredd (jfr fig. 155). Deras av formsten profilerade poster utgöra de nuvarande posternas nedre



NISCHER.

KUR.



Foto. Gen. Stab. lit. Anst. 1918.
Fig. 151. Vika. Glasmålningar.
Glasmalerei. 15. Jhdt.



Fig. 152. Vika. Interiör mot öster.
Innernes gegen Osten,

Foto. S. Curman 1918.



Fig. 153. Vika. Interiör mot väster.
Inneses gegen Westen.

Foto. S. Curman 1918.

delar, och halva bågarna kvarstå med bevarad kalkmålning. Långhusets målningar fortsätta in i kuren och ha i valven och å övriga ombyggda delar kompletterats av artisterna C. L. Lundin och C. Lindgren. De nya partierna omslutas av blyertsritsar och omfatta kartuscher med berättelse om målningsrestaureringen, gjorda ombyggnader samt signaturer. I nymålade ornament står på flera ställen »1917» inlagt i orneringen.

SAKRISTIA. Från koret leder en stickbågig, stuckomfattad portal in till sakristian. Portalen är från 1774 liksom dörren, vars plåtbeklädnad på insidan dock delvis stammar från en äldre, mindre

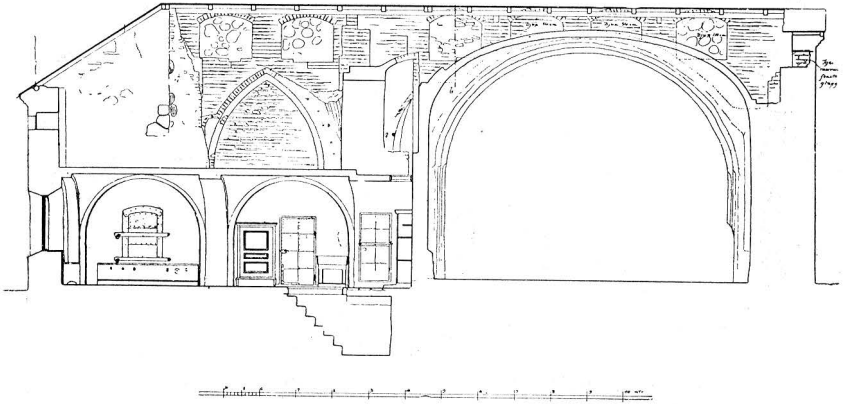


Fig. 154. Vika. Längdsnitt genom kur och sakristia.
Uppmätt av K. Norberg 1915.

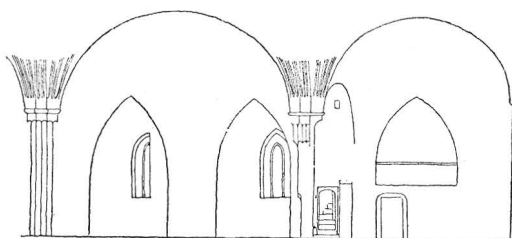
Längsschnitt durch die Kapelle und die Sakristei.

dörr. Invändigt täckes sakristian av två ribblösa kryssvalv på rundbågiga sköldbågar och längst västerut av en bred valvbåge. Fönsternas form är tryckt rundbågig, glasen äro ofärgade och infattade i träbågar.

Det östra valvet motsvarar en 1763 utförd tillbyggnad av sakristian, då dess ursprungliga innertak raserades och valven slogos. Den var alltså därförut endast hälften så stor. Den västra valvbågen motsvarar den utvidgning på kurens bekostnad, som förut nämnts. Denna del hörde alltså ursprungligen till kuren, och här har en tydlig skarv i norra muren iakttagits i restaureringen (jfr fig. 143 per. a). Muren mot kuren, som är av tegel, ligger även stumt mot kurens nordvägg och långhuset. Den har rester i kuren av ett altare, som ligger i förband med murverket. Därigenom blir det klart,

att ombyggnaden skett under den katolska tiden och då sannolikt omkr. 1500, emedan, som nedan skall visas, kyrkan torde ha uppförts först kort efter 1450. Målningarna i kuren äro tillkomna efter sidosaltarets borttagande. Anordningen blev alltså av en kort varaktighet.

Över den ursprungliga sakristian har varit ett kryssvalvt rum, **GAPSKULLEN.** som delvis rekonstruerats i restaureringen 1917. Det öppnar sig mot koret med en spetsbåge, som återupptagits i restaureringen 1917. Nu avgränsa tunna tegelmurar rummet mot öster och väster. Den östra, som uppförts 1917, intar den gamla, i sakristiutvidgningen 1763, till största delen raserade yttermurens plats. Denna var uppförd av gråsten och tegel och låg i förband med norra korväggen (jfr s. 168). Mot kuren var ursprungligen en lik-



Delin. S. Curman.

Fig. 155. Vika. Rekonstruktion av norra väggen med kapell och gapskulle.
Rekonstruktion der Nordwand.

nande spetsbåge som mot koret, bildad av valvbågen mellan det hela och halva kryssvalvet (jfr fig. 154). Då sakristian utvidgades åt väster, kom, som sagt, östra delen av kurens valv att utgöra tak i övervåningen, och det är detta, som ännu kvarstår.

Väster om ingången till sakristian går en ursprunglig, av tegel byggd vindeltrappa i muren. Från denna leder en gång in i gapskullen, som mynnar ut i korbågens västra post. Trappan fortsätter till vinden. Den igenmurades och förändrades till predikstolsuppgång 1774—1776, men har 1917 återställts i sitt ursprungliga skick.

Gapskullen torde ha använts till 1763 och fortsattes av en i koret utskjutande läktare. Där hade orgeln och sångkören sin plats i äldre tider.¹ Vid sakristiutvidgningen igensattes åtminstone

¹ Jfr s. 25 o. 112. Liknande anordningar förekomma även i Torsång och Stora Tuna, som komma att beskrivas längre fram i detta band.



Foto. S. Curman 1918.

Fig. 156. Vika. Kyrkan från norr.
Die Kirche von Norden.

bågen mot koret med bräder (prot.), men läktaren användes fortfarande. 1774 borttogs läktaren och bågen tillmurades med tegel.

Som nedan skall visas, tillhörde sakristian i sin äldsta och minsta gestalt en annan, äldre kyrka (jfr s. 168).

Kur och gapskulle gävo alltså långhusets norra vägg en rik artikulering (jfr fig. 155). Den lockande tanken att de ovan nämnda stickbågiga öppningarna (jfr fig. 154) skulle bildat en övre triforie-artad genombrytning av murarna måste tillbakavisas, emedan murarna i dessa delar ingenstädes visa omsorgsfull fogbehandling. De tjäna sålunda endast materialbesparande syfte liksom motsvarande anordningar i Västerås domkyrkas kor och Kopparbergs kyrka i Falun.

DATERING Kyrkan i dess ovan beskrivna gestalt bevarar sålunda — med undantag av de förändringar, »kur» och sakristia undergått — i huvudsak sin ursprungliga form och är en enhetlig byggnad. Enskildheter i uppbyggnaden, såsom portalerna, den yttre tegelfrisen med sitt vågräta, putsade band, besparingsbågarna och valvens karyatidansikten, visa, att den tillhör en arkitekturriktning, som under 1400-talets senare hälft och fram till medeltidens slut härskade i Dalarna och Västmanlands östra delar med utlöpare i Upplands

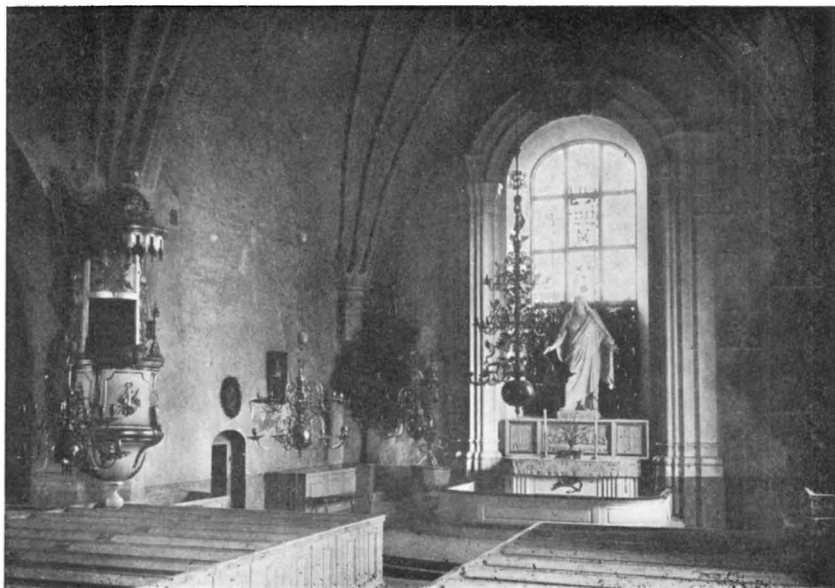


Foto G. Boëthius 1915.

Fig. 157. Vika. Interiör mot öster före restaureringen 1917—18.
Inneres gegen Osten, vor der 1918 abgeschlossenen Restauration.

västra härad. Den torde ha utgått från Västerås domkyrkas korbygge och sammansmälte därmed en äldre från domkyrkans västra delar och därmed besläktade byggnader influerad arkitekturriktning (jfr s. 14).¹

En jämförelse med andra ungefärligt daterade kyrkor inom gruppen såsom den närbesläktade Väster Lövsta i Uppland — som på grund av valvformer och målningar måste anses vara uppförd kort efter 1450 — och Kopparbergs kyrka i Falun visar, att Vika kyrka torde tillkommit ungefär 1450—75. Sannolikt syftar ett kyrkan tillhörigt avlatsbrev av år 1469 — till kyrkans bevarande, vidmakthållande och byggande (»conservacionem sustentacionem et fabricam») — just på byggnadsarbetena. Den skulle alltså ha uppförts under den ovan nämnde Marqvard Olofssons tid (jfr s. 155). Antagandet om hans eller hans anförvarters bidragande till kyrkobyggnaden styrkes av den av HÜLPHERS anförda traditionen, att bl. a. den mäktiga bergsmanssläkten skulle ha lämnat bidrag till kyrkans byggnad. De senare avlatsbrev av 1501 och 1504,

¹ G. BOËTHIUS, Stilströmningar inom den uppländska tegelarkitekturen, i UPPSALASTUDIER I, s. 190.

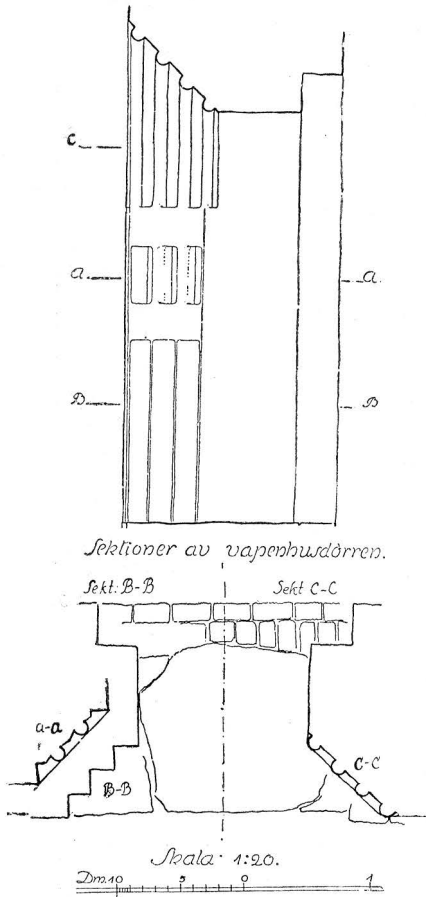


Fig. 158. Vika. Vapenhusportalen.
Portal der Vorhalle.

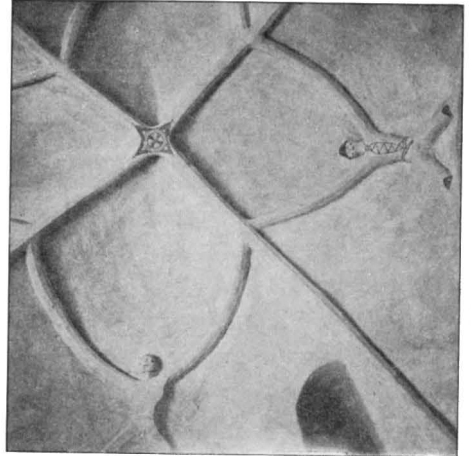


Foto. S. Curman 1918.

Fig. 159. Vika. Vapenhusvalvet.
Gewölbe der Vorhalle mit verputzten
Figuren aus Stuck und Backstein. Um 1500.

som ej nämna byggnadsarbeten, åsyfta sannolikt kyrkans prydnade (jfr s. 201).

Vapenhuset stöter stumt mot kyrkan, och dess läge framför taklisten och den som yttermur behandlade sydväggen vittnar också med stor tydlighet om, att det är en senare tillkommen lem. I södra röstet snett i förhållande till dörren är ett litet rundbågigt fönster med djup, avtrappad smyg. Glaset

är grönaktigt och blyinfattat med rakspetsig ram. Fönstret var till 1917 igenmurat, men upptogs i restaureringen och var då helt bevarat. Portalen (fig. 158), som är av samma typ som långhusets, har bågens rundstavar skilda av vitputsade ytor. Den var vitputsad till 1917, då den renhögs och den med puts åstadkomna färgväxlingen iaktogs och återställdes.

Invändigt täckes vapenhuset av ett stjärnvalv, som endast har sköldbåge mot norr, mot kyrkans sydmur. Dess strålar forma sig i hjässlinjerna till fyra manliga figurer i toppmössor, klumpigt utförda i tegel och puts (fig. 159). De skilja sig från karyatidansiktena i långhuset genom en okänsligare och mera summarisk

VAPENHUS.

behandling och plattare, mindre utarbetad relief. Skorna äro vita eller svarta, byxorna röda liksom skärpen och pungarna. Omkring södra portalen är ett enkelt, målat ornament i rött. Kring väggarna äro i panelhöjd draperier och fruktgirlander målade i gråblått. 1683 betalades en målare, som målat gardiner i kyrkan, vilket väl sannolikt var denna målning.

Äldre skeden.

Grävningar under restaureringsarbetena år 1917 blottade en del grundmurar, vilka dels torde ha tillhört en träkyrka, dels äro rester av en äldre stenkyrka.

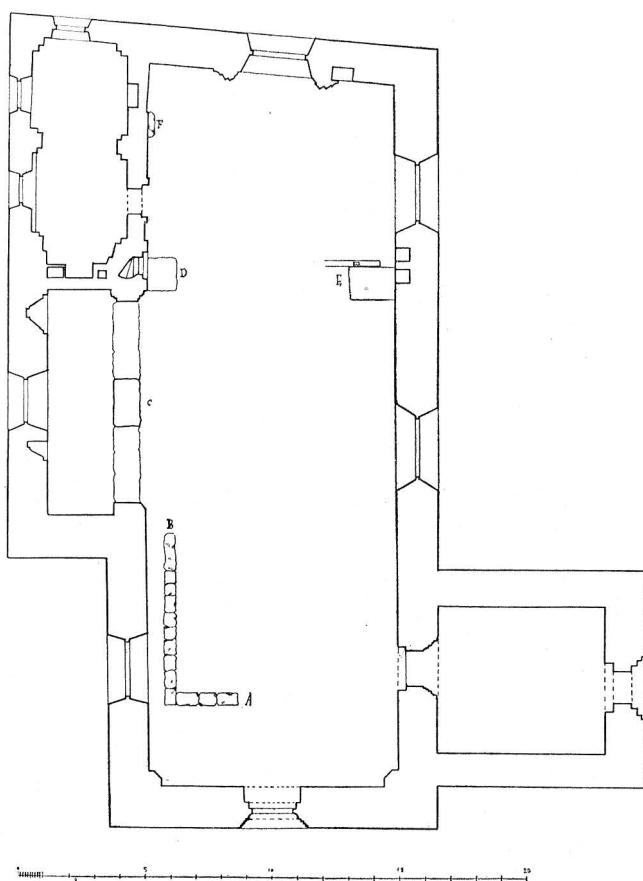


Fig. 160. Vika. Plan av grävningar.
Grundriss der Ausgrabung.

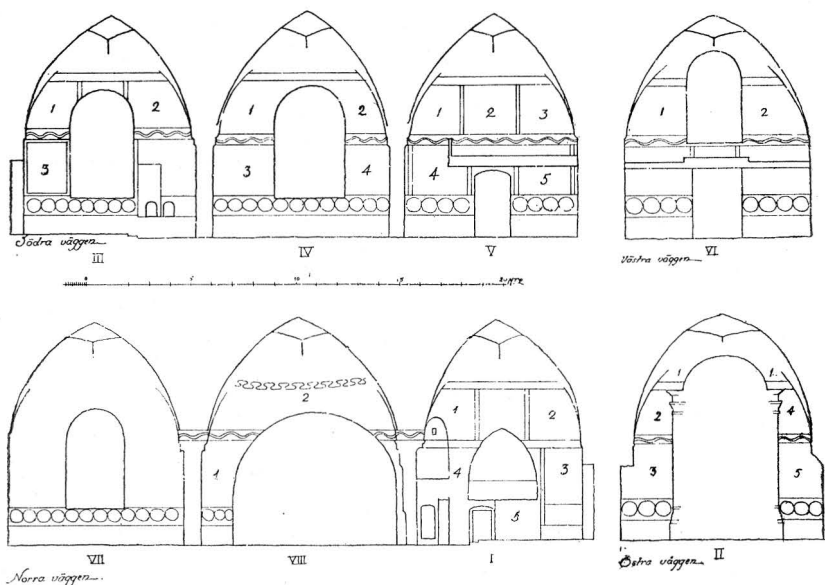


Fig. 161. Vika. Skema av väggarnas målningar.
Schema der Wandmalereien.

TRÄKYRKAN. En grundmur, bestående av en enkel rad invid varandra lagda stenblock utan bindande murbruk, observerades i kyrkans nordvästra hörn och sträckte sig i öster fram till kuren (jfr fig. 160 A-B). Den är för svag för att tänkas ha bildat grund för annat än en träbyggnad. Intet spår av trävirke fanns dock i behåll, men tydliga brandspår, kol och sotblandad jord. Träkyrkan har, om den funnits, alltså helt härjats av eld. Hur långt österut den sträckt sig är icke möjligt att fastslå, men invid kurens östra hörn var jorden starkt sotblandad, och rester av en oregelbunden grund lågo kvar (jfr fig. 160). Till denna kyrkas inventarier torde de här nedan s. 197 och 202 beskrivna träskulpturerna, processionskrucifixet och madonnan, båda från 1200-talet, ha hört.

ÄLDRE STENKYRKA. Sakristians ursprungliga östvägg har gått igenom korets nordvägg, så att där bildats en tydlig skarv med stumt mot varandra stötande murar. Den östra sidan (= sakristimurens yttersida) visar här godsida, men murens västra sida ligger i förband med nordmuren västerut. Mellan kur och långhus är i norr en grundmur, som tjänat såsom underlag för pelare och valvbågar, men som är grunden till nordmuren till den stenkyrka, vars nordöstra hörn utvisas av den omtalade skarven, och till vilken sakristian

hört i sin äldsta form. Kyrkan hade alltså på i Dalarne vanligt sätt sakristia i flykt med korets östvägg. I väster kan den ej ha sträckt sig längre än till den punkt där »träkyrkogrunden» börjar, ty denna är på intet ställe genombruten. Av öst-, väst- och syd-murarna har intet spår funnits, vilket kan bero på de grävningar, som skett för gravar.

Kyrkan har centraluppvärmning med varmluft, inlagd 1917. UPPVÄRMNING.

Kalkmålningar.

I koret äro väggarna indelade i rektangulära fält skilda av bårder av rankor och schabloner. I fälten äro evangelistsymbolerna framställda i stående stora figurer. Korfönstret och dess omramning har bortskurit två fält på vardera sidan och skadat målningarna över fönstret. Inom varje fält stå siffror, som hänvisa till kapitel i evangelierna och olika föremål, som hänsyfta på särskilda bibelställen. Följande beskrivning hänvisar till de skematiska teckningarna (fig. 161).

I Norra väggen. Matteus-symboler (fig. 162—165). 1 Stående ängel i svartblå dräkt, vit mantel och gröna vingar håller i sin vänstra hand en bok med 7 facklor över, i den högra ett radband. I skyn ovanför svävar en ängel och en naken man i gloria. Framför ängeln tre skålar och därunder »2» inom ram, därunder kalk och oläslig siffra samt en djävul och »4». Nederst till vänster en vase i rött Under PRIMA MATTHAI IMAGO (=Matteus' första bild).

Av föremål och siffror är det tydligt, att denna bild liksom de övriga utgör en utläggning av evangelierna, här de första kapitlen i Matteus' evangelium. Som kapitelnummer finnas endast i två fall, måste uttydningen dels bli hypotetisk, dels lämnas därhän. De tre skålarna med sin hänvisning till kap. 2 torde åsyfta heliga tre konungars besök. Djävulen under kalken är frestelsen. Ängeln och den nakne Kristus kunna icke tydas. Radbandet torde syfta på kap. 6 v. 7, hedningarnas (här väl katolikernas) sätt att läsa böner. Boken med de 7 facklorna och kalken ha icke kunnat uttydas.

2. Ängeln är helt vitklädd och har blå och röda vingar. T. h. hoppar en djävul, sannolikt de onda andarnas utdrivande kap. 7 v. 22, 8 v. 16 eller 32. Därunder ett fruktträd: liknelsen om det goda och det onda trädet i kap. 7 v. 17—20. Vid ängeln fötter sitta män med glorior och framför dem korsade nycklar, sannolikt Kristi tal till lärjungarna kap. 10 v. 1 och följande.

Ängeln håller ett runt föremål i höger hand, och en flaska eller pung hänger i luften framför honom; bådas betydelse okänd.

3. Ängeln lik föregående, men med gröna och röda vingar. På höger hand håller han en sol och därbredvid står »17», sannolikt förklaringen, på vänster hand en naken man, Kristus(?), med 7 nycklar och därinvid 13, 14, 18. Möjligen de i kap. 13 före-



Foto. S. Curman 1918.

Fig. 162. Vika. Matteus-symbol. Väggmålning.
Matthäus-Symbol. Wandgemälde 1550—60.

kommande sju liknelserna om himmelriket. 14 och 18 kunna ej sammanställas med föremål. Framför ängeln skymtar t. v. en fågel(?), därbredvid nedre delen av en nyckel, Jesu ord till Petrus om himmelrikets nycklar kap. 16, v. 19, samt däröver en profet med språkband och »15»: Esaias' profetia, som upprepas i kap. 15 v. 8. Under TERTIA [MATT]HI IMAGO (=Matteus' tredje bild).

4. Ängelen har fotsid röd dräkt och gröna och röda vingar. Över

hans huvud två händer, som trycka varandra, och »19», tydligen läran om äktenskapet kap. 19 v. 4 och följande. Framför bröstet två vindruvsklasar och ett verktyg samt »20»: arbetarna i vingården kap. 20 v. 1 och följ. Därbredvid ett åsnehuvud och »21», in-tåget i Jerusalem. Nederst på en sockel står en skrivpulpet med skrivdon och »22», betydelsen oviss. Ovanför ängeln h. hand



Foto. C. Lundin 1917.

Fig. 163. Vika Matteus-symbol. Väggmålning.

- Matthäus-Symbol. Wandgemälde 1550—60.

är en kolonn och språkband samt »23», möjligen kap. 23 v. 5: om tänkeskrifterna och domen över fariseerna (?). På vänster hand håller ängeln en sol, därunder synes en stad och bredvid solen »24», tydligen Jerusalems dom och Kristi ord om sin tillkommelse samt tecknen vid yttersta domen. Framför vänstra knäet ett epålett-artat föremål, som torde vara en penninguppsamlare av medeltida typ med penningar i och här syfta på 25 kap., liknelsen om mannen, som utdelade penningar till sina tjänare.



Foto. C. Lundin 1917.

Fig. 164. Vika. Matteus-symbol. Väggmåning.
Matthäus-Symbol. Wandgemälde 1550–60.

5. Bildens nedre del skymmes av korets bänkar. Ängeln är iförd röd dräkt, har stora svarta och röda vingar, och omkring huvudet stå solfjädersformigt fem kalkar med eldslågor och därinvid »23»; betydelsen okänd. Framför ängeln en biskop och en man med hatt samt »22», fariséen och sadducéen (?) kap. 22 v. 23 och 41. Nederst t. h. segerfanan och »28»: uppståndelsen, kap. 28 v. 5 och följande. Invid segerfanan tre smörjelsekar: kvinnornas besök vid graven.

Över gapskullbågen är ett tomt fält, på bågens avtrappning



Foto. C. Lundin 1917.

Fig. 165. Vika. Matteus-symbol. Väggmålning.
Matthäus-Symbol. Wandgemälde 1550—60.

stycken av schablonbård, som icke tyckas ha gått runt bågen. Omkring ytterkonturen rester av svart draperimålning från 1600-talet. På sidorna om vindstrappdörren tapetmönster av tärningar i rött, blått och vitt.

II. Altarväggen. 1. Stad; i ett av husen sitter en man, väggen framåt är bortskuren; framför en port stå två kvinnor, sannolikt Marias och Elisabets möte. Fönsteromfattningen skär sönder scenen. T. h. Isaks offer; nederst gumsen, däröver altaret och Abraham med lyftat svärd samt Isak (båda avskurna av fönstret). Överst ängeln.

2. Lukas-symbolen: en stående oxe, svartblå med brett ställda



Foto. C. Lundin 1917.

Fig. 166. Vika. Lukas-symbol. Väggmålning.
Lukas-Symbol. Wandgemälde 1550-60.

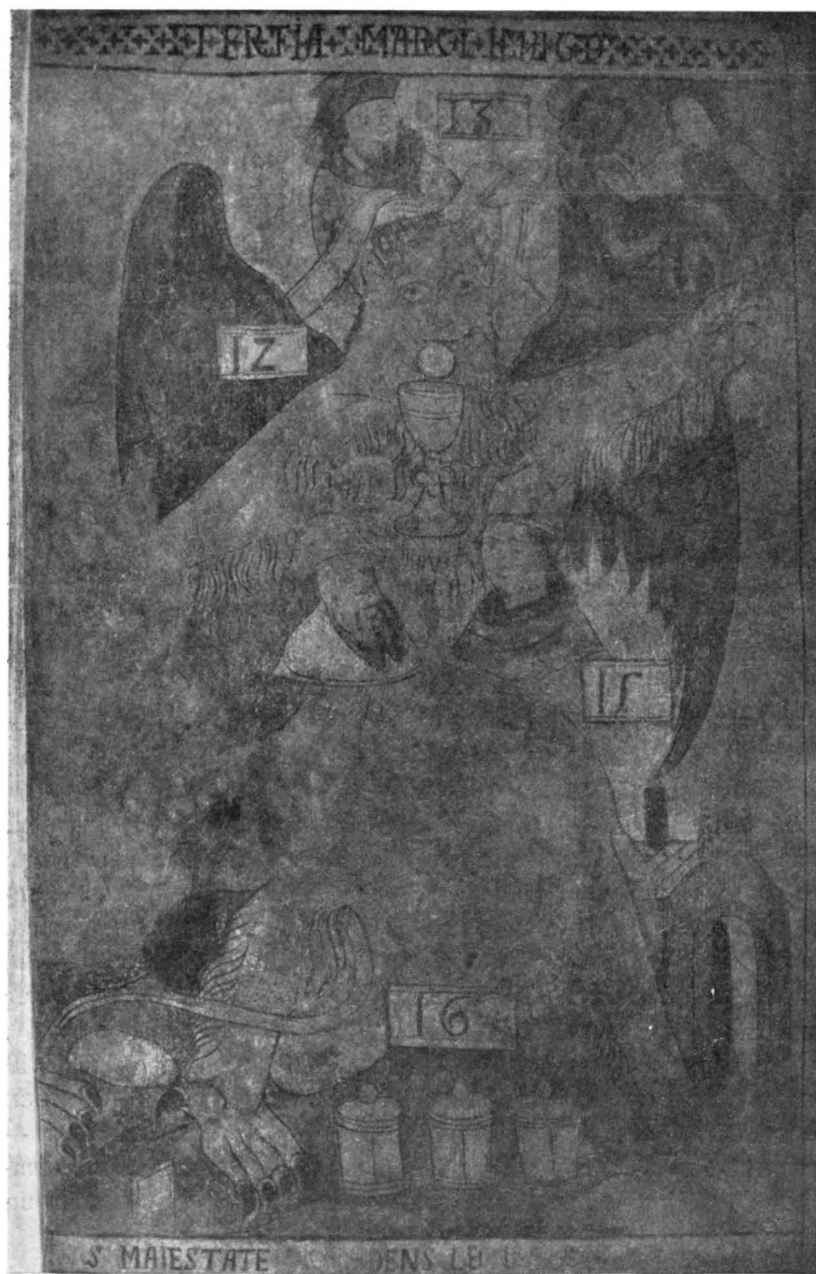


Foto. C. Lundin 1917.

Fig. 167. Vika. Markus-symbol. Väggmålning.
Markus-Symbol. Wandgemälde 1550-60.



Foto. C. Lundin 1917

Fig. 168 Vika. Johannes-symbol Vägsmålning.
Johannes-Symbol. Wandgemälde 1550—60.

ben och utbredda framben. Huvudet utplånat. Framför oxen Kristusbarnet med kniv i ena handen, syftar på omskärelsen, och en korsstav i den andra. Därövanför kalk, betydelsen oviss; under Kristus och en djävul, efter all sannolikhet frestelsen, kap. 4. Under: P[RI]M[A] IMAGO LUCE (= Lukas' första bild). Den andra och tredje Lukas-bilden är bortskuren av fönsteromfattningen.

3. Oxen är här brun (fig. 166). I fonden stad och »19» = intåg i Jerusalem(?).

Vid oxens högra axel ett epålettartat föremål, en penninguppsamlingslåda av medeltida typ, som här visar på Judas' trettio silverpenningar (jfr I, 4). Där bredvid en druvklase, sannolikt den i 20 kap. v. 9 och följande återgivna liknelsen om vingården. Under en profet med språkband och t. h. en man med kvastlik gloria omgiven av moln, syftande på kapitel 21 v. 27, som omtalar Daniels profetia: »och se i himmelens sky kom en, som liknade en människoson» (Daniel kap. 7 v. 13). Mellan oxens ben står en kalk med paten över och »22», nattvardens instiftande (22 kap. v. 15—20). Ovanför oxens högra framben Pilatus, vilken tvär sina händer i vatten, som rinner ur en kanna, och »23», visande på 23 kap., Kristus inför Pilatus. I höger klöv håller oxen en korsfana, och där bredvid stå tre smörjelsekar samt »24», en tydlig symbol av uppståndelsen och kvinnornas besök vid graven. Över i den schablonerade bården: QVARTA IMAGO LUCE (= Lukas' fjärde bild) under L - - Q - - - - NIS MORTIS ET I - - DOCTRINE CHĪ STOR - - Bilden döljes av epitafium. T. h. framskjuter i linje med de beskrivna oxarna fötterna av en rödbrun och en vit öxe samt vid den nedre »17».

4. Stadsbild med stor sol t. v. Betydelsen oviss.

5. Markus-symbol: ett stående lejon, komponerat som oxen, helt vitt med vingar (fig. 167). Över lejonets huvud profet och ma n i moln

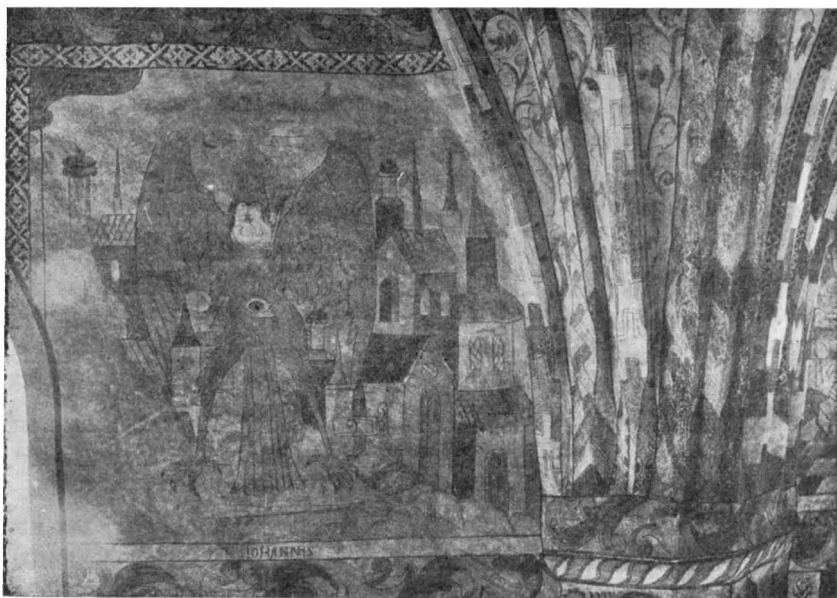


Foto. C. Lundin 1917.

Fig. 169. Vika. Johannes-symbol. Väggmålning.
Johannes-Symbol und südliches Kapitäl des Triumphbogens.

med kvastlik gloria samt »13», liksom motsvarande scen i II, 3 åsyftande Daniels profetia, i Markusevangeliet återgiven i 13 kap. v. 26. På högra vingen »12» utan bevarad bild. Framför lejonets bröst en kalk med oblat över, sannolikt nattvardens instiftelse. Under två män, en i hatt och en i biskopsmössa samt »15», domscenen hos Pilatus (?). Mellan lejonets ben tre smörjelsekar och »16», kvinnornas besök vid graven. Över i schablonbården TERTIA MARCI IMAGO (= Markus' tredje bild), under - - s. MAIESTATE — DENS LE - - - S - - (T. v. tassan av ett vitt lejon, som bortskurits av fönsterromfattningen. Markusbilderna ha alltså varit minst tre, ehuru endast den ovan beskrivna är bevarad.

III. Sydväggen. Johannes-symboler. Invid murpelaren i väster är å ett stycke enbart schablonmönster och ett fält utan målningar, sannolikt svarande mot anordningar för korskranket (jfr s. 189).

1. Stående, svartblå örn med utbredda vingar (fig. 168); två ansikten på sidorna om örnhuvudet, Jesus och Johannes (? ?) samt därbredvid utplånad siffra. Mellan örnens fötter står »3» samt därbredvid ett ämbar med ett kronliknande föremål på handtaget och

»4». Ämbaret syftar utan fråga på samtalet med den kananeiska kvinnan vid brunnen, kronans betydelse är oviss. Framför örnens bröst ett musikinstrument och därunder tre pungar eller krukor, vinkrukorna i Kana (? ?). Under: PRIMA IMAGO IOHANNES (= Johannes' första bild).

2. Öرنen är svartblå och står som föregående (fig. 169). Under örnhuvudet är bröstbilden av man och kvinna, kvinnan håller en fackla. I fonden och t. h. en stad samt »9». I 9 kap., som handlar om den blindfödde, som återfick sin syn, finnes intet, som kan syfta på bildens framställningar. Framför örnens fötter ligger ett föremål, vars art ej närmare kan bestämmas. Under:

----- IOHANNIS -----.

3. (Fig. 170). På den stora svartblå örnens huvud står ett fat med en naken fot, som tvås av en hand, samt därbredvid »13», fotatvagningen (13 kap. v. 5). På den vänstra vingen korg med lågor (?) eller blommor (?) och »14», en hänvisning till den Helige andes utgjutelse, varom Kristus profeterar i kap. 14 v. 16 (? ?). Framför halsen är ett hjärta, sannolikt illustration till 14 kap. v. 27: Edert hjärta vare icke oroligt, ej heller försagt. Därunder vinkvist med klase och »15»: Liknelsen om vinträdet, 15 kap. v. 4—8. Betydelsen av föremålet därunder och 16 är outredd. På vänster vinge är en blomma eller sol, delvis utplånad, samt »17». Kapitlet handlar om Jesu bön för sig och lärjungarne. Vid örnens högra fot sitter en man med ett svärd i handen, av vilket endast fästet är synligt, fångslingsscenen (? ?). Mellan örnens ben står Kristus, som för Thomas' hand till sidosåret; kapitelhänvisning saknas. Under höger fot står »9», under Thomasscenen »21», ingendera illustrerade. T. h. om vänstra foten två smörjelsekar (det tredje sannolikt förlorat vid fönsteruppbyggnaden) och »2» —, här liksom å föregående bilder kvinnorna vid graven. Under: TERTIA IOHANIS IMAGO (= Johannes tredje bild). IOH - . . . DIV[1]N -----.

Över fönstret ett fält med obetydliga fragment av målning.

Långhusets väggar äro liksom korets indelade i fält, skilda av ornamentala bårder. Scenerna komma huvudsakligen i kronologisk ordning. Bebådelsen, konungarnas tillbedjan och en del andra tidiga scener förekomma dock i korvalvet och i »kuren», varigenom ordningen ställvis förryckes

IV. 1. Bröllopet i Kana (fig. 171). I mitten Kristus och bruden; t. h. invid fönstret synes en man vid ett annat bord, iförd mantel och baret, framställd i större skala, troligen från



Foto. C. Lundin 1917.

Fig. 170. Vika. Johannes-symbol. Väggmålning.
Johannesymbol. Wandgemälde. 1550-60.

annan scen, som förstörts, då fönstret förstörades. Under fragmentarisk inskrift: VATN - - - w[IN] - . 2. Kristus vid tolv års ålder i templet (fig. 172). Skadad t. v. av fönstret, varvid några av de skriftlärde utplånats. T. h. synes Maria med gloria och 13-143792. *Sveriges kyrkor. Dalarna I.*



Foto. C. Lundin 1917.

Fig 171. Vika. Bröllopet i Kana. Väggmålning.
Die Hochzeit zu Kana. Wandgemälde. 1550–60.

bredvid henne Josef. 3. Kristi himmelfärd. Skadad nedtill, endast fragment i behåll. Fotspåren efter Kristi fötter synas på kullen. T. v. senare anteckningar och årtal ristade i putsen. 4. Pingstundret. Mycket skadad i vänstra delen. Duvan synes ovanför Maria, runt omkring knäböja apostlarna. I fonden arkitektur.

V. 1. Nattvarden (fig. 173). Skadad nedtill t. h. T. v. sitter Judas med en stor pung i handen. Endast 11 lärjungar äro avbildade. 2. Kristus i örtagården; nedre delen skadad. T. v. fragment av lärjungarna, t. h. två sovande. I mitten knäböjer Kristus framför kalken, över vilken ängeln håller sin hand (fig. 174). 3. Kristus fängslas (fig. 175). Nedre delen skadad. T. h. och t. v. i fonden anfallande fångknektar med höjda vapen. I förgrunden t. v. Petrus, som sticker svärdet i skidan. I mitten

Kristus och Judas. 4. Pilatus tvår sina händer; t. h. bortföres Kristus fängslad. 5. Korsfästelsen. Bilden avskäres av läktaren och läktartrappan och är svårt skadad överst. Under läktaren kan nedre delen av den korsfäste, den svimmande Maria och några krigsknektar iakttagas. Korset torde ha stått i kompositionens mitt.

VI. Västväggen. 1. Gisslingen (fig. 176). Fönstret avskär den högra delen, nedre delen skadad. 2. Törnekröningen. Även här är bildens vänstra del skadad av fönstret. Under läktaren äro målningarna förstörda.

VII. Hela väggytan utfylles av Jesse rot (fig. 177), avslutad av Kristus

i korsfäst ställning. Läktaren avskär delvis kompositionen.

VIII. 1. Dopet (fig. 178). I skyn ses Gud Fader och basunblåsande änglar, därunder duvan och nederst Johannes, som döper Kristus; t. v. knäböja män. 2. Yttersta domen. T. v. de saliga, t. h. de osaliga, i mitten världsdomaren på regnbågen. Delvis illa skadad, isynnerhet i mitten (fig. 179, 180).

»Kuren». På kortväggarna endast ornament med dekorativa figurer. På nordväggen: Kvinnorna vid graven, mycket skadad, t. v. om fönstret samt Thomas tvivlaren (fig. 182), som sticker handen i Kristi sår, t. h. om fönstret. Omkring honom stå Maria och apostlarna. Skadad vid fönstrets uppbygning.

Endast korvalvet har figurmålning (fig. 184), de övriga fyllas helt av ornament, S-formigt vridna bladrankor, ibland omslutande dekorativa figurer och ansikten och endast avbrutna av de i mörkare färger, rött och vitt, rött, grönt och vitt o. s. v., hållna strålarna och



Foto. C. Lundin 1917.

Fig. 172. Vika. Kristus vid 12 års ålder i templet. Väggmålning. Kristus im Tempel. Wandgemälde 1550-60.



Foto. C. Lundin 1917.

Fig. 173. Vika. Nattvarden. Väggmålning.
Das Abendmahl. Wandgemälde 1550-60.

Foto. C. Lundin 1917.

Fig. 174. Vika. Kristus i Getsemane. Väggmålning.
Kristus in Getsemane. Wandgemälde 1550-60.

gördelbågarna. Korvalvets figurer och scener föreställa i enlighet med numren å den i fig. 183 återgivna skematiska teckningen: 1-8. änglar med språkband (inskrifterna försvunna), stående på dekorativt ordnade molnband och bärande pinoredskapen. 9. Paulus med svärd i handen. 10. Mattias med bila. 11. Bartolomeus med kniv i v. hand. 12. Jakob minor med klubba. 13. Judas Taddeus med tygvalkarträet. 14. Filippus med kors. 15. Simon med såg i v. hand; på språkbandet inskrift: SANTCS SIMON. 16. Tomas med spjut, som han håller i båda händerna; på språkbandet s. THOMA. 17. Skägglös apostel med skål i handen, Johannes. 18. Andreas med sitt X-formade kors. 19. Petrus med nyckeln. 20. Apostel. 21.

Evangelisten Markus sittande under tronhimmel. Golvet rutat, t. v. lejonet, t. h. stadsbild. 22. Evangelisten Johannes,

sitter vid pulpet och skriver i bok. Bredvid står örnen; överst i skyn synes Kristus som smärtornas man, t. h. och v. stadsbilder. Språkband med fragmentarisk inskrift [1]OHA[NES] 23. Evangelisten Matteus och ängeln på var sin sida om ett bord. T. h. stadsbild. 24. Evangelisten Lukas skrivande vid sin pulpet. T. v. stad, t. h. oxen och rutornament. 25. Bebådelsen. Maria



Foto. C. Lundin 1917.

Fig. 175. Vika. Fängslandet. Väggmålning.
Die Gefangennehmung. Wandgemälde 1550–60.

står vid pulpet under tronhimmel; t. v. kruka med lilja och Gabriel samt i skyn duvan. 26. Herdarnas tillbedjan (fig. 186). I fonden ängels budskap till herdarna. Under fragmentarisk inskrift: — — CHRISTY VAR ALRED — —. 27. Konungarnas tillbedjan (fig. 185). Mycket skadad. Maria sitter med barnet på sitt knä. En av konungarna knäböjer, de andra stå bakom. I fonden stad. 28. Frambärandet i templet.

Den klara, röda färgen, som överväger såväl i ornament som i figurscener, sammanhåller de många småframställningarna och de

MÅLNINGARNAS
KARAKTÄR OCH
ÅLDER.



Foto. C. Lundin 1917.

Fig. 176. Vika. Gisslingen. Väggmålning.
Die Geisslung. Wandgemälde 1550—60.

ofta småmönstriga ornamenten. De stora evangelistsymbolerna å korets väggar med sin väl avvägda färgväxling i svartblått, grönt, vitt och rött ge lugna ytor, som X-liket uppdelas av de stora figurerna med sina utbredda extremiteter. Konturerna äro svarta och figurernas ansiktstyper och hållning erinra om typerna i 1700- och 1800-talets dalmålningar.

Målningarna stå fullkomligt självständiga gent emot de äldre, senmedeltida målarskolorna i mellersta Sverige. Innehållet är strängt protestantiskt, och de bibliska scenerna stå ofta nog nära den illustrerade andliga litteraturens bilder vid reformationstiden, utan att någon viss förebild kunnat utpekas. Det givetvis största intresset ha dock evangelistsymbolerna. Även för dem har det varit författaren omöjligt att finna någon direkt förebild inom samtidens konst. Som komposition betraktade utgöra de en



Foto. G. Boëthius 1918.

Fig. 177. Vika. Detalj av Jesse rot. Väggmålning.
Detail einer Wandgemälde 1550–60.

intressant analogi till de i Dalarna så vanliga plastiska figurerna å valv och väggar, som i Vika, ehuru i en sen och allmogemässig form, förekomma i vapenhusvalvet.

En jämförelse med dräkterna å porträtt m. m. från 1500-talet synes ge vid handen, att personerna å kyrkans målningar bära dräkter vanliga under 1550-talet och in på 1560-talet. Yngre dräktformer synas ingenstädes ha förekommit, varför en datering till 1550-talet torde vara den sannolikaste.

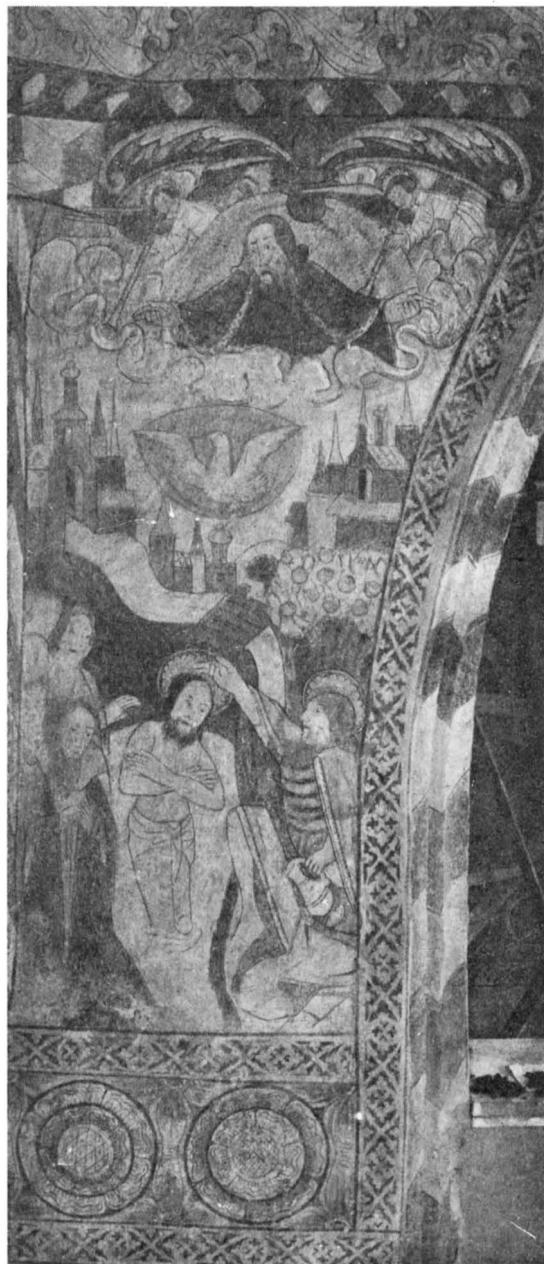


Foto. C. Lundin 1917.

Fig. 178. Vika. Kristi dop. Väggmålning.
Taufe Christi. Wandgemälde 1550—60.



Foto. C. Lundin 1917.

Fig. 179. Vika. Basunbläsande änglar. Detalj ur Yttersta domén. Väggmålning.
Jüngstes Gericht. Ausschnitt. Wandgemälde 1550—60.



Foto. C. Lundin 1917.

Fig. 180. Vika. De saliga. Detalj ur Yttersta domén. Väggmålning.
Jüngstes Gericht. Ausschnitt. Wandgemälde 1550—60.



Foto. S. Curman 1918.

Fig. 181. Vika. Långhusets norra vägg och »kuren».
Nördliche Wand des Langhauses mit der Kapelle.

ÄLDRE
MÅLNING.
INVIGNINGS-
KORS. I ett lager under dessa målningar, men skönjbara genom färgen, äro invigningskors i rött mot ursprungligen vitputsad botten (jfr s. 158). Bevarade äro 7 stycken: å bild 4 invid gapskullbågen, å altarväggens bild 5 (endast fragment), i långhuset å IV, 3 invid schablonbården och å IV, 4 på Maria, på VIII, 1 samt å västgaveln under läktaren, ett på vardera sidan dörren.

På korets norra vägg observerades fragment av ett annat målningslager (samtida med invigningskorsen?) invid gapskullbågen, sannolikt utan större omfattning, som fått vika för de nuvarande. Ett fragment av en minuskelinskrift i svart, vars bokstäver äro så skadade, att de ej kunna tydas, kvarsitter t. v. om nordväggens bild 5 och tillhör denna period.



Foto. G. Boëthius 1918.

Fig. 182. Vikå. »Kurens» nordöstra hörn.
Nordöstliche Ecke der Kapelle.

Inredning och lösa inventarier.

Altaret är murat av tegel, putsat och marmorerat i rött och grått samt täckt av kalkstensskiva med fem kors och inskrift kring det mittersta ANNO DNI MCMXVII, utförd 1917. Föregående altare var från 1890-talet, av trä, ornerat med enkla förgyllda ornament. Detta ersatte ett altare från 1776, av tegel och klätt med stuck. Till 1776 fanns ett sannolikt medeltida altare av tegel, som då blev »i grund nedbrutet» (prot.).

ALTARE.

SIDOALTARE.

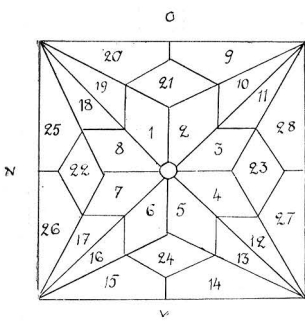


Fig. 183. Vikå. Skema
av korvalvet.
Schema des Chorgewölbes.

I koret, vid triumfbågens södra post blottades i restaureringen 1917 en grundmur, som dels kan förklaras såsom underbyggnad för korskranket (jfr s. 177), dels sannolikt utgjort grund för ett sidoaltare, som haft sin plats invid de båda



Foto. S. Curman 1918.

Fig. 184. Vika. Korvalvets málningar.
Chorgewölbe. Kalkmalerei 1550–60.



Foto. C. Lundin 1917.

Fig. 185. Vika. Tre konungars tillbedjan. Valvmålning.
Anbetung der H. drei Könige. Gewölbemalerei 1550–60.



Foto. C. Lundin 1917.

Fig. 186. Vika. Herdarnas tillbedjan. Valvmålning.
Anbetung der Hirten. Gewölbemalerei 1550–60.

ALTARSKÅP.



Foto. C. Lundin 1917.

Fig. 187. Vika. Detalj av korvalvets målningar.

Detail der Fig. 184.

nischerna i korets södra mur. — Kurens östra vägg bär, som ovan (jfr s. 162) sagts, spår efter ett altare, som raserats vid reformationens införande eller kort därefter. Sannolikt ha flera altare funnits för de talrika här nedan beskrivna helgonbilderna.

På högaltaret har kyrkans medeltida altarskåp återfått sin plats 1918. Det är av ek, krederat och polykromerat i huvudsakligen guld och blått (fig. 189). I korpus korsfästelsen. Kristi kors flankeras av de båda rövarkorsen och omges på sidorna och framför rövarkorsen av symmetriskt ordnade grupper av människor. T. v. Kristi följeslagare, av vilka Maria dignar i de båda andra Mariornas armar, och Johannes står bredvid, närmast korset. T. h. om korset står främst den blinde Longinus,

som återfick sin syn av blodet från sidosåret. Han har förlorat lans och högerarm. T. h. om Longinus judar och krigsfolk. Vänstra dörren, övre raden: Laurentius, Katarina, helig konung (Olof eller Erik). Nedre raden: Martin, apostel, Johannes evangelisten. Högra dörren, övre raden: Helig konung (Erik eller Olof), Barbara, som håller tornet, Stefan, som håller stenarna i h. hand; nedre raden: Johannes döparen, Paulus, Petrus. Över figurerna baldakiner och gotisk arkitektur. På dörrarnas utsidor äro fragment av målningar på kritgrund, av vilka den vänstra dörrens överst föreställt Kristus i Getsemane samt Oxenstiernas vapen, den högra Törnekröningen. På de nedre dörrhalvorna återstå endast obetydliga målningsfragment, smärre

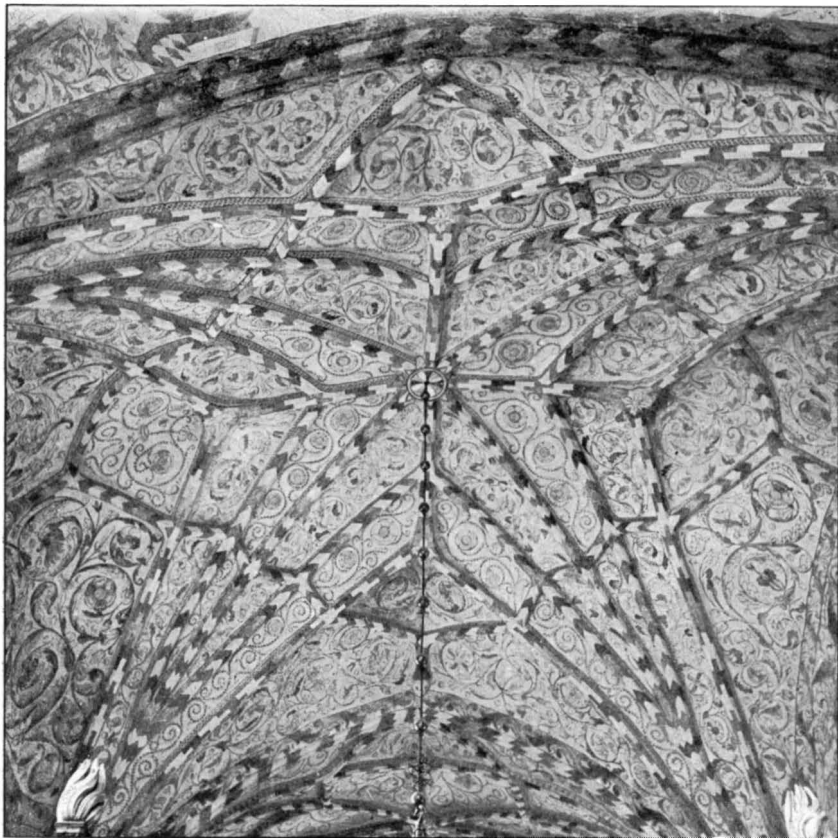


Foto. S. Curman 1918.

Fig. 188. Vika. Det mellersta valvet.
Malereien des mittleren Gewölbes 1550—60.

partier i grönt, rött och guld. Det Oxenstiernska vapnet visar sannolikt på donatorn till altarskåpet. Den ovan nämnde Marquard Olofsson var gift med en dotter till Dala-fogden Erik Bengtsson Oxenstierna, ärkebiskop Jöns Bengtssons bror och innehavaren av Kniva gård i Hosjö-delen av Vika. Några andra medlemmar av familjen Oxenstierna ha veterligt ej bott i dessa trakter. Skåpets stil visar, att det tillhör 1400-talets sista del och sålunda bör vara anskaffat för den nybyggda kyrkan. Som Erik Bengtssons dödsår ej är känt (han nämnes 1437 och 1451), är det ovisst, om vapnet tillhör honom eller dottern. I sistnämnda fall bör Stjärna-vapnet även ha funnits å de mestadels bortfallna målningarna. H. 176 cm., B. 142 cm. Altarskåpet stod till 1774 på altaret, men

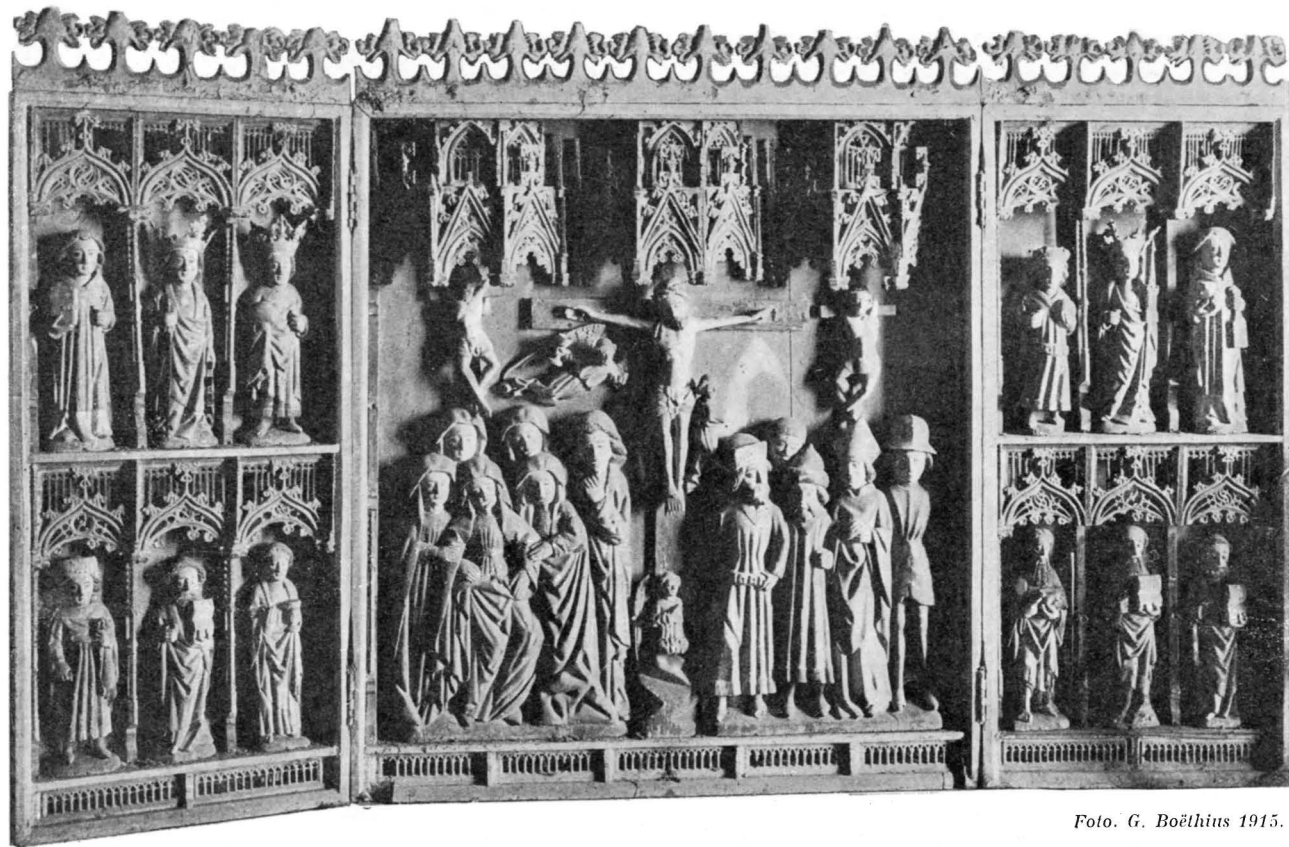


Foto. G. Boëthius 1915.

Fig. 189. Vika. Altarskåp.
Schnitzaltar. Ende des 15. Jhdts.

flyttades då till kurens östvägg. Det har senare en tid stått i vapenhuset, men nu återfått sin ursprungliga plats, sedan det på bekostnad av medlemmar av familjen Nisser underkastats konservering av artisten Allan Norblad.

Då altarskåpet avlägsnades 1774, ersattes det av triumfkrucifixet (jfr nedan), som uppsattes på nytt kors, och den nygjorda stuckomfattningen kring fönstret kröntes av ett ännu bibehållet Gudsöga omgivet av moln och kerubhuvuden i träskulptur. 1891 ersattes triumfkrucifixet av en Kristusbild i gips efter B. Thorwaldsens bekanta skulptur samt en predella-artad, klumpig gipsrelief efter Lionardo da Vincis »Nattvarden», signerad »L. Davinci, cop.

G. Eriksson». Skänkta 1891 av G. Eriksson. Kristusbildens står nu i gravkapellet.

Altarringen från 1776 är av trä med förgyllningar och ramverk, 1918 försedd med mörkbrun målning och marmorering i grått och blått samt klädd med rött tyg.

1688 blev »en Tälln fogat widh then andre, framför altaret, att Mässe präster kan ther begwembligare ståå» (räk.).

Triumfkrucifix av trä (fig. 190). 1400-talets mitt. Ommålat 1774 och försett med nytt kors (jfr ovan). Figures H. 120 cm., B. (mellan fingerspetsarna) 118 cm. Det ursprungliga korset borta.

Koret skildes ursprungligen från långhuset av ett skrank, som första gången nämnes 1684: »choor afbygt med skrank» (inv.). Dess utseende är ej närmare känt, men det är sannolikt, att de invid triumfbågen i norr och söder under restaureringsarbetena iakttaga framskjutande, något oregelbundna grundmurarna varit underbyggad för en större korskranksbyggnad. Mellan dessa låg en stock i jorden under golvet; sannolikt också den en del av korskranksanordningen. De dels tomma och dels med tapetmönster utfyllda ytorna på korets sydvägg invid triumfbågen vittna,



Foto. G. Boëthius 1918.

Fig. 190. Vika. Triumfkrucifix. Triumphkrucifix. Holz. Mitte d. 15. Jhts.

ALTARRING.

TRIUMFKRUCIFIX.

KORSKRANK.



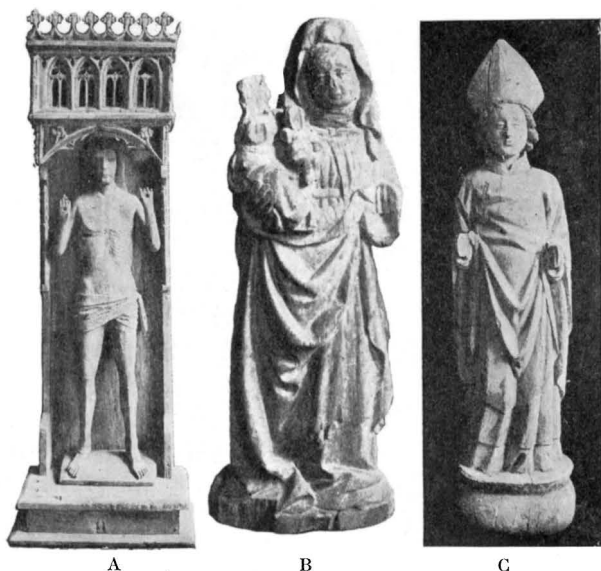
Foto. J. Cederquist 1917.
Fig. 191. Vika. Maria
med barnet.
Madonna. Holz. 13. Jht.



Foto. J. Cederquist 1917.
Fig. 192. Vika. Marieklagan.
Pieta. Holz. Ende d. 15. Jhts.

liksom den oregelbundna dekoreringsen av nordväggens motsvarande partier, om att här varit förbyggnader, som gjorde målad utsmyckning obehörlig. Två rektangulära fördjupningar i murytan invid triumfbågen äro säkerligen även spår efter korskranksanordningen. Möjligen kan kyrkans stora Sankt Görans grupp (jfr nedan) tänkas ha stått på en lektorieartad brygga. Analogier till detta finnas från andra platser t. ex. i det närbelägna lilla gruvkapellet vid Östra Silvberg, (där gruppen dock blott behövde en bjälke) och Adelsö kyrka, där Sankt Görans gruppen ännu på Peringskiölds tid stod kvar på korskranket.¹ För detta talar även triumfkrucifixets utseende och placering. 1774 satt krucifixet ännu kvar i triumfbågen, men avlägsnades 1780 enligt vis. prot., som omtalar »crucifixet, som förr hängt uppe i hwalfwet på en ohylfad träklabb». Såväl dess placering som dess små mått synas bestämt tala för att det, trots att det anskaffats till kyrkobyggnaden, icke utgjort den monumentalt beräknade arkitekturlem, som interiörens storslagna mått fordra. Såsom utfyllnad av bågens övre del, med Göransgruppen på ett kraftigt skrank under, bleve dess utseende mera förståeligt.

¹ MAGNUS SAHLSTEDT, Stora Tuna i Bergom och Dalom, Ett minnesdöme. Sthlm 1743, s. 144. — PERINGSKIÖLD, Monumenta III, s. 223.



A

B

C

Foto J. Cederquist 1917.

Fig. 193. A: Kristus som smärtornas man.

B: S. Anna själv tredje. C: S. Erasmus.

A. Kristus als Schmerzensmann. B. Anna selbdritt.
C. S. Erasmus. Holz. Ende d. 15. Jhts.

Foto J. Cederquist 1917.

Fig. 194. Vika.

Kvinnligt helgon.

Weibliche Heilige.

Holz. 15. Jht.

PYRAMIDER..

Korskranket revs 1727—29 och mittgången blev då flankerad av två pyramider vid de främsta bänkarnas skärmar. Dessa försågos med krön av genombrutet bildhuggeriarbete. Av denna anordning återstår endast pyramiderna (fig. 153), som till 1918 bevarat grå-blå marmorering från 1774—1776, men nu målats svartbruna med ornamenten i rött. De äro ornerade med bladrankor i relief och krönta av förgyllda eldslågor. H. 142 cm. De kvarstodo till 1801, under det att krönen säkerligen avlägsnades redan i reparationen 1774—1776, ty då de därvid företagna arbetena beskrivas i vis.-prot. 1781, heter det: »Bildhuggare Löfverket, som till Choor-skrank war fästet wid de främsta bänkarna war ej värdt påkosta reparation.» Pyramiderna ha i restaureringen 1917 återfått sin ursprungliga plats.

Maria med barnet, bild av ek (fig. 191). Barnets huvud och händer, Marias krona och händer borta, samt ett stycke av dräkten mellan benen. Kredering och färg kvarsitte delvis och visa att manteln varit förgylld med blått foder, klädningens halslinning röd, skärpet svart och rött. Har stått i ett nu försvunnet skåp. 1200-talet. H. 69 cm.

MEDELTIDA
TRÄSKULPTUR.



Foto. J. Cederquist 1917.

Fig. 195. Vika. Påve.
Papst. Holz. Ende d. 15. Jhts.

Kvinnligt helgon (Maria?), bild av trä (fig. 194). På håret äro spår av guld, på klädningen rött, på manteln guld och blått i fodret. Någon karnation bevarad i ansiktet. Svenskt arbete från 1400-talets slut. H. 163 cm.

Pietá, Marieklagan, bild av ek (fig. 192). Kredering och färgspår kvarsitta ställvis: Maria har haft vit och förgylld klädning och gyllne mantel med blått foder. I ansiktet karnation. På Kristi kropp karnation och blodstänk, törnekronan grön, höftklädet förgyllt. Baksidan rått behandlad. Har stått i skåp. Svenskt arbete från 1400-talets slut. H. 84 cm.

Kristus som smärtornas man, bild av ek med dorsale och baldakin (fig. 193 A). Fingrarna avslagna och en del ornament trasiga, i övrigt bibehållen. Även färgen till stora delar i behåll. Svenskt arbete från 1400-talets mitt. Hela skåpets H. 177 cm., B. 52 cm. Figs H. 123 cm.

Anna själv tredje d. v. s. S. Anna med Maria och Kristusbarnet. Bild av trä (fig. 193 B). Har stått i nu försvunnet skåp. Annas mantel bär spår av förgyllning, fodret av blått, kjolen guld; Marias kjol har varit blå med rött foder. Marias och barnets ansikten och Annas näsa och vänstra arm avslagna. Svenskt arbete från 1400-talets slut. H. 63 cm.



Foto. J. Cederquist 1917.

Fig. 196. Vika. Detalj av föregående.

Detail des Papstes Fig. 195.

S. Erasmus, bild av ek (fig. 193 C). Stående i en trefotad gryta — han led martyrdöden genom att kokas levande. Grytans fötter bortfallna, men hålen synas i botten. Helgonets händer äro avslagna. Av bevarade färgspår kan slutas att mössan och mäss-



Foto. J. Cederquist 1917.

Fig. 197. Vika. Maria Magdalena.
Maria Magdalena. Holzplastik. Ende d. 15. Jhts

verkstad, som föregående. Ganska väl bibehållet arbete från 1400-talets slut. H. 129 cm.

Maria Magdalena, stående träskulptur i ek (fig. 197, 198). Arbetad runt om. Håret hänger i rika lockar ned över ryggen.

haken varit förgyllda, fodret blått, dalmatikan grönblommig. Ryggen är urholkad; har stått i skåp. 1400-talets andra hälft. H. 136 cm.

Påve (Petrus?), bild av ek (fig. 195, 196). Har stått i skåp. Dräkten, som framträtt i rikt arbetad polykromi, har färgerna delvis i behåll: manteln är i rikt mönstrad guldbrokad med blått foder, håret mörkt, karnation. Bilden visar stor frändskap med arbeten av lubeckermästaren Bernt Notke, verksam även i Sverige. 1400-talets slut. H. 142 cm.

S. Martin, stående skulptur i ek (fig. 199). Helgonet sammanhåller manteln med vänster hand och har med den högra hållit svärdet i begrepp att avskära en flik av manteln, vilket syftar på den bekanta episoden i Martinslegenden, då han delade manteln med en tiggare. Polykromien är delvis i behåll och visar, utom ansiktets skära karnation, gyllne hår, hjälm med blå ornament mot guldgrund, förgylld rustning och mantel med blått foder. Upptill i hjälmen är ett runt hål. Baksidan är urhålkad. Har antagligen stått i skåp. Ur samma

Den högra, nu förkomna handen har varit lyftad, med den vänstra håller hon manteln. Polykromien, som varit ovanligt rik, finnes delvis i behåll. På mantel och klädning är pressat storblommigt guldbrokadmönster, fodret är blått; huvan blå med guldornament, håret förgyllt. Nordtyskt arbete från 1400-talets slut. H. 148 cm.

I kyrkan förvaras ett avlatsbrev från 1501, som utlovar avlat åt dem, som tillbedja S. Martins och S. Petri bilder. Den sistnämnda är förkommen, om han ej kan identifieras med påven. Åt Maria Magdalena var den ena klockan vigd (jfr s. 216).

S. Sebastian, helgonskåp av trä (fig. 200). Dörrarna förkomna, arkitekturen trasig. Höger arm borta och färgen skadad. På kroppen hål efter pilar, men pilarna förkomna. Skåpet bär rester av ornamental målning, röda och svarta ränkor mot ljusare botten. H. 193 cm., B. 71 cm. Fig:s H. 139 cm. Slutet av 1400-talet. 1504 d. 17. 3 gav biskop Otto Svinhufvud i Västerås avlat åt dem, som tillbådo S. Sebastians bild i Vika.



Foto. J. Cederqvist 1917.

Fig. 198. Vika. Föregående sedd bakifrån.

Fig. 197 von hinten gesehen.

S. Görän, draken och prinse ssan, bilder av ek (fig. 201, 202). Göräns rustning har kvar delar av polykromien, mest guld, hästen är mörkt apelpkastad, men färgen isynnerhet å kroppens bakre del och benen är svårt skadad. Draken är svartgrön med röda käftar,



Foto. J. Cederquist 1917.

Fig. 199. Vika. S. Martin.
S. Martin. Holz. Ende d. 15. Jhts.

PROCESSIONS-
REDSKAP.

prinsessan klädd i röd och svart dräkt. Från prinsessans lamm är all färg försvunnen. Hästens fötter äro skadade och Görans högra arm var defekt, men har kompletterats 1917, då den konserverats av Allan Norblad. Ryttarens H. 165 cm. Hästens L. 168 cm. Drakens L. 225 cm., H. 80 cm. Prinsessans H. 115 cm. Den torde ha varit uppställd, så att S. Göran har riktat lansens mot den krypande draken med sin högra hand, och ytterst t. v. eller t. h. har prinsessan stått försjunken i bön för stridens lyckliga utgång.

Gruppen är tydligen komponerad för en hög plats, och det är svårt att i kyrkan uttänka någon annan ursprunglig placering än å det s. 195 omtalade korskranket. Den uppsattes 1918 på en hög brygga invid vapenhusets östra vägg.

Processionskrucifix av ek (fig. 203). Vänstra armen har kompletterats, då bilden konserverades 1917 av artisten Allan Norblad. Spår av karneation, rött och grönt på höftklädet, grönt på törnekronan och svart på korset, bevarade. 1200-talet. Det är möjligt, att

huvudet och överkroppen, som äro i ett särskilt stycke, ha tillkommit i en restaurering på 1300-talet. H. 116 cm. Fig:s H. 57 cm.

Ljusstavar, två stycken, med långa, vridna stavar med spår av förgyllning. Ljushållare bestående av två mot varandra vända

änglar, som hålla en stake med ljuspigg, ha varit fästade på de av gotiskt masverk omgivna krönen (fig. 204). L. 296 cm. Ljushållarnas H. 34 cm., B. 24 cm. 1400-talets slut.

Ljusstav med krönets gotiska ornament i rött. Skaftet svart med målat, virat rött band omkring. 1400-talets slut. L. 308 cm.

Helgonbilderna ha haft sina platser å sidosaltare och möjligen även i förening med korskranksarkitekturen. Som åtminstone altaret i kuren bevisligen avlägsnats omedelbart efter reformationen, torde helgonen vid denna tid börjat att få lämna sina platser. Sedan väggarna fått sina målningar till predikans illustrering, spelade ej heller de medeltida skulpturerna samma roll som förut. Någon arkivalisk notis om bilderna finnes ej, men sannolikt torde de sista avlägsnats senast då korskranket raserades 1727. De fingo sin plats på gapskullen, där de sedan kvarstått till omkr. 1910. Därefter sattes bilderna i vapenhuset. 1917 ha de underkastats konservering

av artisten Allan Norblad på bekostnad av medlemmar av familjen Nisser, varvid all lös färg fästats och bilderna rengjorts, men ej, med undantag av Göransgruppen, processionskrucifixet och smärre ornamentsdelar, på något sätt kompletterats. De ha nu uppställts i kyrkan, där de verksamt bidra till det sällsynt rika och stämningsfulla intryck interiören gör.

Predikstol vid korets södra vägg, av snidat och målat trä. Korgen är bruten i fem fält, skilda av omväxlande manliga och kvinnliga kariatider och indelad av listverk. I fälten äro av flätbårder omgivna arkadformiga fyllningar. Trappräcke och trappa äro från restaureringen 1917—1918 utförda efter ritningar av professor S. Curman. Korgen är marmorerad i grått med ornament i gult mot blå botten i fyllningarna och uppläggningar i grönt m. fl. färger på listerna. Korgens målning, som imiterats å de nya delarna, stammar från 1700-talets förra hälft. Korgen är från 1600-talets mitt och en äldre målning i mörkare färger finnes under det nuvarande färglagret. Den tillhör Vadstena hospital, där den de sista hundra åren varit magasinerad, och har sannolikt tillhört



Foto. J. Cederqvist 1917.

Fig. 200. Vika.

S. Sebastian.

S. Sebastian. Holz.
Ende d. 15. Jhts.

HELGONBIL-
DERNAS HISTO-
RIA EFTER
REFORMA-
TIONEN.

PREDIKSTOL.

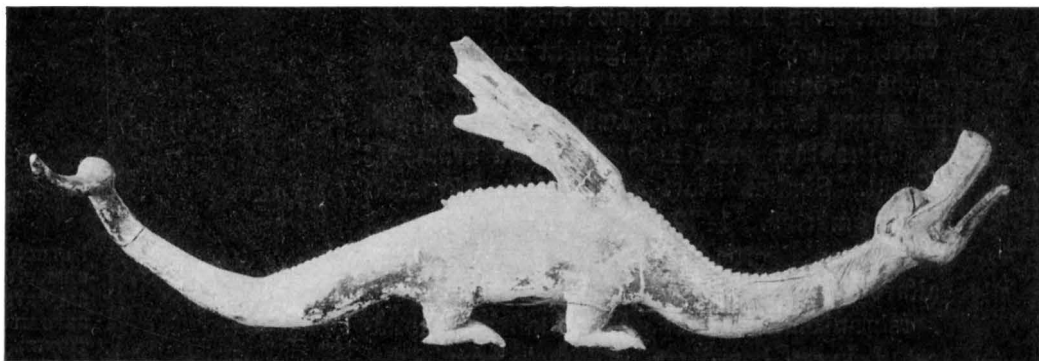


Foto. A Boëthius. 1915.

Fig. 201. Vika. S. Göransgrupp, draken
och prinsessan.Der Drache und die Prinzessin aus einer S. Georgsgruppe.
Holz. Ende d. 15. Jhts.

»krigsmanshusets» kyrksal i klosterbyggnaderna. Deponerad i Vika kyrka med Kgl. Maj:ts tillstånd 1918. Den förut använda predikstolen hade sin plats i norr med uppgång från sakristian. Den beställdes 1774 av snickaremästar Holmgren och är ornerad med rocailleornament i relief på korg och tak (jfr fig. 157). Den förvaras nu i boden. Den första gången nämnda predikstolen sattisöder och var 1634 nyanskaffad (inv.), samt målades 1683. Dess utseende är obekant.

TIMGLAS. Timglas med ståndare av förgyllt trä och metallställ för glasen. Skänkt på 1700-talet av »Madame Anne Rensberg» (prot. 1787). Ett timglas, antagligen ett mindre för sakristian, skänktes av »Bergsmannen Erland Månson på Hämshögen» 1781.

BÄNKINREDNING. Bänkarna äro slutna och målade av artisten Filip Månsson 1918. De tillverkades av Göran Jansson i Torsång 1852 och voro till 1918 vitmålade. På de främsta bänkarna stå på var sin sida om mittgången de ovan beskrivna pyramiderna, som 1917 återfått sin ursprungliga plats. Av de äldre bänkarnas skärmar ha några kvarstått i kuren och boden. De ha nu använts till skrank framför gapskullen och en bänk i »kuren». Rester av blågrå marmorering visade den senast använda färgen. Bänkarna äro nu i långhus och kor bruna med gråmarmorerade fyllningar och röda lister, å gapskullen bevarar bänkskärmen den gamla färgen, i »kuren» äro de marmorerade i gråblått m. fl. färger. På en av fyllningarna å gap-

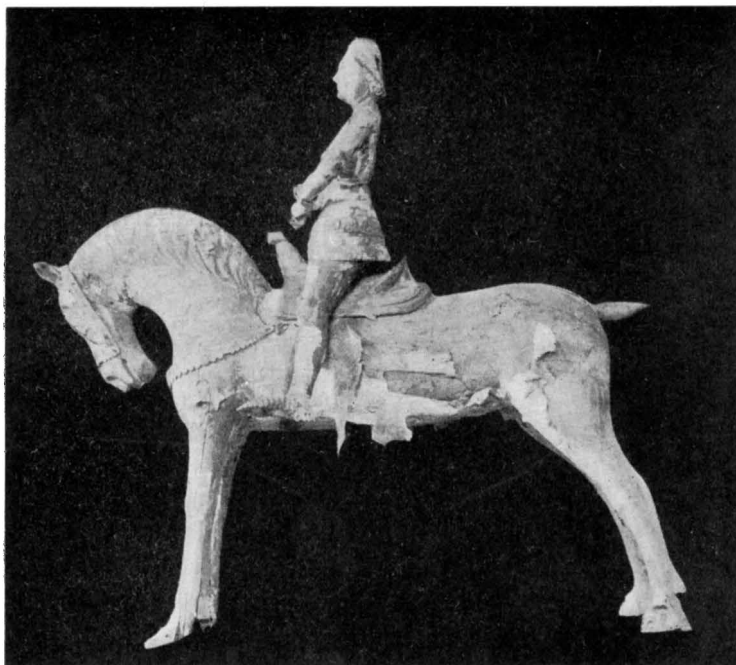


Foto. A. Boëthius 1915.

Fig. 202. Vika. S. Göransgruppen, S. Göran.
S. Georg. Holz. Ende d. 15. Jhts.

skullskranket står en lång inskrift, berättande om bänkbyggnaden och »Kyrkans Repera Sjon år 1852», å en annan en inskrift om den 1918 viktagna bänkförändringen. De som gapskullskrank använda tillhöra en under 1600-talets senare hälft ofta i dessa trakter använd bänktyp (jfr s. 290, 313), som i dessa trakter först möter i Kristine kyrka i Falun; bänken i kuren har en dörr av den därförut vanliga typen, som omkr. 1620 och framåt använts bl. a. i Stora Tuna.¹ Den bär inskriften: 16 · I · R · 53 (fig. 206). 1725 gjordes en bänk åt »gossarna i choret» och 1752 fanns där »en sångbänk, en prästbänk och en skriftbänk.»

Bokstol fanns 1634 (inv.), och 1676 nämnes en såsom ny- BOKSTOL.
anskaffad (identisk med den ovan nämnda skriftbänken?). Ordets innebörd är oviss (jfr s. 24 o. 90).

Nummertavlor (fig. 205) på marmorerade plintar och ståndare NUMMER-
TAVLOR.
vid korbänkarna. Ramar i grönt, guld och silver med 1776,

¹ Jfr Stora Tuna kyrka, Minnesskrift över restaureringen 1914—1917, Göteborg 1917, s. 110, där de dock felaktigt daterats till 1500-talet.

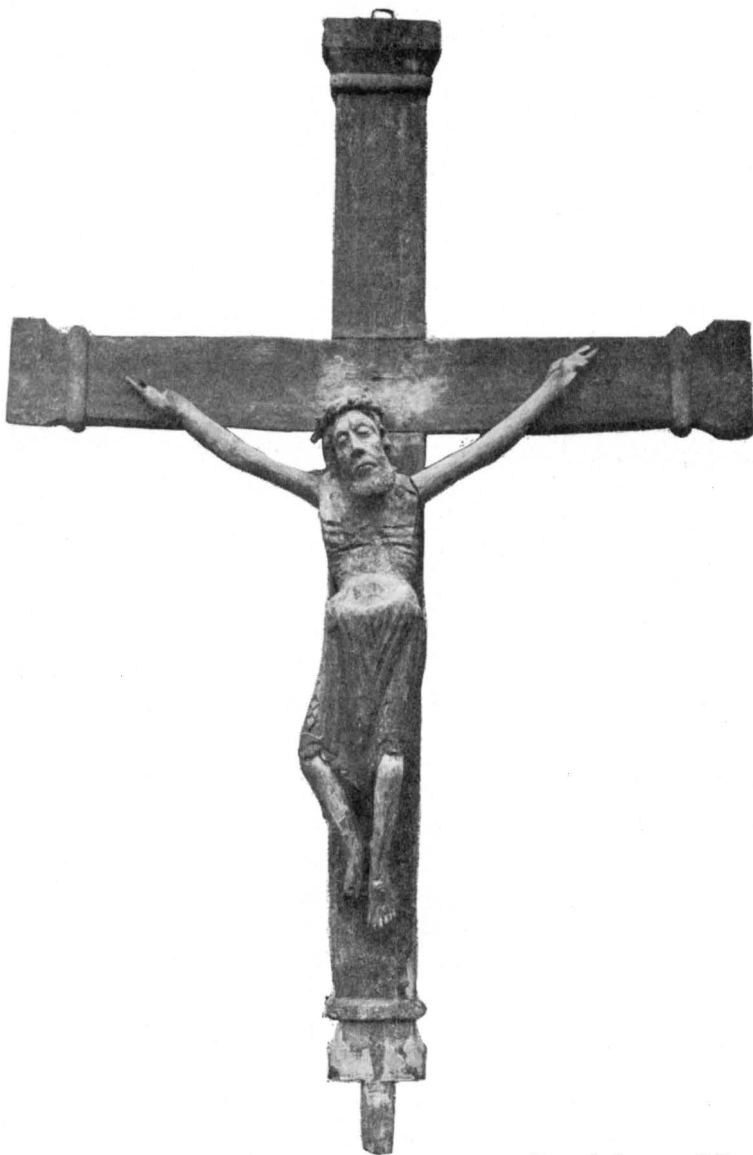


Foto. S. Curman 1918.

Fig. 203. Vika. Processionskrucifix.
Kleines Cruzifix. 13. Jht.

O N och M. D. på kartuscher. Skänkta av rådmannen Olof Naucler på Stadberg och hans hustru. 1752 fanns en »Ziffer-tafla med thär till hörande numror».

I väster är en läktare, i sin nuvarande form från 1852. Den har dragits tillbaka i restaureringen 1917—1918, och bröstningen har marmoreras. Taket under är försett med ornamentala målningar av F. Månsson 1918. En västläktare fanns dock redan 1683 och har sedan ombyggt 1769.

Därför nämnes endast gapskullen, den ovan nämnda orgelläktaren i koret (jfr s. 163). Dess form och utseende är icke känt, men på bröstningen voro målningar, som omtalas av TILAS, med Stjärnhjelmets vapen, en sexuddig stjärna, samt namnen »Christoffer Magni, Pastor, Oluf

Marquardson, Christoffer Olufson». Under Oluf Marquardson stod det nyssnämnda vapnet, under det sista namnet ett bomärke. Christoffer Magni var kyrkoherde i Vika 1589—1621,¹ de båda andra voro bergsmän i Vika, Christoffer Olufson sannolikt den av Gustaf II Adolf adlade »Gyllenknostr». ² Gapskullbröstningen, eller möjligen endast dess målning torde alltså ha stammade från början av 1600-talet. Vid denna tid målades också de svarta draperierna kring bågen (jfr s. 173). Läktaren måste delvis ha förändrats vid sakristiutvidgningen 1763 (jfr s. 162), men raserades först 1774. På södra sidan, väster om triumfbågen har möjligen funnits en läktare, om vilken ingen dokumentarisk notis finnes. Ristningar, namn och årtal synas å putsen, som även är lagad å en sträcka av muren i lämplig höjd för en läktare.

Orgel med fasad från 1800-talets slut **ORGEL.** i imiterad gotik, skänkt av godsägaren Nisser på Rottneby och Lövåsen, marmorerad



Foto. G. Boëthius 1916.

Fig. 204. Vika. Krön till ljusstav.
Bekrönung eines mittelalterlichen Tragleuchters.



Foto. G. Boëthius 1915.

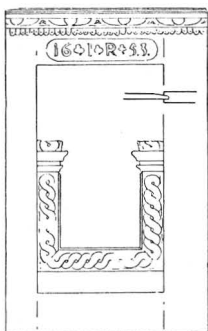
Fig. 205. Vika.

Nummertavla.

Tafel für die Gesangbuchnummern. 1776.

¹ MUNKTELL II, s. 531.

² SCHLEGEL och KLINGSPOR, s. 158.

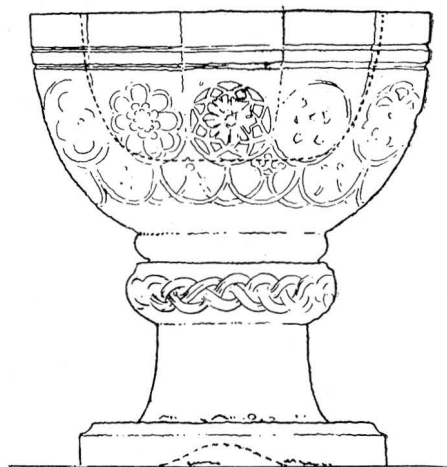


Delin. K. Norberg 1914.
Fig. 206. Vika.
Bänkdörr från 1653.
Gestühl aus d. J.
1653.

1918. Orgel om 5 stämmor byggdes enligt HÜLPHERS' uppgift av Paul Müller 1614. 1687 beslöts att organist skulle anställas, »på dhet orgvärket icke må någon skada taga dher af att det längre står stilla». 1724—25 reparerades orgeln av J. N. Caman och Johan Petri Roos. 1776 betalades »snickar Köppen för prydnaderna på orgelverket». Mellan 1769 och 1773 blev det tillökad och reparerat samt flyttat till västläktaren från gapskullen.

All fast inredning reparerades 1774; då blevo »Läktare, orgverket, Bänkar och soffor, altaret och des Disk, dels med olja och pärlefärg el. ljus blått, dels med marmorfärg målade; men ornamenten på orgelverket, det alseende ögat och cherubinerna öfwer altaret, listerna på altarspeglarna, crucifixet i fenstret, samt flamorna på Pyramiderna i Choret» förgylldes (inv. 1780). 1852 omålades sedan inredningen delvis, i samband med bänkbyggnaden.

DOPFUNT. Dopfunt av uppländsk kalksten (fig. 207). Huggen i två block motsvarande cuppa och fot. Cuppan är tiokantig med rosetter, stjärnor och hexagram i relief med insänkt botten. Foten avslutas av en med bandflätning prydd vulst och är försedd med en halvpalmetranka. Saknar uttömningshål. H. 89 cm. Den liknar Stockholms Storkyrkas funt, som genom inskrift är daterad 1514.¹ 1634 hade man nyligen gjort ett »choor kring funten» (inv.). Dopfunten är nu uppställd på ett tre trappsteg högt podium och bildar centralpunkten i »kuren».



NATTVARDSKÄRL. Kalk av silver med drivna, förgyllda ornament. På foten: »H. Major S. Ranck. Fru Anna Bergengren 1689. Omgjord och

Delin. K. Norberg 1914.
Fig. 207. Vika. Dopfunt.
Taufstein aus Kalkstein. Um 1500.

¹ Jfr J. ROOSVAL, Medeltidens yngsta funttyp i HÄRNÖSANDSSTUDIER 1914 s. 46 och Dopfuntar i Statens Historiska Museum, Sthlm 1917, s. 73, 74.

tillökt med 10 1/8 lod 1794». Stämplrar: L 2 (= 1793) — Kontroll — **PS** (guldsmedssignatur). H. 31 cm. Paten av förgyllt silver. Stämplrar som på kalken.

Vinkanna av silver med drivna ornament. Inskrift: »Inköpt af Wika kyrka och begagnad första gången vid nattvardsgång den 13 october 1844».

Stämplrar: Kontroll — ? — **FWZ** (guldsmedssignatur). H. 53 cm.

Vinkanna av nysilver; modärn.

Oblatask av silver (fig. 208 B). Stämplrar: Kontroll — ? — H (= 1766) — guldsmedssignaturen **THOME**. Inskrift: C. H. D. L. C. D. H. 12 cm. B. 14,5 cm.

Allt kyrkans silver blev stulet 1803, men man återfick kalk och oblatask.

Oblatask av tenn (fig. 208 A). Gustaviansk. Stämplrar: Kontroll — dalavapnet och A M — sköld med man, som håller föremål i handen, suddig. (De båda sista 2 ggr.) — s (= 1776). H. 11 cm. B. 15 cm.

Äldre, nu försvunna silverföremål nämnas i inventarierna. 1576: Item tre kalkar, then største medh en förgylt kopparfoott och sielfu kalken och patenet aff hvitt sölf.¹ Then andre förgylt mitt uppå och innan uthi och medh hvit pateenu. Then tridie brukas i soknebodh, för-gylt mitt uppå, och med hvit pateenu.» 1684: »en silfr skåhl til oblater om 12 lodh, ett spänne i chorkåpan» (nyanskaffat 1606). Alla dessa föremål äro nu försvunna.

Mässingskrona med tre kransar ljusarmar om 10 pipor vardera. Slät rund glob med inskrift på kartusch: THENNA CRONA ÄR GIFWEN TIL WJKA KYRCKA | AF HERR GERHARD | NAUCLERUS PÅ STADBERG A:o 1743. Staven krönt av flaggbärande figur. H. 347 cm. LJUSREDSKAP.

Mässingsljuskrona med åtta ljusarmar i en krans, staven krönt av en örn med utbredda vingar. Inskrift på den runda globen: Til Guds namns Ära / och / WIJKA Församlig till Pryd-



A

B

Foto. G. Boëthius 1915.

Fig. 208. Vika. Oblataskar.

A. Tenn. B. Silver.

Hostien behåller. A. Zinnerne aus d. J. 1776.
B. Silberne aus d. J. 1766.

¹ Denna fanns i Hosjö kapell 1735.



Fig. 209. Vika. Epitafium över
Johan Björling.

Epitaph aus geschnitztem, gemaltem
und vergoldetem Holz über den
Richter Johan Björling † 1735.

nad / är denna liuskrona För-
ärat / af / Gästgifwaren i Strand
/ Hr ARWID IOHANSON HÄGÄR-
MAN | och des k: hustru Anna
Måns Dotter. A: 1740. H. 90 cm.

Mässingsljuskronor, 3
stycken med dubbla ljusarms-
kransar om respektive 8, 7 och
6 armar. Släta glober, stavarna
krönta av dubbelörnar. Barock-
form. H. 83, 85 och 63 cm.

Mässingsljuskrona med 8
ljusarmar. Slät glob. Barock-
form. H. 70 cm.

Bland kyrkans ljuskronor
fanns vid HÜLPHERS besök en,
som skänkts av Georg Stjärn-
hielm. Ingen av de i kyrkan
bevarade kan identifieras med
denna, men möjligen Hosjö ka-
pells ljuskrona (jfr s. 228).

Ljusarm av driven mässing,
tvåarmad. Runda manschetter
och rund väggplatta med bucklor.
1600-talets slut. L. 39 cm.

Ljusarm av malm, trearmad. 1700-talets mitt. B. 56 cm.

Ljusplåtar, 2 st., av driven mässing. På reflexytan: FÖR /
ÄRAT. TIL / GUDS. HUS. AF E. A. K. G. / GUD. TIL. ÄRA. Troligen
identiska med ljusplåtar, skänkta av Bergsmannen *Eric Karth* på
Hagnäs 1776 (inv.), initialernas betydelse ej klar. H. 29 cm.

Ljusstake av trä, 7-armad, vitmålad med förgyllda och gröna
ornament. På kartusch S: G. — H. 103 cm. Skänkt av brukspatron
S. Gethe på Hagelnäs, som själv förfärdigat den omkr. 1800 (inv.
1801). Troligen *Sten Ulrik Geethe*, som dog 1806 hos sin dotter
på Hagelnäs.

Tennljusstakar, 2 st. Stämplrar: Kontroll — dalavapnet
omgivet av A M (båda två ggr) — i (= 1767), inköpsåret. H. 51 cm.

Tennljusstakar, 6 st., runda fötter. Stämplrar: Dalavapnet
och A M (2 ggr) — samma stämpel, som nr 3 å tennoblatasken
(s. 209) — f (= 1768). H. 27 cm.

2 trearmade ljusstakar av malm. 1800-talet. H. 34 cm.

Träljusstakar, 2 st.; runda fötter, korta pipor. I botten: 1762 A M (hopskrivet). Den enas fot trasig. H. 25 cm.

Gueridoner, 4 st., av trä. 2 ha vridna skaft. Ha sannolikt uppburit ljusstakar på 1600- eller 1700-talet.

Altarduk med sydd spets i gult och vitt, komponerad av Hanna Winge.

En svart och en röd sammetsmässhake med respektive silver och guldgaloner. 1800-talet.

Kalkkläde av vit sars, fodrat med taft och ornerat med guldbroderier och guldspets kring kanten. Omkr. 1800. 60 × 61 cm.

Bokdyna av röd siddendast med guldtofsar. Anskaffad från Licium 1918.

2 röda sammetshävar med guldgaloner. Klockorna avtagna av skaften, men bevarade. Skänkta 1776 av bergsfogden Pehr Forslind på Rankhyttan.

Av äldre nu försvunna textilier märkas i inventariet 1576: »Item en Choorkåpa blå blomerat, medh gamal förgylt skiöld. Item en Messehakil aff brun Flogeld (= sammet) medh förgylt kors, medh serch och all tilbehöör. Item en Messehakil aff grön flogeld med förgylt kors medh serch och all tilbehöör. Item en Messehakil aff rödh flogeld medh serch och all tilbehöör. Item en Messehakil grön, medh gammalt gul besatt. Item en Messehakil aff grönt camelåt och medh rött kors. Item en Messehakil svart med grönt kors. Item en Messehakil af af brunt arnesk medh grönt kors. Item en Messehakil aff grått silkes säterny medh grönt kors. Item en Messehakil aff

15—181978. *Sveriges kyrkor. Dalarna I.*



Foto. G. Boëthius 1915.

Fig. 210. Vika. Epitafium över bergsmannen Anders Anderson † 1708.

Epitaph aus geschnitztem, gemaltem und vergoldetem Holz über den Bergsmann Anders Anderson † 1708.

TEXTILIER.

allahanda fergo. Dalmaticher aff grönt silke 2 st. Item ett pell aff grönt arnesk. Item två silkessärker, thet ena medh gollt och rödt, thet andra med grönt och rödt. Ithem en altarelist aff grått och grönt silke medh sitt antependium. Allt sammans förnött (senare tillskrivet). Item en altarelist hvit och grönt medh sitt antependium. Tåken 6 str. Örnegot 4 str. gammal (senare tillskrivet), Hyenden 3 st.»

I senare anteckningar upptar inventariet dessutom, 1581: Item gaff D. Daniel pastor († 1588) et altarklede aff Rööth car-.k-(?); 1583: »En Rödh blomerat sametz korkåpa Anno Dni 83 som pastor och någre bergsmen köpte». Den sistnämnda fanns kvar 1752, då den beskrives (inv.): »En chorkåpa af rödt skurit sammet med wirkad stoffering kring kanten samt silkes Frants nedankring: och en klaff på ryggen med frants omkring samt lärftsfoder.» Den försågs 1606 med silverspännen. 1606 »voro try hyender uthnötte» (inv.) och en del textilier hade tillkommit genom köp och gåvor däribland »ett kalkeklåde skienkt af Her Daniel och Hustru Karin och theras Nampn ther på med sijlke sydt». Tydliggen kyrkoherde Daniel Danielis † 1588 och hans andra hustru. 1752 berättar inventariet att alla »försletne och bortmultnade mässkläder, utdelts till dem fattigom, att de ej måtte aldeles fördärfwade och onyttige varda.» 1773 såldes en korkåpa »af krusigt tyg» och 1776 »en gl slarfwig Mässhake» jämte en del andra textilier. Bland saknade föremål nämnes 1773 »ett gammalt antependium af en blå våd».

PORTRÄTT. Georg Stjernhielm¹. Oljemålning på väv. Kopia, signerad »K. Lycke 1906», efter porträtt på Gripsholm av D. K. Ehrenstrahl; enligt inskrift skänkt 1907 av G. Erikson.

J. O. Wallin², gipsmedaljong efter plakett å minnesvården vid Stora Tuna kyrka. Avgjuten och skänkt av G. Erikson.

Gustaf II Adolf, gjuten medaljong i järn. Modärn.

OLJEMÅLNINGAR. Kristus på korset. Oljemålning på väv. Vid korsets fot Maria Magdalena. 1700-talets början; fanns 1752 (inv.).

Tron, hoppet och kärleken. Oljemålning på väv inom snidad och förgylld, oval ram. Sittande allegorisk kvinnofigur håller ett krucifix (= tron) i höger hand, ett ankare (= hoppet) i vänster samt håller två varandra omfamnande barn i knäet (= kärleken). 1700-talet. Skänkt omkr. 1800 av »Rådman Östbergs Enka, fru

¹ G. Stjernhielm »den svenska skaldekonstens fader» f. i Vika 1598, † 1672.

² J. O. Wallin, Biskop i Västerås, psalmdiktare, f. i Stora Tuna 1779, † 1839.

Lisa Larsdotter, ägarinnan till Utanhed» (inv. 1803). Bakpå längre inskrift, som berättar om donationen. Hängde till 1917—1918 års restaurering i kuren, nu å korets södra vägg.

Epitafium över lagman Johan Björling (f. 15 mars 1682, EPITAFIUM. † 12 april 1735) och hans maka Christina Elisabeth Kolthoff. (Fig. 209). Av snidat, målat och förgyllt trä. Färgerna mestadels



0 5 10 15 20

Delin. E. Fant 1918.

Fig. 211. Vika. Gravsten över Jören Olfson.

Grabstein über Jören Olfson † 1606.

mörkgrå och grön marmorering. Porträtten i olja på väv. Inskrift i fraktur och skrivstil på konsolens kartusch: Till Åminnelse Efter | Kongl: Maijts | Troman och Lagman Öfwer koppar | Bergs Höf-
 dinge döme Herr JOHAN BJÖRLING | Född den 15 Martii 1682
 Död den 12 Aprilis 1735 Är Det | ta Epitafium upsatt af dess

kiära Maka Fru | CHRISTINA ELISABETH KOLTHOFF | Född Den
12 Decemb. 1702.

Epitafium över Anders Anderson vid Lönemåsa och hans hustru. Av snidat, marmorerat och förgyllt trä (fig. 210). Inskrift i fraktur: Minne | af | Seniorens i St. Kopparbergs Grufve Rätt | Anders Anderson vid Lönemåsa | samt dess Hustru | Elisabet Eggertdotter ifrån Uddnäs | döde och härunder begrafne | år 1708.

Epitafierna tillhöra en skulpturriktning, som står under inflytande av Daniel Kortz¹ och möjligen andra i dessa trakter arbetande mästare ur Burchard Prechts lärjungekrets. Bland de mera framträdande äro Johan Johansson (från Aspeboda?) och den möjligen med honom identiska Johan Bergman (jfr Svärdsjö, altarprydnad). Vika-epitafierna kunna dock för närvarande ej tillskrivas några bestämda mästare.

GRAVSTEN.

Iören Olfsons gravsten. Av rödaktig kalksten (fig. 211). Mellan bilderna av de avlidna synes Stjärnhjelmsvapnet med 6-uddig stjärna. I hörnen äro medaljonger med evangelistsymbolerna, överst örnen med inskrift s. IOHANES och ängeln med s[M]ATTHE[VS], nederst oxen och lejonet med inskrifterna s. LVCAS, s. MARCVS. Kring kanten: HER · VNDER · LIGGER · BEG | RAFVEN S. IÖREN · OLFSON · HVILKEN · AFSOMNADE | I · HERANOM · THEN · 22 | APRILLIS · ANNO · 1606 · GVD · GEFVE · HONOM · EN · S · VPSTANDELSE. På inskriftstavla nederst: HER VNDER LIGGER BEGRAF | VEN THEN HEDERLIGA OCH GVD | FRVGTIGE MATRONA H. MALIN | HANSDT HERRANOM AFSOMNADE | DEN 3 MAI — ANNO 1607 GVD GIFVE HENNE EN SALIG VPSTANDELSE.

Den Göran Olofson, som Schlegel och Klingspor nämner under Kristoffer Olofson till Nor adliga ätt (en sammanplockning av med varandra befryndade äldre bergsmansfamiljer, som väl få en grundlig revidering), uppgives ha dött 1566, däremot stämmer hans hustrus Maria (sic!) Hansdotters dödsår med det på gravstenen. I varje fall har stenen utmärkt gravplatsen för någon medlem av den mäktiga bergsmansläkt, som förde 6-uddig stjärna i sitt vapen och vars medlemmar på skilda sätt bidragit till kyrkans prydnad (jfr s. 155).

I koret ligga 2 gravstenar av kalksten ornerade med brosk-

¹ Daniel Kortz var bildhuggare i Stockholm, utgick 1695 ur hovbildhuggaren B. Prechts atelje, och dog enligt handlingar i Storkyrkans arkiv mellan d. 4 dec. 1713 och d. 18 jan. 1714.

ornament och försedda med inskriftstavlor. De ha till 1917 legat på kyrkogården, men nu återinflyttats till koret.

Gustaf III:s tal till Rikens ständer 1772, utan ram, och 1773 i blåmålad träram. Karl XIII:s tal 1810 och 1817 i guldramar. 1752 funnos följande minnestavlor: Över jubelfesten 1693; Karl XI:s död 1697; Religionsfrihetens återställande i Schlesien 1707; Jubelfesterna 1721 och 1730. 1774 fanns dessutom »Doct. Petersons Tal til skrifte barn och Nattvardsgäster i Pärlefärgad ram».

Värja och textad minnestavla inom svart ram över löjtnanten och kgl. livdrabantens Johan Lindegren f. $17/1$ 1694 † $17/1$ 1762 med lång inskrift, som berättar om hans deltagande i olika fältslag m. m.

Två andra minnestavlor nämnas 1752 (inv.): över Daniel Carlsson, »innehåller en Svensk graf-skrift» samt en »Grafskrift öfwer Pastoris Loci Hr. Christophers död.» Båda nu försvunna. Det sistnämnda kallas i en del inventarier »Hr. Christophers epitafium» (jfr s. 207).

I sakristian äro 2 lännstolar från 1700-talets förra hälft. MÖBLER M. M. Dessutom finnas svarta vadmalssitsar, som förut tillhört stolarna, med rika chattersömsbroderier i silke i många färger; samtida med stolarna och av samma typ som de i Aspeboda kyrka. Stolarna nämnas i inv. 1780: »2 st. sydda Lännstolar med Gula lärftsöfwerdrag äro på auktion köpte at nyttjas i sacristian».

2 stolar med svarvade ben och balustrar i armstöden. På båda spår av mörka färger. Den enas sitshöjd 62 cm. (fig. 212), den andras 73 cm. 1600-talet.

Ram med utsågade ornament, krönt av Kristusbild, samt därtill hörande vingar. Spår av röd färg. 1600-talet. Ursprunglig användning okänd. H. 325 cm. B. 147 cm. Ramen är nu uppsatt på vapenhusets västra vägg och omfattar en ny tavla med inskrift rörande kyrkans reparation 1917—1918.

Karbas av snott läder. Spögubben hade under 1700-talet rock av mörkt kläde med röda uppslag. 1779 fick han en ny rock av rött och grått kläde. 1623 gjordes »en pall för dem brötsli-

KONUNGATAL
OCH MINNES-
TAVLOR.

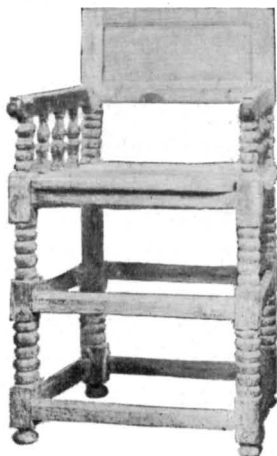


Fig. 212. Vika. Stol.
Stuhl. 17. Jht.

SPÖGUBBENS
UTRUSTNING
M. M.

gom» och 1723 köptes »En kabba -- till plichtstock» och betalades »Hans Hansson i kyrkiobyn för det han kört hem kabben och gjort stocken». 1752 nämnes »En straffstock på kyrkogården, En plicht-pall i Wapnhuset, Ett kyrkovaktare spöo och Twenne karbaser» (inv.). 1803 hade spögubben ett »kyrkvaktarspö af rör med mässingsringar om ändarna och 1 st. karbas».

KLOCKOR. I stapeln hänga tre klockor: Storklockan, som är omgjuten 1692 av Gerhard Meyer och gesällen Henrich Terrant, båda sända av Michael Bader i Stockholm, som signerat klockan. Den var förut gjuten 1519 och bar enligt en anteckning i kyrkoboken bl. a. följande inskrift med minuskler (upprepad av HÜLPHERS): Sten Sture Svantesson, Gubernator regni, Otto Episc., in honorem Mariæ Virginis omnium Angelorum & Mariæ Magdalenæ (= Sten Sture Svantesson, riksföreståndare, Otto biskop, till jungfru Marias, alla änglars och Maria Magdalenas ära).

Mellanklockan är omgjuten vid samma tillfälle och försedd med långa inskrifter. Lillklockan är gjuten 1706 i Falun av G. Meijer, även den försedd med inskrifter upprepande namnen på ämbetsmän i länet och socknen.

1576 funnos: klockor i tornet två, på hwalwet enu (tornet här = stapeln), handklockor 5 st. Valvklockan (jfr s. 38) nedsmältes i gjutningen 1706. 1752 satt ännu »en liten skriftklåcka i Hög Choret».



Fig. 213. Vika. Dekorativt ansikte vid ribbanfang. Rippen-anfang als dekorative Maske geformt.

Sammanfattning av Vika kyrkas konsthistoria.

I. Träkyrka av obekant utseende. Av inventarierna äro processionskrucifixet och Maria med barnet bevarade (fig. 203, 191), 1200-talet.

II. Sedan träkyrkan brunnit, uppföres en stenkyrka, till vilken den nuvarande sakristian i dess minsta gestalt hört. Den hade sin nordmur på den nuvarandes plats. 1200- eller 1300-talet.

III. Den nuvarande avlångfyrkantiga kyrkan med takryttare, och »kur», men utan vapenhus uppföres. Den gamla sakristian bibehålles. Kyrkan välves från början och förses med sparsamma kalkmålningar i koret samt invigningskors. Sakristians övervåning göres välvd och öppen såväl mot koret som »kuren». »Kuren» täcktes av två valv och öppnade sig med två av en pelare burna spetsbågar mot långhuset. Korskrank. Av inventarierna äro ett altarskåp, många helgonbilder och 3 ljusstavar bevarade. 1400-talets senare hälft.

IV. Vapenhuset tillbygges. Sakristian utvidgas västerut, så att en del av kuren blir införlivad med dess övre och nedre våning. Av inventarierna har dopfunten tillkommit. Omkr. 1500.

V. Långhus, kur och kor förses med kalkmålningar. Sidoaltarna avlägsnas. 1550-talet.

VI. Kyrkan repareras, sakristian utvidgas med en valvkvadrat åt öster och dess övervåning avstänges. Sedan föregående period har korskranket avlägsnats samt bänkar, epitafier och ljusredskap tillkommit. 1763.

VII. Kyrkan repareras, pelaren i kuren rives och den stora bågen slås. Kyrkan vitlimmas ut- och invändigt, fönstren förstöras. Triumfkrucifix och altarskåp bortflyttas, gapskullen avlägsnas och orgeln flyttas till västläktaren. Ny predikstol. 1774—1776.

VIII. Ny bänkinredning, ny läktare. 1852.

IX. 1917—1918 underkastas kyrkan en genomgripande restaurering under ledning av professor S. Curman. I det inre framkallas kalkmålningarna, gapskullen återställes, golvet i koret lägges med plansten, dörrar, läktare och bänkinredning målas av artisten F. Månsson. Altarskåpet återfår sin plats på högaltaret och alla helgonbilderna uppställas i kyrkan. Predikstolen ersättes av en äldre (deponerad från Vadstena hospital) och flyttas till södra väggen. Korfönstret förses med glasmålning omfattande de målade medeltida rötorna. Nytt altare.

Zusammenfassung.

Im 13. Jht wurde wahrscheinlich eine hölzerne Kirche in Vika gebaut, die nachher ganz abbrannte. Die Grundmauern dieser Kirche sind zum Teil bei einer Restauration 1917—1918 ausgegraben worden (vgl. Fig. 160 A—B). Später wurde eine steinerne Kirche aufgeführt; nur Teile der Sakristei und der Nordmauer dieser Kirche sind jedoch in der jetzigen Kirche vorhanden (Fig. 143 Per. a). Dem Grundrisse nach wurde diese Kirche wahrscheinlich im 14. Jht gebaut.

Die jetzige Kirche wurde in der letzteren Hälfte des 15. Jhts aufgeführt und gehört einer vom Västeråser Dom ausgegangenen Architekturgruppe an, die am meisten in Dalarna, Västmanland und in den westlichen Teilen Upplands verbreitet ist. Die Kirche, deren Mauern teils aus Backstein, teils aus Granit (Feldsteinen) aufgeführt sind, hat rektangulären Grundriss mit einer nördlichen Abseite, welche eine offene Kapelle und eine Sakristei enthält. Ein Dachgesims aus Formziegeln ist noch zum Teil vorhanden. Die Giebel haben wahrscheinlich auch eine Verzierung in Backstein (derjenigen in Svärdsjö, Fig. 239, ähnlich) mit einer steigenden Rundbogenfriese und anderen Blenden gehabt. Als aber die Kirche 1774 verputzt wurde, scheint diese Ornierung teils abgebrochen, teils von dem Bewurf überzogen worden zu sein. Die Portale bewahren noch ihre ursprüngliche Form, die Fenster wurden 1774 neugemacht. Nur zwei ursprüngliche Fenster sind noch in der nördlichen Kapelle vorhanden (Fig. 155). Die Kapelle öffnete sich ursprünglich mit zwei von einem Pfeiler getragenen Spitzbogen gegen die Kirche (vgl. Fig. 155). Der jetzige Bogen stammt aus 1774. Die Sakristei, deren westlicher Teil (Fig. 143, Per. a) zu der älteren Kirche gehört, ist im 18. Jht. gegen Osten erweitert. Als die jetzige Kirche gebaut wurde, ist die Sakristei erhöht und in zwei Stockwerke geteilt worden, von welchen wenigstens das obere gewölbt wurde. Dieses wurde als Chorempore eingerichtet und öffnete sich mit spitzbogigen Öffnungen gegen das Chor und gegen die Kapelle. Bei einer Wiederherstellung der Kirche, die 1917—1918 unter der Leitung des Baurats S. Curman vollzogen wurde, ist das obere Geschoss, das schon im 18. Jht zerstört worden war, wiederhergestellt worden. Solche Choremporen sind an mehreren Orten in Dalarna vorhanden gewesen (vgl. S. 112).

Die Vorhalle ist um 1500 hinzugebaut worden. Die Gewölberippen haben hier die Gestalt dekorativer Figuren. Um 1550 wurde das Innere der Kirche mit Kalkmalereien rein protestantischen Inhaltes geschmückt. Im Chor (Fig. 165) sind die Evangelisten in gewaltigen höchst monumental aufgefassen Tiergestalten dargestellt, und jedes Evangelistensymbol tritt viermal nach einander auf und wird jedesmal von verschiedenen Gegenständen und Ziffern umgeben, welche auf einzelne Kapitel und die darin erzählten Begebenheiten hinweisen. An der Fig. 165 erinnert z. B. ein Eselkopf »21« an den Einzug in Jerusalem, Kapitel 21. Im Langhause ist die Geschichte Christi dargestellt. Zwischen den Bildern und in den Gewölben findet man reiche Renaissanceornamente. Kein stilistisches Gegenstück zu diesen Malereien ist noch in Schweden bekannt geworden.

Von der ungewöhnlich reichen Sammlung mittelalterlicher Inventarien der Kirche sind ein Schnitzaltar, zwei Cruzifixe und eine Mehrzahl Heiligenbilder aufbewahrt. Die grosse S. Georgsgruppe ist besonders zu bemerken. Es scheint als

ob die S. Georgsgruppe Bernt Notkes in der Stockholmer S. Nicolai Kirche den Anstoss zur Produktion einer grossen Menge derartigen Drachenkampfskulpturen in Schweden gegeben hätte. Für die Daten und Namen übriger Skulpturen sei auf die Abbildungsrubriken verwiesen. Hier soll nur zugefügt werden, dass die Papststatue (Fig. 195, 196) Ähnlichkeiten mit den Heiligenbildern des Österåker Altares von 1468 zeigt (jetzt im Historischen Museum, Stockholm), der neulich dem Notke zugeschrieben worden ist.¹ (Fig. 189—204). Das Taufbecken ist einem in Mittelschweden gewöhnlichen Typus von etwa 1500 gehörig.

Die Situation der Kirche im Grubendistrikt bei der Stadt Falun erklärt eine ungewöhnlich reiche Ausstattung und für mittelalterliche schwedische Landkirchen grossartige Anlage. Das noch vorhandene Wappen auf Glasmalereien des 15. Jhts (Fig. 151) und dokumentarisch überlieferte Wappen auf der Chorempore zeigen wenigstens, dass zwei der reicheren Grubenbetreiberfamilien unter den Stiftern vertreten gewesen sind. Die Heiligenbilder dürften in protestantischer Zeit nach und nach weggenommen worden sein; die Malereien wurden erst 1774 mit Kalk angestrichen, als die Kapelle ihre jetzige Gestalt bekam und die Chorempore entfernt wurde. Die Malereien wurden 1917 wiederhergestellt.

¹ ANDREAS LINDBLÖM, Nordtysk skulptur och måleri, Stockholm 1916, s. 12



Fig. 214. Vika. Sockensigill
från 1600-talet eller tidigare.
Siegel der Gemeinde. 17. Jht oder frühe



Foto. G. Boëthius 1915.

Fig. 215. Hosjö. Kapellet från väster.
Die Kapelle von Westen.

HOSJÖ ELLER SANDVIKS KAPELL.

DALARNA, KOPPARBERGS LÄN, FALU DOMSAGAS NORRA
TINGSLAG. VÄSTERÅS STIFT, FALU KONTRAKT,
KAPELL UNDER VIKA.

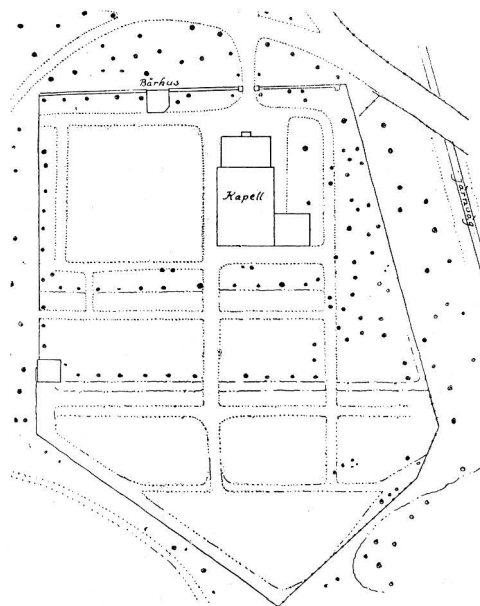
Tryckta källor: HÜLPHERS s. 474. Kröningsvärd nr 642: 1370 $\frac{8}{2}$
»apud capellam norwika . . .»

Handskrivna källor och avbildningssamlingar: K. B.: Tilas sockenskrivare I, s. 563, om grav. — A. T. A.: Berättelse om adeliga gravar 1754. Inventarium från 1800-talets början u. å. (1829?). — B. St.: Ritning till orgel av Eckstein, stadf. $\frac{11}{2}$ 1851; Ritning till altarring av C. J. Ekholm, stadf. $\frac{6}{4}$ 1886; Fasad, uppmätn. av C. J. Carlsson, 1913; Ritning till värmeledningsanläggning av S. Curman, stadf. $\frac{28}{11}$ 1914. Fotografier. — VÄSTERÅS DOMK. A.: Inventarier fr. o. m. 1684.

Kyrkans arkivalier: Handlingar t. o. m. omkr. 1800 förvaras i LANDS-ARKIVET i UPPSALA. De för kyrkans konsthistoria viktiga delarna äro: LI Räkenskaper fr. o. m. 1680. N. inventarieförteckningar och visitationshandlingar 1735—1797, delvis sammanbundna med Vika kyrkoböcker. KI. Sockenstämmoprotokoll fr. o. m. 1750. Alla böcker äro förda med stora luckor. Handlingar från 1800-talet förvaras vid kyrkan. Dopböcker finnas 1725—94 samt fr. o. m. 1863. Självständigt förda vigselböcker börja 1873, dödböcker 1863, förut förda i samband med Vika kyrkoböcker.

Kyrkogård och bodar.

Kyrkogården begränsas mot väster av en vitputsad tegelmur, täckt av enkupigt tegel. Den uppfördes straxt efter 1763, i vilket års inventarium en senare anteckning berättar om nybyggnaden. 1914 förlängdes den åt norr. I norr och öster äro terrassmurar, i söder är svartmålat staket. Ingång i väster mellan vitrappade tegelstolpar med tak av kopparplåt, stängd av trägrindar. Innan den västra muren byggdes var kyrkogården inhägnad av timrade träbalkar (inv. och räk.). 1748 nämnes en spånslagen port (inv.).



Delin. K. Norberg 1914.

Fig. 216. Hosjö. Situationsplan.
Lageplan der Kapelle.

BODAR.

Inbyggt i muren söder om kyrkogårdsporten är ett bårhus av tegel, vitrappat och täckt av svartjärat, spånklätt tälttak. Dörren är snedrutad och svartjärad, fönstren rundbågiga. Bårhuset är samtida med muren. Sydost om kyrkan är en knuttimrad, rödtjärad bod, 1914 klädd med spån. Spånklätt tälttak.

Kyrkobyggnaden.

Hosjö kapell byggdes 1663 och är, såvitt man vet, det första på denna plats (jfr s. 225).

Planen (fig. 217) utvisar ett avlångfyrkantigt långhus, med torn i väster och en sakristia i nordöstra hörnet.

Tornet är byggt av stolpvirke, inklätt med bräder och spånslaget, långhus och sakristia äro knuttimrade och klädda med spån av nedåt insvängd form. Alla väggar äro rödtjärade, taken

spånklädda och svarttjärade, utom tornhuven, som är av plåt. Grunden är av gråsten.

FÖNSTER. Fönstren äro rundbågiga med träkarmar och blyinfattade smårutor, förstörade 1770. De voro ursprungligen små och rektangulära, vilket kan iakttagas av spår på östra väggen, där ärr efter två igensatta fönster äro bevarade.

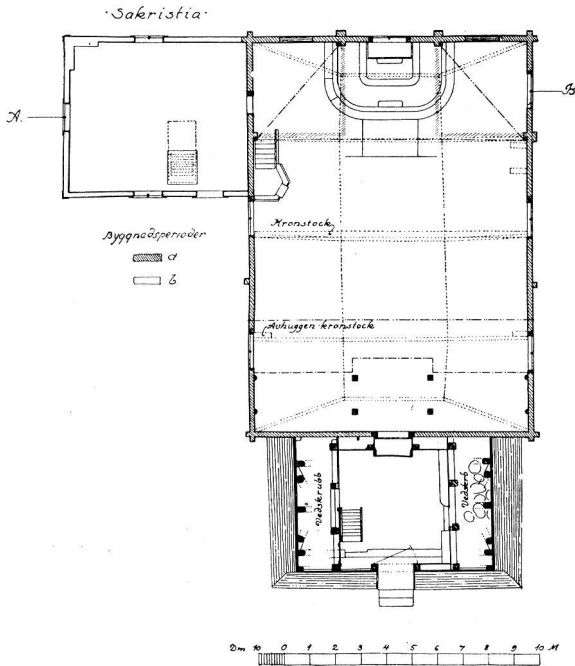


Fig. 217. Hosjö. Plan. Skala 1:300.
Uppmätt av K. Norberg 1914.
Grundriss.

DÖRRAR. I väster leder en ingång genom tornet, stängd av spånklädd, tjärad dörr. Mellan torn och långhus äro dubbeldörrar, målade i grågrön marmorering inåt långhuset, utåt rödbruna. Målningen är utförd 1915. Dörren bevarar sitt ursprungliga lås med ornamentalt beslag (fig. 222).

VÄGGAR OCH TAK. Invändigt är ett tunnvalv av bräder. Väggarna sammanhållas av tvärgående järnstänger och bjälkar. De äro klädda med gulvit puts, anbragt 1770 och förnyad 1880 och 1915. Runt kyrkan går en på putsen målad panel i grågrön marmorering och omkring korfönstret äro målade moln mot blå himmel, förnyade 1915, men ur-

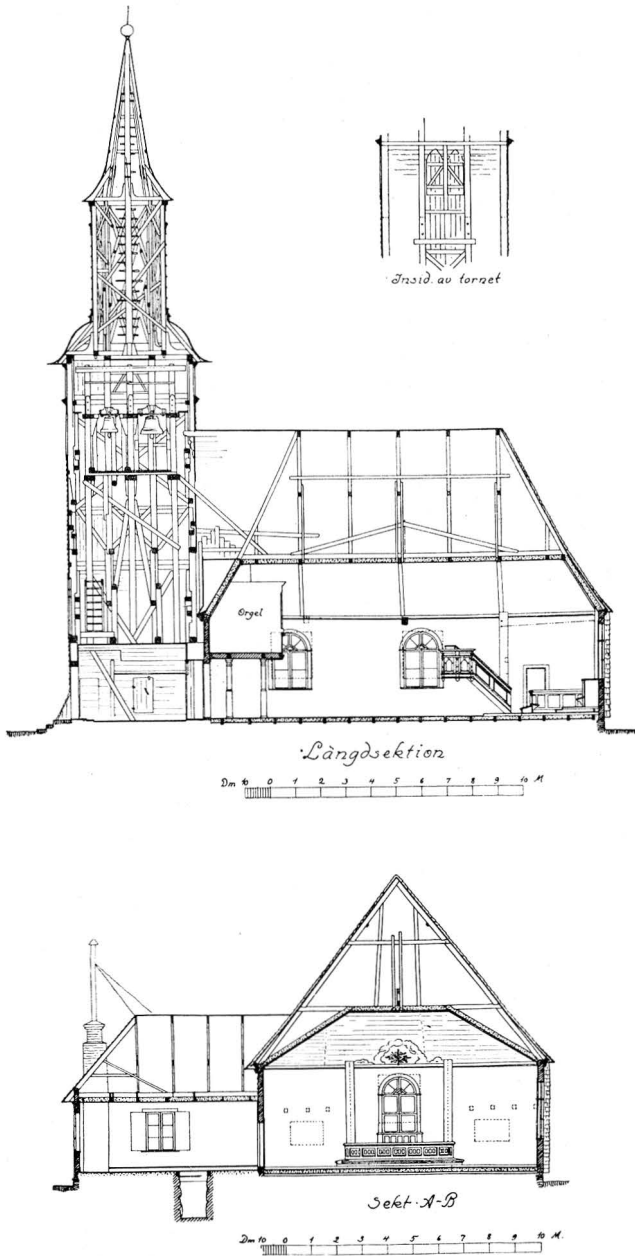


Fig. 218. Hosjö. Längd- och tvärsnitt. Uppmätning av K. Norberg 1914.
Längs- und Querschnitte der Kapelle.

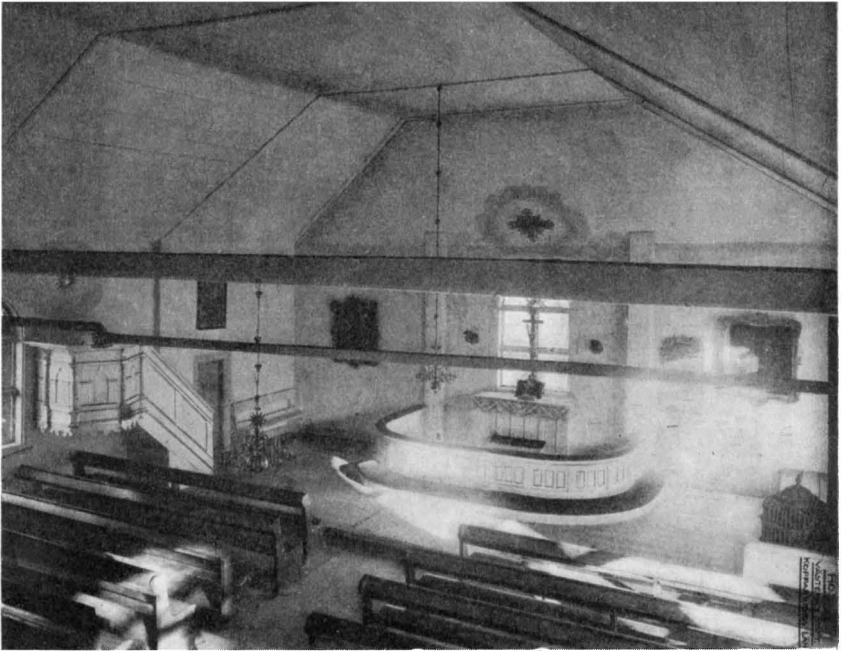


Foto. B. St.

Fig. 219. Hosjö. Interiör mot öster.
Inneres gegen Osten.

sprungligen målade 1880. Till 1770 hade långhuset i det inre omålade stockväggar. I kyrkans arkiv finnes ett, sannolikt aldrig utfört förslag till målning med bibelspråk i långhus och kor, uppgjort av kyrkoherde Magnus Asplind 1764.

I korets båda östra hörn voro ursprungligen avskilda rum; det södra användes till materialbod samt tidvis till skolsal, det norra till sakristia. Därigenom bildades ett smalare kor; rummen slopades 1880.

TORN. Tornets bottenvåning bildar vapenhus och täckes av platt trätak. Väggarna äro invändigt vitlimmade med rödmålade fotlist och väggfasta bänkar. Tornet är sannolikt till sina nedre delar uppfört på samma gång som kyrkan, översta våningen och huven byggdes 1880. Alla stolpar äro skarvade vid klockrummet (jfr fig. 218). Enligt uppgift av äldre sockenbor hade tornet förut en spånklädd spira med lökformad utvidgning nedtill.

SAKRISTIAN. Sakristian står i förbindelse med koret med en ingång, stängd av dörr med fyllningar och ramverk, målade i grågrön marmorering 1915. Till kyrkogården leder en svartjärad dörr (från 1914). Detta år kläddes sakristian med spån, som imitera långhusspånens

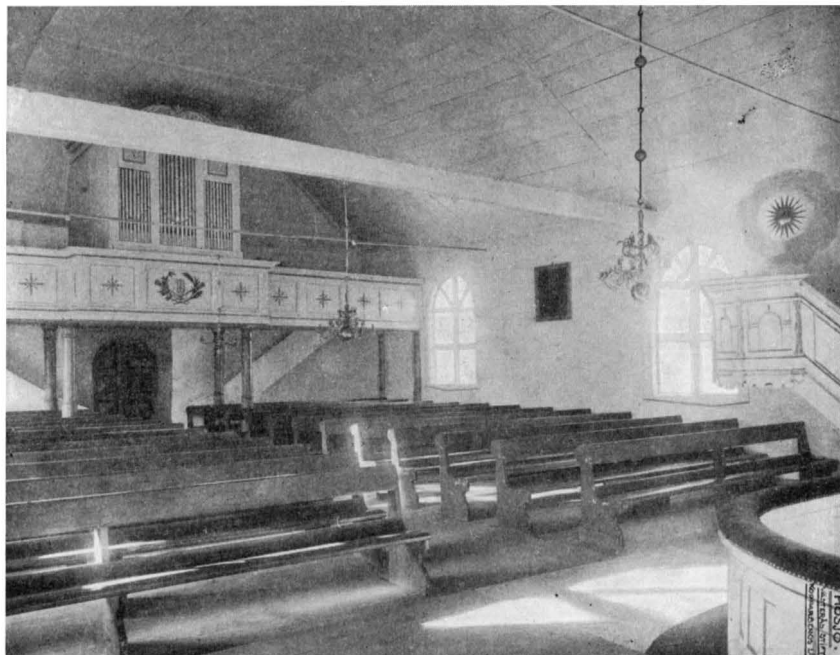


Foto. B. St.

Fig. 220. Hosjö. Interiör mot väster.
Innes mot Westen.

form. Därförut voro stockväggarna bara och rödfärgade. Invändigt äro väggarna rappade och gråmålade; taket är ett vitmålat, platt trätak. Sakristian byggdes 1880.

Kyrkan uppvärms med varmluft. Värmekammare med tegel- UPPVÄRMNING.
murar äro inbyggda i sakristian 1915.

På medeltiden fanns i denna del av Vika socken ett kapell UPPGIFT OM
kallat Norvika, som nämnes i brev 1370: apud capellam nor-wika. ÄLDRE
Nor-wika är en gammal benämning på den nuvarande Hosjö- KAPELL.
eller Sandviksdelen av Vika socken. Kapellets utseende och läge
är okänt. Det raserades på obekant tid.

Inredning och lösa inventarier.

Altaret av trä. Altarprydnaden utgöres av ett förgyllt ALTARE.
krucifix av trä på marmorerad fot. 1700-talets förra hälft. H.
150 cm. Ovanför fönstret målning (jfr s. 222).

Altarringen vitmålad med fyllningar, ramverk och förgyllda
lister. Från 1880. Klädd med röd schagg.

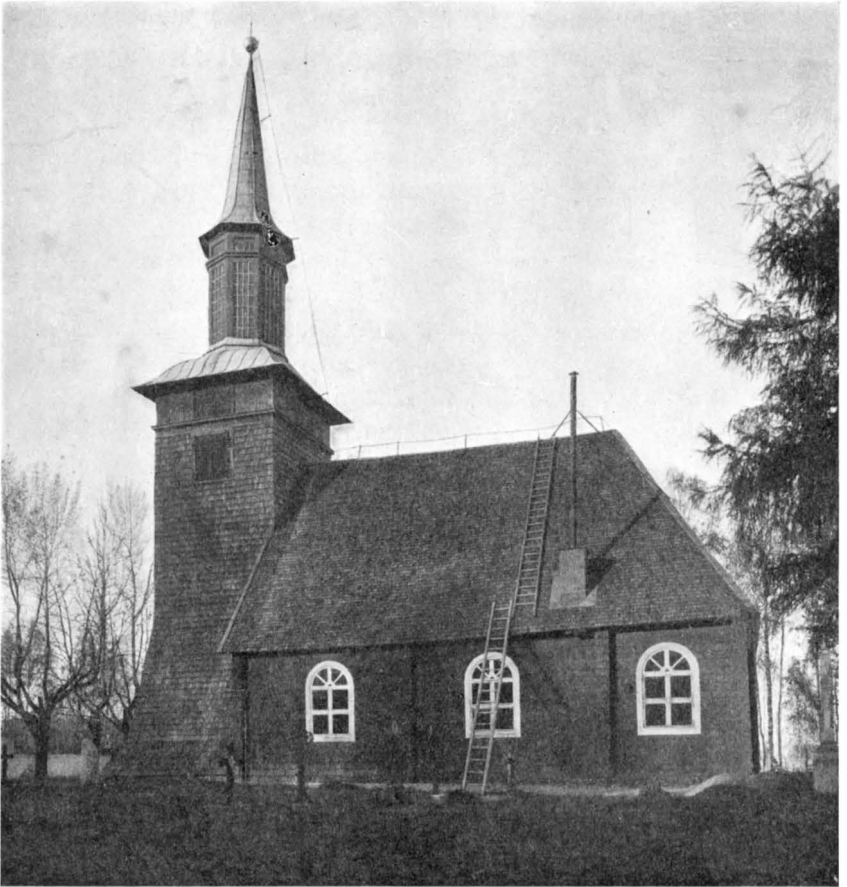


Foto. B. St.

Fig. 221. Hosjö. Kapellet från söder.
Die Kapelle von Süden.

- PREDIKSTOL.** Predikstol av trä. Korgen bruten i tre fält, skilda av halvkolonetter och ornerade med enkel plattskärning omkring nischer utan bilder. Marmorerad i grågrönt och rödbrunt m. fl. färger 1915, därförut vit och ljusblå med förgyllda lister, målad 1880. Ursprunglig färg okänd. Sannolikt nyanskaffad för kapellet 1663.
- TIMGLAS.** Timglas; träställ för glasen, förgyllt och rödmålat. H. 24,5 cm. Ståndaren borta.
- BÄNKINREDNING.** Bänkarna äro öppna, anskaffade 1880 i stället för äldre slutna. Marmorerade 1915 i grågrönt, ursprungligen målade i träfärg.
- NUMMERTAVLA.** En nummertavla med svart och gul ram, krönt av ornamentalt överstycke av akantusblad. 1700-talet. H. 125 cm. B. 72 cm.

1763 fanns »En font gråmålad», 1803 nämnes den åter »grön målad». Nu försvunnen.

Kalk av silver (fig. 223 A). På cuppan graverade ornament och inskrift: Skänkt (till) Hosjö Capell / af / Gör Ersson Holm och Gör Andersson / på Holmen 1808. Stämplrar: kontroll — Falu vapen — **PWH** — B 3 (=1808). H. 25,5 cm.

Kalk av silver, invändigt förgylld. Stämplrar: I6(=1887)—Stockholms vapen — kontroll — **GAB** (= Guldsmedsaktiebolaget). H. 29 cm.

Förgylld paten med samma stämplrar.

Sockenbudskalk av silver (fig. 223 B). Äldre fot, med enkla drivningar på noden; möjligen tillhörande en kalk, som gjordes av guldsmeden Gustaf Biörn 1736. Stämplrar på cuppan: C 3 (= 1809) — Falu vapen — **GOS** (= Guldsmeden G. O. Sjöberg), troligen av den sedan 1700-talets början i Falun kända guldsmeds-släkten Sjöberg (jfr s. 27). H. 16 cm.

2 förgyllda patener, den mindre, som hör till sockenbudskalken, med graverat kors. Samma stämplrar.

Vinkanna av silver. Stämplrar: D 5 (= 1858) — kontroll — **KIELLBERG** — **A** (= Arusia, Västerås). Inskrift: Sjenkt af Några Församlingsbor Till Hosjö 1858. — H. 32 cm.

Vinkanna av tenn. Stämplrar i botten: *S A* — G — s (= 1776) — *S A* — G. — H. 38 cm.

Oblatask (fig. 223 C) av drivet silver med graverade rocaille-ornament på locket. Stämplrar: — P — åldermansranka. 1700-talets förra hälft. H. 11 cm.

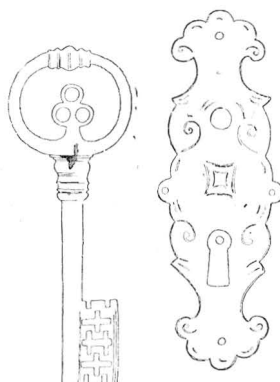
Oblatask till sockenbudstygget, rund, platt, alldeles slät. Stäm-pel: **OHS** (= Guldsmeden O. H. Siöberg d. y. i Falun, verksam vid mitten av 1700-talet.) H. 0,9 cm.



Foto. G. Boëthius 1914.

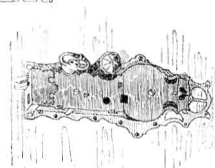
Fig. 223. Hosjö. A—B. Kalkar av silver. C. Oblatask av silver.

Silberne Kelche und Hostienbehälter. Anfang 19. (A) und 18. Jhts (B, C).



DOPFUNT.

NATTVARDS-KÄRL.



Delin. K. Norberg 1914.

Fig. 222. Hosjö. Lås och nyckel på västra dörren. Schlüssel und Beschlag der westlichen Thür.

LJUSREDSKAP.



Foto. G. Boëthius 1914.

Fig. 224. Hosjö. Ljuskrona
av mässing.
Messingener Kronleuchter. Ende d.
16. oder Anfang d. 17. Jhts.

Mässingskrona (fig. 224) med 6 ljusarmar. Staven krönt av naken figur med svärd i h. hand samt avslutad nedtill av dubbelt lejonhuvud. Betydligt mindre, men av samma form som en ljuskrona i Kristine kyrka, Falun (nu i kyrkomuseet), som enligt tradition är krigsbyte, skänkt av Karl X Gustaf. Typ från 1500-talet. H. 60 cm.

Mässingskrona med 8 ljusarmar. Slät glob, staven krönt av måne. Barockform; nämnd i inv. 1763. H. 70 cm.

Mässingskrona med 10 ljusarmar, slät glob, staven krönt av dubbelörn. 1800-talet. H. 76 cm.

Ljusarmar, 2 st., av driven och punsad mässing med vridna skaft. På vidhängande plåt: : I : N : M : / : O : D : / . : ANNO : 1712 : . L. 35 cm.

Ljusstakar av silver, ett par, med drivna ornament. Stämpelar: STRÖM — Stockholms vapen — kontroll — U (= 1778). H. 26 cm.

TEXTILIER.

En röd sammetsmässhake med silvergaloner och ANNO 1723 på ryggen. — En svart mässhake ornerad med vita sidenband, 1700-talet. — En svart sammetsmässhake med silvergaloner. 1800-talet. — En håv av grön sammet med silverbroderier. Skänkt av Bergsrådet Samuel Troili († 1666). — En håv av urblekt skär sammet med gul frans och tofs. H. 22 cm. Håvarna användas.

Bokdyna av röd sidendamast, mönstrad med livsträd och fåglar inom cirklar, och broderad med guldtråd. Kantad med band av rött silke och guld och försedd med tofsar i hörnen. Utförd av Licium 1918.

TAVLOR.

Kristi dop, oljemålning på väv. Kristus står i vattnet, t. h. Johannes i rödviolett mantel och brun fäll över axeln. T. v. två änglar i gula och blå dräkter. I skyn ses duvan. Alla färger mörka och kraftiga. Kopia efter 1600-talskomposition. Förgylld, snidad ram med kartusch och inskrift: Wälment gifven / Till Guds Hus prydnad / af Bergsmannen Eggert / C: Norstedt och dess K:

Hustru / Catharina Brander / på Nääs Åhr / 1765. H. 125 cm. B. 106 cm.

Nattvarden, oljemålning på väv. Bordet ställt något på snedden; i förgrunden gosse med ett musselformigt fat i handen. I fonden arkitektur och grönt draperi. Förgylld, snidad ram, lik den på Kristi dop. Inskrift: »Tänck uppå mig / Gud / Til Thet bästa». Skänkt av »Corporalen Sven E. Brandts änka Elisabet Johanna Bäck». H. 125 cm. B. 106 cm.

Korsfästelsen. Kristus omgiven av rövorna. Vid korsfoten Maria Magdalena, på sidorna om korset Johannes och Maria samt ännu en kvinna. Enkel oljemålning från 1700-talet. H. 88 cm. B. 71 cm.

Johannes döparen; ung, skägglös, med långt hängande hår. Sitter i landskap. Vid hans fötter lammet. Nederst inskrift: SANCTE JOANNES BAPTISTA ORA PRO NOBIS. Ljusa färger. Olja på väv; från 1600- eller 1700-talet; svart ram. H. 105 cm. B. 80 cm.

Kristus, törnekrönt. Bröståbild. Oljemålning på väv i gulmålrad ram. 1600-talet. H. 75 cm. B. 62 cm.

Ängel i blått draperi. Utsnitt ur större komposition(?). Oljemålning på väv. 1700-talet. 43×57 cm.

Golgata, kopparstick av I. C. Hoffner, † 1754, kopparstickare i Augsburg. Inskrift: Jesus Amor meus crucifixus est. H. 100 cm. B. 75 cm.

Karl XI. Iförd harnesk. Porträtt i olja på väv. Mörkt och sprucket av fukt. Enkel kopia efter original ur Ehrenstrahls skola. Saknar ram. H. 106 cm. B. 79 cm. PORTRÄTT.

Hedvig Eleonora. Porträtt i olja; pendant till föregående. Enkel kopia, som står nära D. von Kraffts 1704 utförda Grips-holmsporträtt. Saknar ram. H. 106 cm. B. 79 cm.

Nils Gripenstedt, baron, landshövding över Kopparbergs län, f. 1653, † 1706. Porträtt i olja. Mörka färger, mycket skadat av fukt. Gulmålrad ram. H. 123 cm. B. 87 cm.

Elisabet Gripenstedt, f. Bonde, den föregåendes hustru, f. 1654, † 1736. Mörka färger, ram som föregående; mycket skadat av fukt. H. 123 cm. B. 87 cm.

Olaus Stephani Bellinus, biskop i Västerås, f. omkr. 1515. Inskrift: Ætat: 73 A:o 1588. Kopia från 1600-talet eller början av 1700-talet efter porträtt i Västerås domkapitel. H. 86 cm. B. 69 cm.

Johannes Terserus, f. 1606, † 1678. Biskop i Linköping.



Foto. G. Boëthius 1917.

Fig. 225. Hosjö. Porträtt av Nils Barchius, † 1733.

Bildniss des Bischofs Nils Barchius († 1733).



Foto. G. Boëthius 1917.

Fig. 226. Hosjö. Porträtt av Jesper Svedberg (?) † 1735.

Bildniss des Bischofs Jesper Svedberg (?) († 1735).

Kopia efter original av D. K. Ehrenstrahl i Uppsala Universitet. En replik i Västmanland Dala nation.¹ H. 93 cm. B. 72 cm.

Nils Barchius, f. 1676, † 1733, biskop i Västerås. Porträtt i olja. Skägglös andlig man. Enligt inskrift bakpå föreställer det biskop Nils Barchius. (Fig. 225). H. 60 cm. B. 55 cm.

Jesper Svedberg (?), f. 1653, † 1735. Biskop i Skara. Vit-skäggig äldre man (fig. 226). Manteln klart grön, eljest mörka färger i brun helton. Inskrift bakpå betecknar porträttet såsom J. Svedberg. På en ram t. h. i fonden står citat ur Filip. 1. v. 21. H. 110 cm. B. 83 cm.

Carl Carlsson, f. 1642, † 1708. Biskop i Västerås. Kopia från 1600-talet eller början av 1700-talet efter original i Västerås Domkapitel; (liknande kopia i Aspeboda, jfr s. 319). H. 88 cm. B. 73 cm.

Lars Benzeltierna, f. 1719, † 1800. Biskop i Västerås. Kopia i olja efter pastell av Gustaf Lundberg i Västmanland-Dala nation² enligt Hahr sannolikt målat kort före 1759.³

¹ Avb. i VÄSTMANLAND-DALA NATIONS FESTSKRIFT 1915, s. 88, där det av porträttsamlingens skildrare A. HAHR i illustrationsrubriken (väl genom tryckfel) betecknas som kopia efter M. Meijtens d. ä., i texten s. 89, dock efter Ehrenstrahl.

² Avb. av G. BOËTHIUS i NATIONSHUSEN I UPPSALA, Västmanland-Dala nation, s. 20 samt av HAHR i VÄSTMANLAND DALA NATIONS FESTSKRIFT 1915, s. 93.

³ A. HAHR a. a. s. 94.

Anders Lindström, bergmästare i Falun (fig. 227). 1700-talets f. hälvt. Porträtt i olja. Ljus färgskala. H. 96,5 cm. B. 77 cm.

Karl XI:s begravning. Graverad minnesskrift av Ambrosius Hedengran.

2 konungatal i enkla ramar.

Av nu förkomna minnestavlor av Hedengran nämnas i inv.: Segern vid Narva, Freden 1721 och Jubelfesten 1721.

I koret är en gravsten över landshövdning G. G. Apelman († 1721) och hans första fru. Grå kalksten utan ornament, huggen av en Rättviksstenhuggare¹ och försedd med längre inskrift.

Votivskepp, mycket trasigt. På vinden i prästgården. Har enligt uppgift varit nedtaget sedan 1880. L. 68 cm.

Karl XI:s namnschiffer (fig. 228), förgyllt på ljusblå botten, omgivet av grön lagerkrans. Av trä. H. 108 cm. Ursprunglig användning okänd.

Storklockan är gjuten i Stockholm av Michael Bader 1683 och har inskrift, som upprepar Esaias 2, v. 13 samt HOLMIÆ · ME · FECIT · MICHEL · BADER · HOSSIO · CAPELS · KLACKA · GVTEN · 1683. H. 91 cm.

Lillklockan är gjuten 1669 i Stockholm av Johan Meyer och har följande inskrifter: H · E · R · S (= Hedvig Eleonora Regina Sveciæ) under kunglig krona, HOSIÖ / ANNO 1669 samt LAUDATE · DOMINUM · IN · CYMBALIS · IN · CYMBALÆ · BENE · SONANTIBVS · kring övre kanten och nedomkring: GLORIA · IN · EXCELSIS · DEO · ET · IN · TERRA · PAX · HOLMIÆ · ME · FVNDEBAT · IOHAN · MEYER · ANNO 1669. H. 72 cm.



Foto. G. Boëthius 1917.

Fig. 227. Hosjö. Porträtt av bergmästaren Anders Lindström.

Bildniss. 18. Jht.

MINNESTAVLA
OCH
KONUNGATAL.

GRAVSTEN.

VOTIVSKEPP.

KLOCKOR.

¹ Enligt TILAS, Sochnskrifware I.

Sammanfattning av Hosjö kapells konsthistoria.

I. Kapell av okänt utseende, beläget på obekant plats. Fanns 1370.

II. 1663 bygges ett träkapell, bestående av det nuvarande långhuset, tornet, ehuru lägre, men utan sakristia. I östra hörnen voro avskilda rum, ämnade till sakristia och materialbod. Av den nuvarande inredningen ingingo predikstolen och troligen den ena ljuskronan i den ursprungliga interiören. Tavlor, de båda klockorna m. m. ha tillkommit efter hand.

III. Kapellet repareras och putsas invändigt; fönstren vidgas. De gamla träbalkarna kring kyrkogården rivs och den nuvarande muren bygges. Sedan föregående period ha en hel del tavlor, ljusredskap och textilier tillkommit. 1700-talets slut.

IV. 1880 tillbygges sakristian, och avbalkningarna i koret borttagas. Tornet höjes och förses med ny huv; nya bänkar; molnen kring korfönstret målas.

V. 1914—15. Sakristian spånslås, kyrkan repareras och ommålas invändigt och inredningen nymålas. Värmekammare av tegel inbygges i sakristian. Muren fortsättes mot norr och boden spånslås.



Foto. G. Boëthius 1917.

Fig. 228. Hosjö. Karl XI:s
namnschiffer.

Monogramm Carls XI. Um 1700.

Zusammenfassung.

Die Kapelle in Hosjö wurde im Jahre 1663 aufgeführt, die Sakristei und der jetzige Turmhelm kamen jedoch erst im Jahre 1880 hinzu. Die Kapelle ist ein rektangulärer aus Fichtenstämmen in Blockhauskonstruktion aufgeführter, mit rotangestrichenen Schindeln bekleideter Bau. Diese Bauart ist für die waldreichen Gegenden Mittelschwedens besonders in den 17.—18:ten Jahrhunderten typisch (vgl. unten Sundborn, Aspeboda). Ursprünglich befanden sich in den östlichen Ecken der Kirche zwei eingebaute Zimmer, zwischen denen ein schmaler Chorraum gebildet wurde (vgl. Fig. 217). Das nördliche Eckzimmer wurde als Sakristei benutzt. Im Innern sind die Wände seit 1770 verputzt und weissangestrichen. Der hölzerne Turm hatte früher eine schindelbekleidete Spitze mit einer zwiebelförmigen Erweiterung unten. Von der ursprünglichen Einrichtung sind nur die Kanzel und ein Kronleuchter nebst den Glocken aufbewahrt. Verschiedene Gemälde, grösstenteils Kopien, wurden im 18. Jht, wahrscheinlich von den Gutsbesitzern der Gegend, geschenkt.

Laut eines Briefes von 1370 bestand schon damals eine Kapelle in Hosjö, deren Lage und Aussehen doch vollständig unbekannt sind.



Foto. A. Boëthius 1914.

Fig. 229. Svärdsjö. Kyrkan från sydöst.
Die Kirche von Südosten.

SVÄRDSJÖ KYRKA.

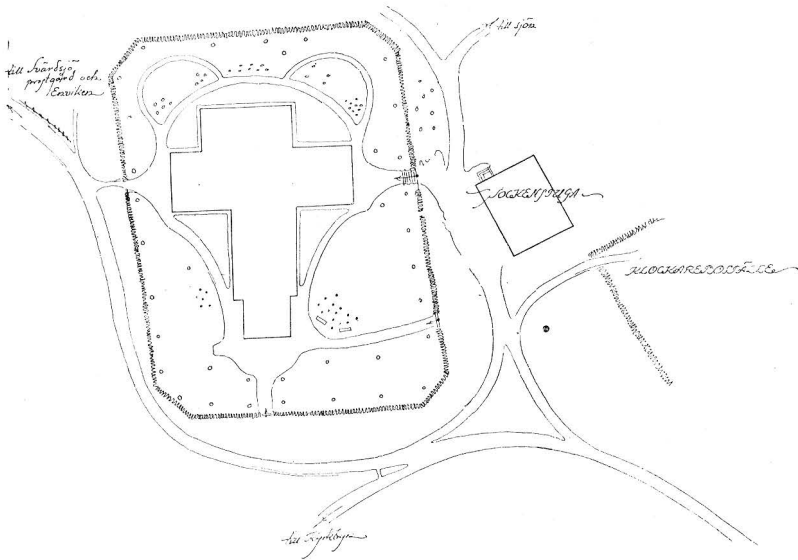
DALARNA, KOPPARBERGS LÄN, FALU DOMSAGAS NORRA TINGSLAG. VÄSTERÅS STIFT, FALU KONTRAKT.

Tryckta källor: HÜLPRERS, s. 457. — NY ILL. TIDN. 1875 s. 72, teckning av L. Blombergsson. — Kröningsvärd nr 63, avlatsbrev 1405 d. 4 mars. — GUSTAF IS REGISTRATUR, bd 24, s. 149, 1553 d. 26 sept.: »kyrekiedelen aff Tijenden» skänktes till kyrkans »byggningsbehof» (= Kröningsvärd nr 814); *ibid.* s. 147, 1553 d. 25 sept., Gustaf Vasas silverkvitto (= Kröningsvärd nr 813).

Handskrivna källor och avbildningssamlingar: R. A.: Acta ecclesiastica, brev angående utvidgning 1668. — K. B.: D. Tilas, Sokne-Skrifware I, s. 545. Vasakronorna på kyrkotaket, gravstenar m. m. — A. T. A.: Inv. 1830; meddelande om blottade valmålningar 1906. — B. St.: Ritning till tornet, plan, tvärsnitt, västfasad, sydfasad samt orgel av G. W. Runer, Gävle; stadf. ^{29/1} 1867. Uppmättningsritningar av D. Melin. — KAMMARARKIVET: Gustaf Is silverkvitto 1553, 25 sept. — U. B.: Palmskiöldska saml. 290 p. 523: Om takspira och kronor. S. 47, II takspiran. — VÄSTERÅS DOMK. A.: Inventarier fr. o. m. 1576, därav tryckta formulär 1623, 1628, 1634 (se s. 126). Brev till biskopen c. 1730 och 1746; berättelse om tvist med Sundbornsborna om en klocka 1634.

Kyrkans arkivalier förvaras i en arkivbyggnad vid prästgården. Upplysningar rörande kyrkans konsthistoria träffas i: L. I. Räkenskaper fr. o. m. 1633. —

N. Visitationsprotokoll och inventarier 1699—1770, 1787—1858. Visitationsakter äro även för åren 1696—1752 bundna i K I nr 3, (i kyrkan nr 41), 1664—97 i L I nr 1. — K. Sockenstämmoprotokoll fr. o. m. 1704. — O. Handlingar rörande kyrka, kyrkogård och prästgård 1670—1782. — Dop-, vigsel- och död-böcker börja 1677.



Delin. S. Wranér 1915.
Fig. 230. Svärdsjö. Situationsplan.
Lageplan der Kirche.

Kyrkogård, klockstapel och bod.

Kyrkogården, som numer ej användes till begravningsplats, är uppterrasserad mot söder och öster med gråstensmur utan bruk, vars högsta höjd (i sydöstra hörnet) är 2 m. Kring kyrkogården äro häckar planterade nedanför terrassen. I norr, väster och söder äro ingångar utan grindar. Denna inhägnad stammar från 1860-talet.

Från 1623 och tiden därefter var kyrkogårdsmuren av gråsten med spånade tak. 1645 beslöts (vis.-prot.) att de, vilkas »rotar nu hafue försumet at bota kyrkiobalkarna skola stå alla i wapenhuset, til thes balckarne blifue ferdigha. theras saak afkunnas af predikostolen timlighen, til thes the bewijsa lydno. Men tredskas the än så ablegendj ad Tuna.»¹

¹ Tolkningen av den sista meningen är oviss, men den syftar troligen på Stora Tuna kyrka och den offentliga bot, som där gjordes.

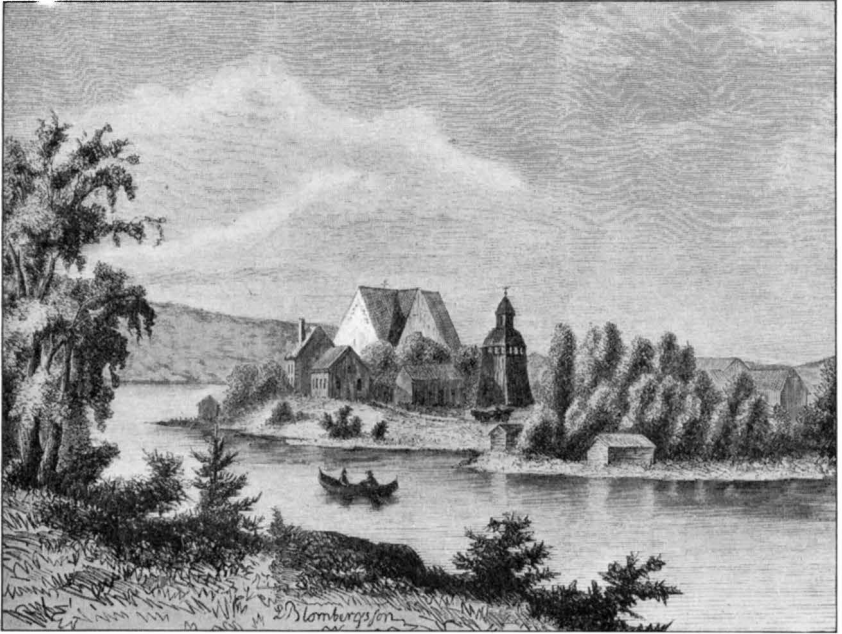


Fig. 231. Svärdsjö. Kyrkan och stapeln enligt teckning av L. Blombergsson.

Die Kirche und der Glockenturm nach einer Zeichnung.

1628 funnos 2 portar, som åter nämnas 1653 »medh taak». Omkring 1670 skänkte organisten Samuel Danielson en port i väster, och därefter uppta inventarierna tre portar. Vid en utvidgning av kyrkan 1670—72 synas stora delar av kyrkogårdsmuren ha rivits, och området utvidgats, väl åt norr, att döma av de svårigheter prästerskapet haft, att förmå sockenborna att där begrava sina döda. 1682 beslöts nämligen att för »dem som inthet låter sig nöja med det rum, som finnas kan . . . må kläckstapelen tilläsas och ingen ringning efterlätas.» Icke desto mindre måste prosten (vis.-prot.) 1712 ingripa, då församlingsborna grävde upp de »friska lijken» å kyrkogårdens äldre delar för att få plats för nya gravar. En ny mur på nordsidan blev ej färdig förrän 1710. Den täcktes av spåntak. Ännu en port tillkom 1712, och 1766 beslöts (vis.-prot.), att »Borgårdsportarna skulle lagas och med goda lås förses, att swin icke inkomo, och grofwe.»

Den nu använda begravningsplatsen, som ligger ett stycke söder om kyrkan utmed Svärdsjöns strand, anlades omkr. 1860. Den omgives av häckar och är planterad med björkar.

Klockstapeln revs 1873, då tornet byggdes. Den uppfördes 1700 av en »byggmestare ifrån Hudikswall öfver den forne gamble stapulens grundwahl» efter en av landshövdingen, baron Nils Gripenhielm uppgjord ritning (anteckn. i inv.-bok). Församlingen hade tänkt flytta stapeln, men landshövdingen lät genom prosten tillkännagiva, att han själv ämnade »utse tiänligt rum, och gife et modell til dess byggnad, som kunde bäst cira och pryda» (prost.-vis. 1699). Den torde i huvudsak haft kvar sin ursprungliga form på den här återgivna teckningen (fig. 231). Enligt räk. och inv. var den utvändigt rödtjärad och försedd med flöjel med »flagga och stjärna» (inv.). Den äldre stapelns utseende är obekant. Den nämnes första gången 1628. KLOCKSTAPEL.

Kyrkans bod, uppdelad i olika avdelningar och byggd av bräder, ligger öster om kyrkogården. 1628 fanns ett kyrkioherberge, som 1685 av fruktan »för eldzwåda fördes . . längre uth på Prästakern och väster sijdan om vägen». Ett bårhus nämnes 1712, men var då förfallet, varför man beslöt (prost.-vis.), att det skulle rivas, så snart den nya porten blev färdig, och klockstapeln användas till bårhus. På nya begravningsplatsen är ett timrat och rödmålat bårhus med spånklätt tak. BODAR.

Kyrkobyggnaden.

Planen (fig. 232) utvisar ett korsformigt långhus med kor i östra delen, sakristia invid korets norra sida och ett västtorn. PLAN.

Byggnadsämnet är i murarna huvudsakligen gråsten, endast östra gavelröstets utsida är klädd med tegel. Av tegel äro även taklister, dörr- och fönsteromfattningar samt murpelare och valv, utom det västra, som är av trä. Utvändigt äro murarna vitrappade. MATERIAL.

Östra gavelröstet prydes av en stigande rundbågefris av tegel, med bågarna lagda med koppar. Frisen följer dock ej röstets lutning, utan går i ungefär 45° vinkel, så att mellanrum uppstår mellan röstets kanter. I gavelns spets är ett insänkt kors, därunder en trifoliumformad och tre cirkelrunda blinderingar. Tegelorneringen är sedan obekant tid överputsad och den ursprungliga ytbehandlingen av yttermurarna kan ingenstädes iakttagas. Taklist av formtegel har ursprungligen funnits, och ett stycke kvarsitter ännu, synligt från sakristians vind (fig. 237). Fönstren äro rundbågiga med träspröjs, omgjorda 1873. Till kyrkan leda tre rundbågiga ingångar, en på vardera korsarmsgaveln och en i TEGELORNERING.

FÖNSTER OCH
DÖRRAR.

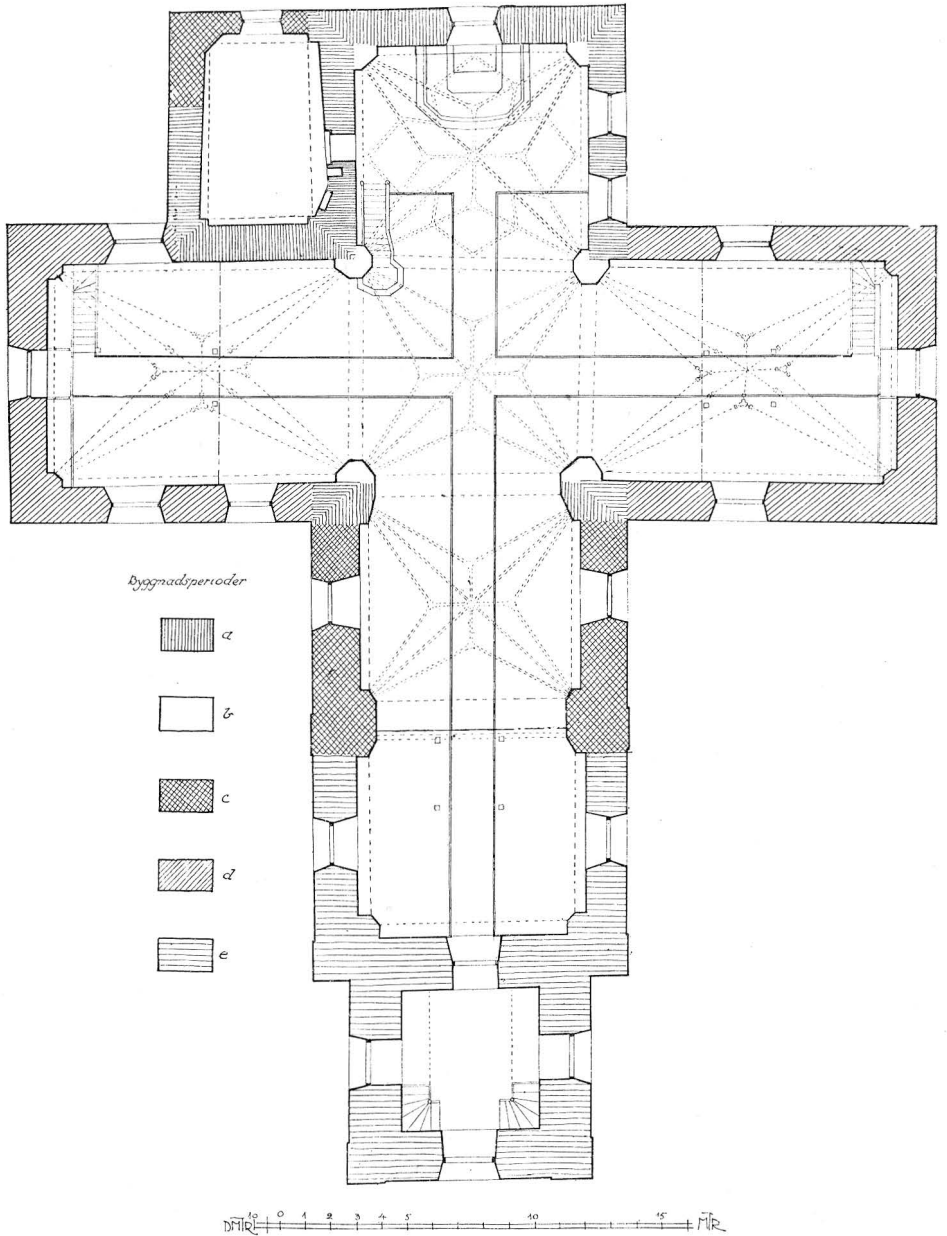


Fig. 232. Svärdsjö. Plan. Skala 1 : 300. Uppmätt av S. Wranér 1915.
Grundriss.

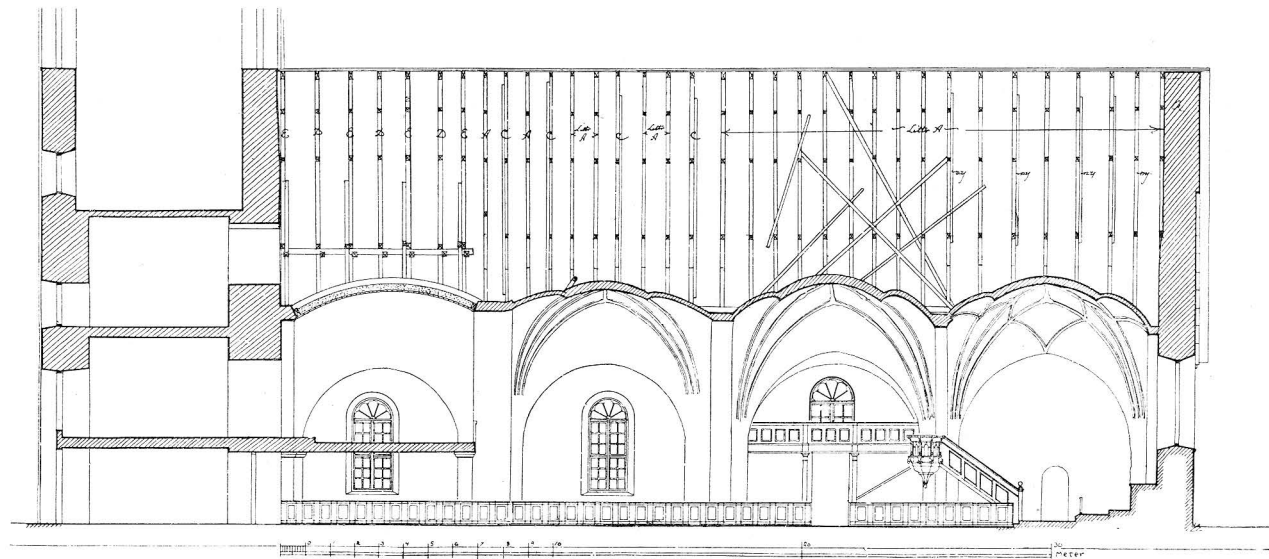


Fig. 233. Svärdsjö. Längdsnitt mot norr. Uppmätt av S. Wranér 1915.
Längssnitt gegen Norden.

väster genom tornet, alla från 1873, stängda av brunmålade trä-dörrar med halvrunda fönster över. Ovanför västra dörren är målat: **TORNETS OMBYGGNAD OCH KYRKANS REPARATION FULLBORDADES 1873.** Någon äldre portal är ej bevarad.

GOLV. Korets golv är belagt med plansten och (delvis sönderhuggna) gravstenar (se nedan s. 257); övriga golv äro av trä.

VALV. Mittskeppet täckes av stjärnvalv med valvstrålar av femsidig genomskärning i de två östligaste travéerna, fyrsidig i det tredje

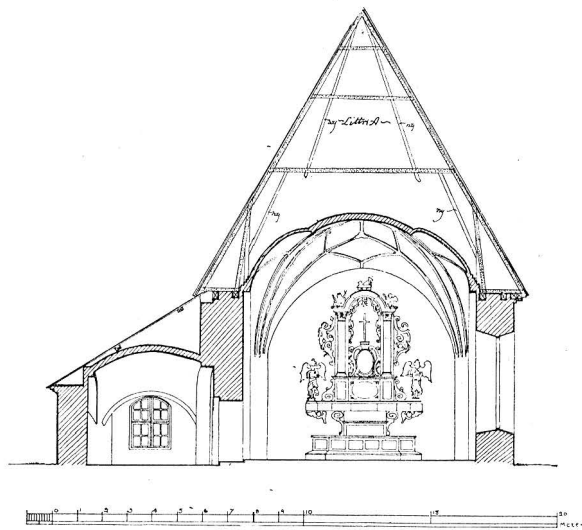


Fig. 234. Svärdsjö. Tvärsnitt mot öster. Uppmätt av S. Wranér 1915.
Querschnitt gegen Osten.

valvet från öster, längst väster ut av ett putsat, kupolliknande trävalv med puts blandad med linagnar. De båda korsarmarna ha stjärnvalv utan ribbor, tornrummet ett platt trätak.

VALVMÅLNING. Innerväggarna och valven äro vitputsade, dock har i det andra från öster ett övre putslager avlägsnats 1906 och valvmålningar blottats. Dessa, som äro ganska otydliga och ännu ej rengjorda och konserverade, framställa stående enstaka figurer, av vilka ett par kvinnor och biskopar kunna urskiljas samt bröstbilder i medaljonger, allt mot fond av ett tätt schablonerat mönster med rödbruna rosor (fig. 240). Grönt och rödbrunt överväga. Målningarna stamma från omkring 1500 eller något senare och tillhöra ingen av de hittills vetenskapligt behandlade uppsvenska grupperna.

I den södra korsarmens valv är en i rött och svart målad kartusch med inskrift: Å:o 1733 P. ET P. M : S : SERNÄDER. REP. FECIT M : AOS : I LEXHAND. (= Kyrkoherde och Prost var Mag. Samuel Sernander. Reparationen utförde Mäster Anders Olsson i Leksand). Mäster Anders Olsson, även kallad Romberg, var av samma familj, som den vid Leksands ombyggnad 1709—15 verksamme byggmästaren.

Alla yttertak äro spånklädda och svarttjärade utom tornets, ^{TAK.} vars tak och spira täckas av svartmålad plåt. Spånen är dels av-

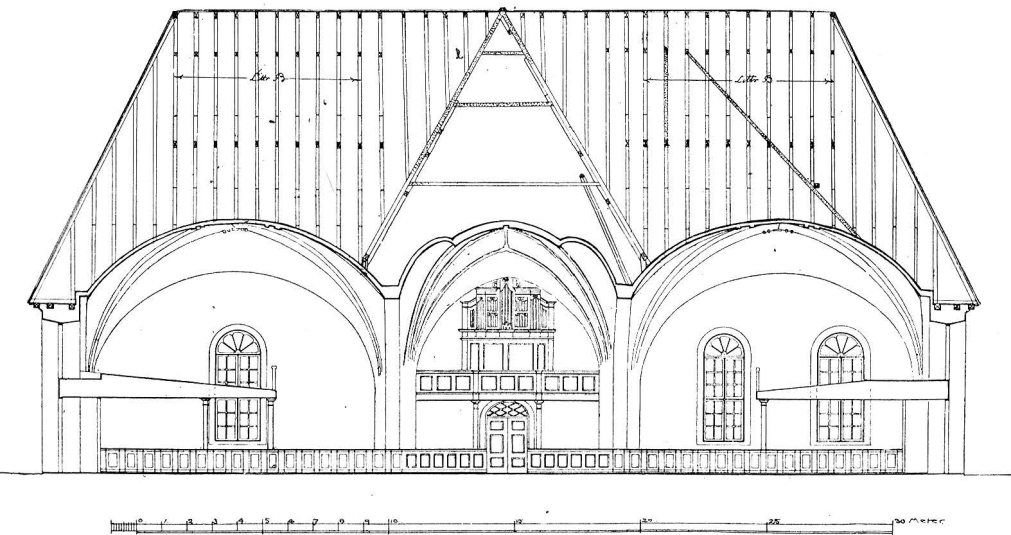


Fig. 235. Svärdsjö. Tvärsnitt mot väster. Uppmätt av S. Wranér 1915.
Querschnitt gegen Westen.

rundad, dels (över kyrkans västligaste travé) tvärskuren. Från och med 1600-talet och in på 1800-talet voro alla tak spånklädda och rödtjärade.

På östra gaveln är ett kors med kopparkulor, som uppbär ^{MONUMENTA REGIA.} två kronor av förgylld koppar (fig. 236). Den nedre är, enligt en tradition, som tidigast möter i 1600-talsinventarier, skänkt av Gustav Vasa till minne av hans flykt genom Dalarna 1520. Den är sammansatt av 6 från en ring uppstigande vasar, från vilka löv nedhänga, och bär inskriften GUSTAVVS I REX SVECIÆ. Den övre, mindre är en sluten kunglig krona, skänkt av drottning Kristina och försedd med inskrift CHRISTINA REGINA SVECIÆ A : 1642.¹ Spiran

¹ S. 47. U. B., ur WESTENHIELMS samling, 1716.



— SPIRA Å SVÄRDSJÖ KYRKA —
CM 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 DM

Fig. 236. Svärdsjö. »Monumenta regia».

Kronen aus vergoldetem Kupfer, die untere von dem König Gustav Wasa, die obere von der Königin Kristina geschenkt.

med kronorna, i inventarierna kallad »monumenta regia», satt ursprungligen ss. nu på den östra gavelspetsen, men flyttades 1687 mitt på taket och var 1748 (inv.) omgiven av 4 andra »kors med hanar och stjärnor», ett på vardera av den dåvarande korskyrkans gavlar (jfr s. 236 o. fig. 231).

Takstolarne i de båda östligaste travéerna ha ändrats för valven, de i den tredje travén från öster upprepa de östras form (fig. 238). De äro jämnåriga med de olika byggnadsdelarna.

SAKRISTIA.

Sakristian täckes av ett ribblöst valv av tegel och står med järnklädd dörr i förbindelse med koret. Den stammar i sin nuvarande form från 1669, då man låtit »nedrifwa den gamla sacherstian, som ganska liten war / : hvilket war gudstjänsten till största meen / och upbygde en ny sacherstia på samma rum, som tu gånger så stoor ähr». Sakristians ursprungliga bredd kan iakttagas från vinden, där, på korets nordvägg, spår efter dess spetsiga röste synes. Dess nuvarande västmur, som är den ursprungliga, synes ligga i förband med långhusets norra sträckmur. Det ursprungliga innetakets form är icke känd.

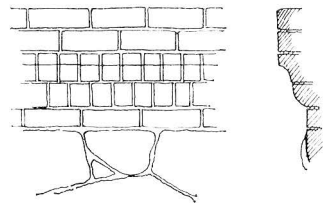
TORN.

Tornet, som ligger i förband med västgaveln, tillfogades jämte den västligaste travéen 1873 enligt av byggmästaren G. W. Runer i Gävle uppgjorda ritningar. I tornet gå läktar- och vindstrapporna upp.

ÄLDRE TILLSTÅND

Den tornlösa korskyrkan var redan den tillkommen under flera olika perioder.

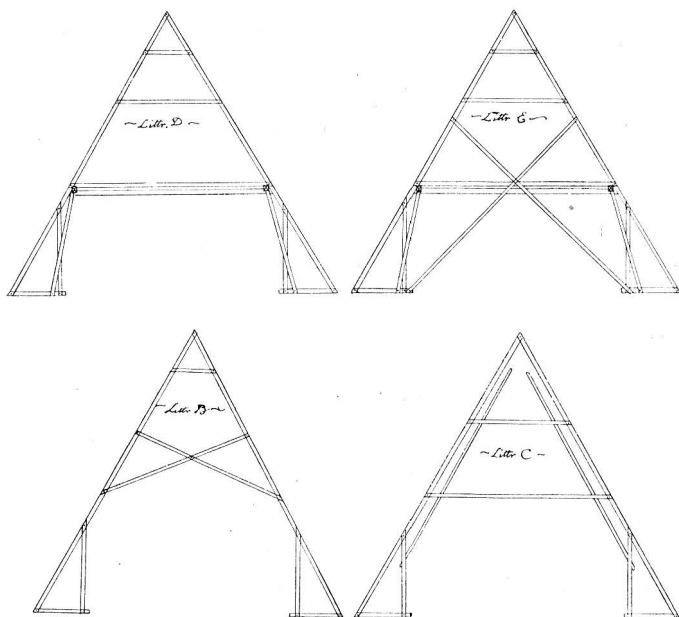
Äldst äro omfattningsmurarna till långhusets båda östligaste valvkvadrater: den nuvarande östgaveln med sin tegelornering och sträckmurarna, som krönts av den förut nämnda formteggelisten. Det enda bevarade gavelröstets åt vinden vettande delar äro byggda



— SVÄRDSJÖ KYRKA —
— MEDELTIDA TAKLIST —
CM 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 DM

Delin. S. Wranér 1915.

Fig. 237. Medeltida taklist.
Gesims aus Backstein. 14. oder 15. Jht.



Delin. S. Wranér 1915.

Fig. 238. Svärdsjö. Takstolar; jfr fig. 233—35.
Dachstühle; vgl. Fig. 233—35.

av små tämligen jämna stenar med fogarnas bruk utsmetat över ytan. Någon vitslamning synas dock ingenstädes spår av, men hela väggytan t. o. m. utanför högbenen har behandlats på samma sätt, och i hörnen har putsen omsorgsfullt utjämnats (synligt i nordöstra hörnet ovan valven). Då valven vila på sköldbågar och de ursprungliga takstolarnas högben ändrats för valvens sköldmurar, synes det klart, att kyrkan från början saknat valv. Eftersom intet spår av annat innertak finnes, måste man antaga att här varit öppen takstol, vilket ju även bestyrkes av väggarnas utseende. Antagligen hörde sakristian i dess äldsta form (jfr ovan) till denna kyrka. Det äldsta inventariet, som handlar om kyrkan (1643), förmåler, att 3 dörrar funnos, av vilka en (enligt räk. m. m.) låg i söder och en i väster. Om fönstren saknas uppgift. Golvet var ännu 1653 »inhet, uthan någre stoore grååstenshällar på gången och någre här och ther i bänkiarne».

Östgavelns tegelornering visar, att kyrkan nära sammanhänger DATERING. med en grupp Dala-kyrkor, som utvecklats under inflytande av Västerås domkyrkas västra delar (jfr s. 164). Tegelorneringen med 17—181978. *Sveriges kyrkor. Dalarna I.*

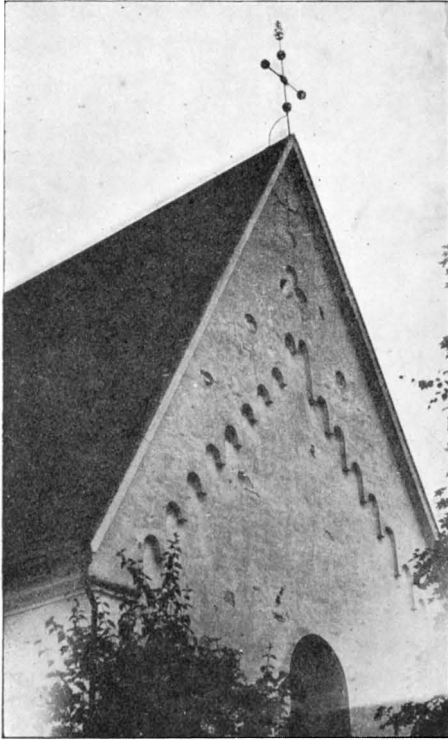


Foto. G. Boëthius 1917.

Fig. 239. Svärdsjö. Östgaveln.
Der Ostgiebel.

den stigande rundbågsfrisen är tydligen hämtad därifrån. Det är emellertid icke domkyrkan i dess äldsta form, som givit impulsen, utan dess gavlar sådana de tedde sig efter den ombyggnad i förening med valvslagning, som ägt rum omkr. 1300. Då måste deras rundbågsfriser ha intagit samma oorganiska plats ett stycke in på röstet, som i Svärdsjö, och en nu försvunnen ornering utfyllt de påbyggda gavelytorna. Svärdsjö kyrka kan sålunda i denna form tidigast vara byggd under loppet av 1300-talet. Ett avlatsbrev från 1405 för kyrkans byggnad (ad fabricam seu reparationem) skulle möjligen kunna ge en datering. Dess närmaste släktingar i Dalarne äro Torsångs kyrka och

Mora kyrkas äldre byggnadsskede.

Det kan naturligtvis ej med bestämdhet påvisas, att tegelorneringen är samtida med yttermurarna, eller att dessa ej åtminstone delvis tillhört en äldre kyrka. Dopfunten (se s. 250) visar ju, att en kyrka bör ha funnits redan på 1200-talet. Två traditioner, den ena enligt anteckning i kyrkoarkivet, den andra anförd av HÜLPHERS, framhålla 1213 och 1204 som tidpunkter för den äldsta kyrkans byggnad. Historiska och konsthistoriska skäl tala dock starkt för att Dalarna ej kan betraktas som kristnat förrän efter 1225. Måhända komma under den restaurering, som snart skall börjas, här liksom på så många andra ställen i Dalarne, grundmurar att påträffas av en mindre, äldre kyrka (jfr s. 72, 115, 167).

VALVSLAG-
NING.

Den första ombyggnad, som företogs i kyrkan, omfattade valvslagning. Valven äro halvstens stjärnvalv av en i Uppsverige vanlig typ från 1400-talets mitt eller senare och äro besläktade med

valven i Stora Tuna kyrkas mittskepp och i Torsångs kyrka. Ett av HÜLPHERS anført avlatsbrev av 1454 (som han ej själv tyckes ha sett), kan möjligen ha gällt valvslagningen. Brevet är ej längre bevarat, åtminstone har ej KRÖNINGSVÄRD känt till det, och Hülphers uppgifter av detta slag äro ofta otillförlitliga.

Utanför södra porten var ett vapenhus, nämnt första gången VAPENHUS. 1623 (inv.), täckt av tegelvalv. Antagligen tillbyggt vid medeltidens slut och rivet, då korsarmarna byggdes 1730—44.

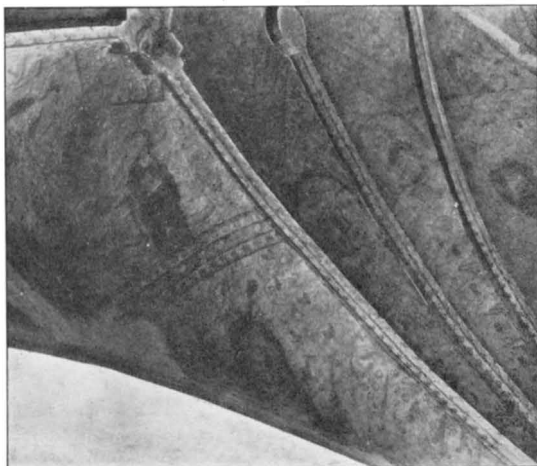


Foto. G. Boëthius 1914.

Fig. 240. Svärdsjö. Valvmålningar.
Gewölbemalerei. Um 1500.

1669 gjordes en tillbyggnad i norr, som kallades norra kuren FÖRÄN-
RINGAR PÅ
1600-TALET (inv. och räk.), var välvd och öppnade sig mot kyrkan med två bågar, burna av en pelare. Antagligen hade den gemensamt yttertak med den samtidigt ombyggda sakristian. På kurens västvägg gjordes ett fönster. Reparationen fortsattes omedelbart med en förlängning av mittskeppet västerut 1670—72 (inv. och räk). Då revs medeltidskyrkans västra gavel, och det nya valvet kopierade i detalj de båda medeltidsvalven utom att ribborna här fått en enklare profil. Den breda gördelbågen vittnar om att genombrott av gammal mur ägt rum. Kyrkan hade nu fått samma utseende som Vika nuvarande kyrka i dess ursprungliga form (jfr ovan s. 159). Ett liknande nordligt utbygge hade i Stora Skedvi utförts redan före 1623. — 1677 vitlimrades kyrkan ut och invändigt, varvid sannolikt de medeltida målningarna första gången överkalkades. Vad



Foto. G. Boëthius 1915.

Fig. 241. Svärdsjö. Interiör mot öster.
Inneres gegen Osten.

ytermurarna angår, synes åtgärden ej blivit lyckad, ty kyrkoherden skriver i en anteckning (inv.-bok): »at hwijtlimningen inte bättre fastnade wijd kyrkiomuren, war orsaken, at rät som arbetet war bestält, så gaf Gud itt stadigt och långsamt slagregn, som hvar och en kan sig thet påminna. elliest hade iag alt möieligt upsende öfwer handtwärksfoleket.»

FÖRÄNDRINGAR PÅ
1700-TALET.

Även i denna form tyckes kyrkan ha varit för trång, ty 1730—44 raserades den norra tillbyggnaden och de nuvarande korsarmarna byggdes. Även dessa ha stjärnvalv av samma form som de i Leksands kyrkas södra sidoskepp (se fig. 7 o. 10). De harmoniera väl med medeltidsvalven i långhuset. Taklist av tegel synes ha fortsatts kring de nytillbyggda delarna, ty 1767 »fan man för godt, att rödfärga tegelharfwen, och dem med hwita ränder bedraga, men sielfwa stenvuren med lius åkergul giöra.»

1800-TALET.

På samma gång, som tornet byggdes 1873, tillades den västligaste av långhusets travéer, och därmed har kyrkan fått den form, som ovan skildrats.

UPPVÄRMNING.

Kyrkan uppvärms av en kamin i vardera korsarmen och en i sakristian.



Foto. G. Boëthius 1917.

Fig. 242. Svärdsjö. Interiör mot väster.
Inneres gegen Westen.

Inredning och lösa inventarier.

Altaret är av ljusmarmorerat trä med förgyllda ornament och omgives av vitmålad altarring med fyllningar och ramverk. Altarprydnaden (se fig. 241) av trä utgöres av en nu vitmålad, tidigare mörkt marmorerad bågställning med förgyllda akantusornament i relief, krönt av Guds lamm och två putti. I bågöppningen en oval relief med Kristus som Ecce Homo. Ytterst på sidorna äro två vitmålade profilörer, som förlorat sina attribut. Nederst oval kartusch med inskrift (= Matt. 11 v. 28). Altarprydnaden är tillverkad av bildhuggaren Erich Bergman, som uppgjort kontrakt med kyrkan 1717 att göra hela altartavlan för 450 dal. k:mt »efter den Modell och storlek, som den nya Altar Taflan i Ohre kyrkio hafwer¹ sampt skola des uthan tillägga på alla dess sijdor in uthj, wackra löf-wäreck och zijrater». Samma år betalades »Resepenningar åth Bildthuggaren till Ohre», dit han antagligen rest för att studera sin modell. Den målades sedan av A. Resenberg i Falun.

¹ Altarprydnaden i Ore är ett verk av Daniel Kortz 1706 (jfr s. 214, not 1).

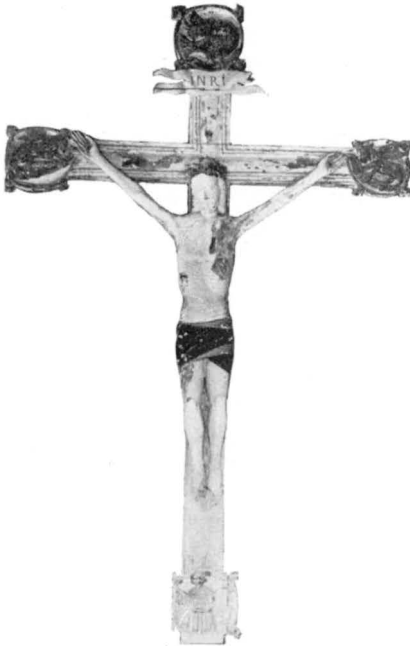


Fig. 243. Svärdsjö. Triumphkrucifix.
Triumphkrucifix. Schwedische Arbeit.
Ende d. 15. Jhts.



Foto. G. Boëthius 1914.
Fig. 244. Svärdsjö.
S. Erik.

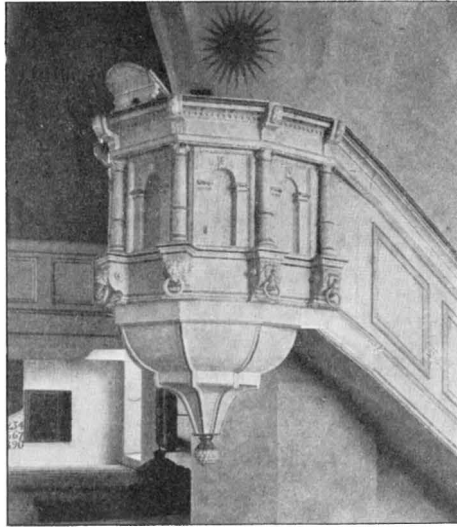
ALTARSKÅP. Före den nuvarande altartavlan användes ett altarskåp, som omtalas (inv.) 1628: »Altaretaffla 12 apostlar», men 1634 Coronā Mariæ (= Mariæ kröning), tydligen ett medeltida altarskåp med jungfru Mariæ kröning och de 12 apostlarna.

KORSKRANK. Kyrkan har en tid haft ett korskrank. Det nämnes 1634 såsom »gammal», ehuru uppgift därom saknas i inv. 1628. 1680 gjordes »the zirater, som sitter öfwer choor Planket». 1683 berättas att »Chorskrancket zirades på det sätt som är at se». När det revs är okänt, men sannolikt var det, då den nuvarande altarprydnaden anskaffades och gapskullen ändrades (se nedan s. 249).

TRIUMFKRUCIFIX. Triumphkrucifix av ek (fig. 243), ursprungligen polykromerat, med baksidan rått behandlad, i nyare tid övermålat med vitt, grönt, rött och blått. Höftklädet ursprungligen grönt. På korsets ändrar evangelistsymbolerna. Högra foten avslagen, färgen delvis borta. Hela korsets H. 298 cm., B. 183 cm. Fig:s H. 154 cm. Svenskt arbete från 1400-talets slut.

MEDELTIDA TRÄSKULPTUR. S. Erik, träskulptur (fig. 244). All färg utom spår av karnation

under hakan borta. Högra benet och vänstra foten avslagna, likaså höger arm och vänstra handens fingrar. Håller i vänster hand ett ciborium och har haft krona, som nu är förkommen. H. 107 cm. Svenskt arbete från omkr. 1500. Har ursprungligen stått i ett helgonskåp.



PREDIKSTOL.

Predikstol av trä (fig. 245). Tak saknas. Korgen bruten i 6 fält, skilda av kolonnetter och ornerade med flacka rundbågar, som sannolikt omramat nu försvunna statyetter. Under kolonnetterna konsoler med lejonhuvud. 1873 övermålad med

Foto. G. Boëthius 1917.

Fig. 245. Svärdsjö. Predikstol.
Kanzel. 17. Jht.

vit oljefärg, då även trappan nysgjorts. 1716 flyttades nämligen predikstolen från södra sidan till sin nuvarande plats och uppgång gjordes genom muren från sakristian. Predikstolen var ny 1653 (inv.) och skall enligt uppgift vara försedd med inläggningar under den nuvarande vitfärgen. Av den äldre predikstolen, som nämnes såsom »Gammal» 1628, äro inga delar bevarade.

En timglashållare av mässingsplåt, troligen från 1600-talet, TIMGLAS. finnes bevarad i tornkammaren. Skadad. — 1775 köptes ett timglas, för vilket »Postporto» betalades.

I väster är en orgelläktare med uppgång från tornet, i vardera LÄKTARE. korsarmen en läktare, alla med vitmålade bröstningar av fyllningar och ramverk, alla från 1873. 1710 fattades beslut att bygga en läktare (i väster) »för folkets märkeliga tillväxande skull» och 1764 byggdes en läktare i den södra korsarmen. Antagligen tillkom även en i norr ungefär vid samma tid. 1600-talsinventarierna nämna endast orgelläktarn, den s. k. gapskullen i koret över sakristidörren (jfr. s. GAPSKULLE. 207). Den försågs med »gallerwercke» 1660 och ombyggdes 1678 »med wackert paneel wärck framför». Men då den nya altartavlan 1717 blivit uppsatt, lät pastor »indruga» gapskullen »för att få bättre rum för nya altartaflan» och lät istället förlänga den »intill predikstolen» och flytta trappan till sakristidörren. 1830 (inv.) voro alla



ORGEL.

BÄNK-
INREDNING.

Foto. G. Boëthius 1914.

Fig. 246. Svärdsjö. Dopfund.
Taufstein. Gottländische Arbeit.
Ende d. 13. Jhts.

kyrkoherdarnas namn, fr. o. m. den från Gustav Vasas tid bekante Herr Jon, målade på gapskullen. Den revs först i reparationen 1873.

Orgel fanns redan 1628 och hade sin plats på gapskullen. 1640 inköptes »et Positiv af 6. stämmor» och 1738 förfärdigades en orgel av orgelbyggaren Dan. Stråhle (räk.). Den nuvarande med fasad i vitt och guld är omgjord 1807—1808, då den »flyttades» av orgelbyggaren Salling med bevarande av den gamla fasaden.

Bänkarna äro slutna och vitmålade, sannolikt från omkring 1810, då större belopp betalas till snickare. Av den äldre bänkinredningen är intet bevarat. Den förnyades

undan för undan under 1600-talets senare hälft, mestadels 1654—1675, sedan bänkarna 1653 befunnits vara »mästadels skrasslughe» (prot.).

BOKSTOL. 1654 »panelades widh bookstolarne på bådhä sijdhor» och 1634 nämnes en »bookestool gam. behållin»; 1684 fanns en »ny» (inv.).

NUMMERTAVLOR. Fyra enkla nummertavlor, rektangulära i förgyllda ramar, troligen från 1873. 1710 beslöts (prost.vis.), att tavlor skulle »kiöpas till kiörkian, på det man med ziphrors opsättiande, må antyda församl. de Psalmer, som siungas böra». 1711 betalades för en siffertavla, och 1748 funnos två av »Bildhuggare arbete, målade och något förgyllda». Nu försvunna.

DOPFUNT. Funt av gottländsk kalksten (fig. 246). Fyrpassformad plan. Ytan söndervittrad och — antagligen därför — vid något tillfälle överstruken med rödfärg, som delvis sitter kvar. Saknar uttömningshål. Gottländskt arbete från 1200-talets senare hälft.¹ H. 102 cm., Diam. 89 cm., inre Diam. 71 cm. 1655 betalades »snickarearbete widh funten», möjligen ett skrank.

¹ J. ROOSVAL, En kalkformig ikonoklastisk funttyp från Gottland. Strängnässtudier II, s. 36.

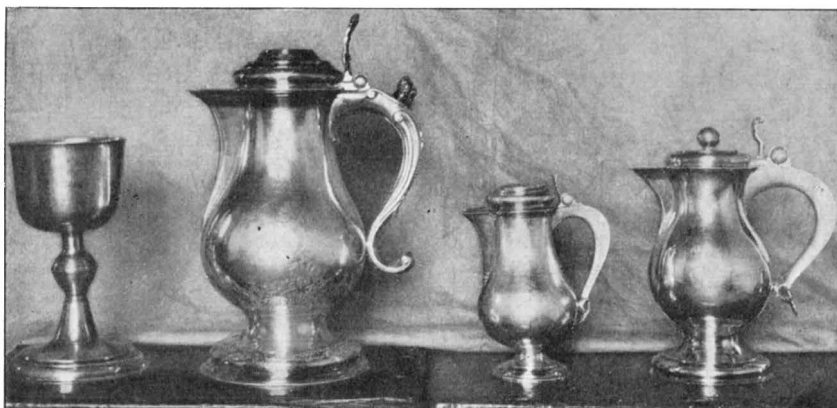



Foto. G. Boëthius 1914.


A B C D
Fig. 247. Svärdsjö. A Kalk. B—D Vinkannor av silver.

A. Silberner Kelch, B, C, D, Silberne Weinkannen aus 1749, 1759 und 1704.



Dopskål av tenn, vanlig barockform på rund fot med två handtag. Stämplor: FAHLVN HAMMAR (står inom kartusch) — E M H (inom 6-kantiga ramar) — P2 (= 1797). H. 17 cm. B. 33 cm.

Kalk av silver (fig. 247 A), slät, ut- och invändigt förgylld. Stämplor: kontroll — Falu vapen —  (= guldsmeden O. H. Siöberg)¹ — årsbokstaven N (= 1771, inköpsåret). H. 23 cm.

Patén av silver, slät, förgylld, utan stämplor.

Vinkanna av silver, slät, med förgyllda lister. Stämplor: A (= Arusia d. ä., Västerås) — A (= 1759) — . H. 19 cm. Fig. 247 C.

D:o av silver, slät med förgyllda bårder. Stämplor: R (= 1705) — Stockholms vapen — I W H -- (?) inom kartusch Inskrift: Fact : Past : Mag : Joh : Tillæo : Ao : 1704 (obs. att årtalet här betecknar donations-, ej tillverkningsåret). * H. 24 cm. Fig. 247 D.

D:o av silver med graverade ornament på buken och dekorativt ansikte på handtaget. Stämplor:  (= 1747)  (= guldsmeden O. H. Siöberg) — Falu vapen — åldermansranka. Inskrift: Kom Se och smaka här, Hur Liufig HER-ren är, Åhr 1749. H. 31 cm. Fig. 247 B.

2 päronformiga tennkannor. Stämplor: Krona i kartusch 2 ggr — Dalpilarna och AM i kartusch 2 ggr — L2 (= 1793). H. 32 cm.

¹ Stämpeln begagnas av Siöberg och hans son omkr. 1725—75.

Cylindrisk tennkanna, något avsmalnande uppåt. Stämplrar: Tre kronor — M (i sköld) — H (i sköld) — S3 (= 1824).

Oblatask av silver, avlång och åttkantig. Stämplrar: e (= 1717)¹ — Stockholms vapen (S. Erik i profil) — IL (inom kartusch) — åldermansranka. Inskrift på locket med skrivstil: Jag fordom giorder blef, till Ludwick Ottens² Minne. Men är nu större giord, af kyrekians gamle kalek. att heligt Herrans bröd, förwaras skall här inne. Sig bättre wid thes bruk hwar arger Sunda skalek. Me recudi Curavit Mag: Sam: Sernander past: Swerds. A^o 1717. H. 12 cm. L. 16 cm.

Krucifix från något silverföremål. Av förgyllt silver. L. 2,3 cm.

Gustav Vasa lämnade 1553, 25 sept. följande kvitto på från kyrkan indraget silver: »Vij Gustaff etc. Göre vitterligit, ath vij udi egen kongelige persone i Tuna prästegård then 25 Septembris anno etc. 53 anamedt och upburidt haffve aff her Marcus kyrkeprest udi Svalesjö³ thette effterscr:ne kyrcke söloff, som udaff förscriffne Svalesjö kyrcke anammedt bleff, först ett monstrantz förgyllt med koperfoot, vogh sex löde marc, tolff lodt; trij oförgyllte oliekar, vog en löde marc, halfftridie lodt; ett oförgyllt ax (i tu stycker), vog halffsiunde lodt; item gammelt söloff i små stycker, vogh tretton lodt. Summa söloff nije löde marc, tu lodt. item ströninger fyretije fem stycker etc.

1576 fanns enligt inv. följande silverföremål:

»Item 2 kalkar then ena all förgyllt och medh huitt pateenu. Ithem then andra plägar brukas i socknebodh, förgyllt mitt vppå och medh sitt pateenu». I en senare anteckning i samma inventarium nämnes »sölffkanna giffuen af H. Anna Nilsson och Anders Räf». Den nämnes åter 1623 »mz piijp» och troligen även 1653: Een kanna medh Struht, hållande 40 lodh. — 1641 står i räkenskapsboken: kyrkie kalken någonstädes skröpligh. the som ågh at böthe hwar half Rxdlr (= de som ha det etc.). 1653 hade en ny kalk tillkommit, troligen resultat av böterna.

¹ Enligt det gängse bruket användes stort \mathcal{E} . Jfr UPMARK, Årsbokstäfver på svenskt guld och silfver före 1759. Sv. Slöjdför. meddel. 1903 s. 36 o. f. Årsbokstaven e måste till följd av donationsåret tillhöra det i Stockholm 1713—1736 brukliga alfabetet med stora skrivbokstäver.

² LUDVIG OTTO var rådman i Falun på 1600-talets mitt. Hans änka Anna Hansdotter gav 1662 en ljuskrona till kyrkan (jfr s. 254).

³ Här anförda läsning är hämtad ur Gustaf I:s registratur. KRÖNINGSVÄRD har den riktigare formen Sverdsjö.

RÖKELSEKAR.

LJUSREDSKAP.

1576 fanns ett rökelsekar.

Mässingskrona med två rader ljusarmar och 8 i varje. Staven krönt av dubbelörn. Slät rund glob med inskrift: PASTORE M. OLAVO. E. SCHULTERO Å. 1662.¹ H. 97 cm. (Fig. 248).

Mässingskrona med två ljusarmsrader om 6 pipor. Staven krönt av måne. Globens nedre del melonformig och försedd med följande inskrift: 1678 · JOHANNES : TERMENIUS : PASTOR : SWERDSIÖ : HELENA : BENGTS:DOTTER:² H. 95 cm. (Fig. 249).

Mässingskrona med två rader ljusarmar och 8 i varje. Staven krönt av en kvinna med kvist i handen. Slät, rund glob. 1600-talet. H. 163 cm.

Mässingskrona med 6 ljusarmar. Runda manschetter, slät glob, staven krönt av dubbelörn. Typ från 1600-talet. H. 62 cm.

Mässingskrona liknande föregående, ehuru utan krönfigur. H. 42 cm.

Mässingskrona med slät glob, runda ljusmanschetter, två ljusarmsrader med 6 i varje. 1600-talstyp. H. 55 cm.



Foto. G. Boëthius 1914.

Fig. 248. Ljuskrone av mässing.
Messingener Kronleuchter. 1662.



Foto. G. Boëthius 1914.

Fig. 249. Ljuskrone av mässing.
Messingener Kronleuchter. 1678.

¹ OLAVS ERICI SCHULT, kyrkoherde i Svärdsjö f. 1612, † 1669.

² JOH. TERMENIUS f. 1635, † 1688. G. m. Helena Bengtsdotter.



Foto. G. Boëthius 1914.

Fig. 250. Svärdsjö. Ljusstake av mässing. Messingener Leuchter. 1685.

Malmlysstakar, ett par, trearmade. Omkring 1700. H. 44 cm.

Malmstakar, ett par, från 1800-talets mitt.

Ljusarm av driven mässing på predikstolen; trearmad. Omkring 1700. L. 40 cm.

2 drivna mässingsljusarmar på orgeln. Skänkta 1738 av Christopher Schilling.

Lykta av hamrat järnbleck, cylindrisk med konisk avslutning, liknande den i Sundborn (fig. 301). H. 27,5 cm.

I Falu fornsal förvaras en i Svärdsjö (utan närmare fyndort) funnen Sankt Görans bild i brons (fig. 251), som sannolikt bildat krön på en medeltida ljuskrona. H. 8 cm.

REST AV MEDeltida LJUSREDSKAP?

TEXTILIER.

Två modärna sammetsmässhakar, en röd och en svart.

Håvar, ett par av grön sidendamast,

En av 1600-talsljuskronorna skänktes 1662 av Ludvig Ottos änka (jfr s. 252, not. 2).

Mässingskrona med två rader ljusarmar och 6 i varje. Staven krönt av måne, slät glob. 2 ljusarmar saknas, den ena ersatt med en olikformad. Troligen inköpt 1734. H. 90 cm.

Malmkrona om 8 ljusarmar, gjord av klockgjutare Dan. Flodström i Sundborn 1764. H. 94 cm.

2 ljuskronor av mässing. Barockform.

Ljusstake av driven och ciselerad mässing med vegetativa ornament. Trearmad. (Fig. 250). På skölden: IÖRAN · ERICHSON · LÄHNSMAN · SHERSTIN · DANIELS · DOTTER ANNO 1685. H. 92 cm. Fotens diam. 48 cm.



Fig. 251. Svärdsjö. Del av medeltida ljusredskap. Teil eines Beleuchtungsgegenstandes. 15. Jht.

broderade den ena med grönt silke och silverspetsar. På den andra i silver- och guldbroderi: C I I L 1729.

I starkaste kontrast mot den nuvarande fattigdomen stå inventariernas berättelser om nu försvunna textilier. 1576: »Item en choorkåpa aff rödbrun Flogeld medh förgylt sköld ochen christal stenu uthi, sampt med 2 paar spenne. Item en Messehaket aff rödh flogeld med serck och all tilbehöör. Item en Messehaket aff gammalt gyllenstycke, med serck och al tilbehöör. Item en Messehaket aff golbrokat med serck och al tilbehöör föruta[n] humeral. Item en Messehaket af rödht arnesk medh blått kors gammal. Item en Messehaket aff grönt arnesk med rödt kors och gamal. Item två Dalmatikor goldbrokotta. Item 3 Altare

listor medh sine antependijs. Item täken 3 st. Item en Brudepel godh. Item örnegåt 2 st.» 1623 återstå endast 4 av mässhakarna, dessutom nämnas 1 röklin, 2 humeral, 2 stolor. 1628 fanns »Antipendium af lijfferga damast» samt Brudeklädher av silke (1653 av »grönt, blått och rödt floor»). 1653 voro 4 av mässhakarna »aff inthet werde uthan rutne och förmörkne, böre icke här effter uppskrifwas». Dalmatikorna, som fingo samma dom, voro av »groft werke Rysstygh». 1655 inköptes »messhaket af brun sammet, altarklädhe och messesärk» och 1681 gav Peter Kråka i Falun en röd sammetsmässhake med guldgaloner. 1704 fanns dessutom en mässhake av »Crepon» att använda »wid sorg». 1703 sömmade kyrkoherdens dotter mamsell Nassenius (?)¹: »ett hyende af blått



Fig. 252. Svärdsjö. Epitafium över notarien Daniel Flodmark † 1688.

Epitaph aus geschnitztem und gemaltem Holz. 1688.

¹ Kyrkoherde var då PETRUS NASSENIUS f. 1656 † 1708, som hade tre döttrar. (Se MUNKTELL II, s. 460.)

bast at liggia på Altaret, hwarpå står Christi bild på korset, och nedan före den botfärdige synderskan wätandes des föter med tårar samt Höga visan 3 v. 4». 1701 skänkte kyrkoherden »rött tyg att kläda altaret med i anledning af Carl XII's seger öfwer dess trolöse fiender Ryssarne». Inom altarringen låg en biörnhud 1623 och alt framgent.

EPITAFIUM
OCH MINNES-
TAVLOR.

Epitafium över hovrättsnotarien Daniel Flodberg f. 1648 † 1688. Skuret i trä och målat i grönt, rött och brunt (fig. 252). På den

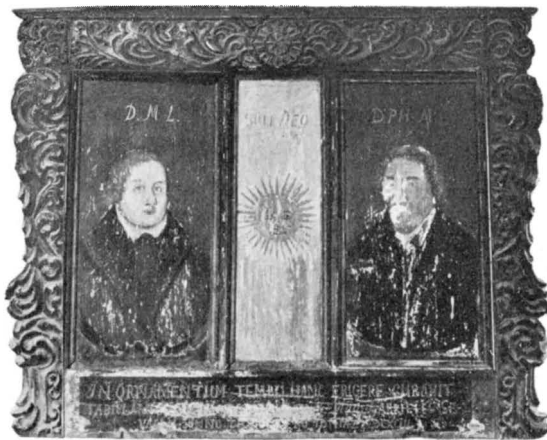


Foto. G. Boëthius 1917.

Fig. 253. Svärdsjö. Minnestavla över Luther och Melankton. Gedächtnistafel über Luther und Melanchton aus geschnitztem und gemaltem Holz. 1693.

ovala inskriftstavlan: Här ligger Begraf | wen konglij hof Rätts No- | Tarius H. Daniel FLODBERG | född hit till werlden åhr 1648 | Den 24 SEPTEMBER och igenom | en salig död afsomnad | den 20 Juli Åhr 1688. På kartusch på understycket: Christus ähr mit lyf, och | Döden ähr min winning. H. 176 cm. Förvarat på tornvinden.

Minnestavla över Luther och Melankton (fig. 253). Av trä med Luthers porträtt och D. L. M. (= *Doktor Martin Luther*) på ena, Melanktons och D. P. M. (= *Doktor Philip Melankton*) på andra sidan, skilda av blått fält med sol och SOLI DEO GLORIA i guld. Snidad, målad och förgylld ram. Nederst inskrift: IN ORNAMENTUM TEMPLI HANC ERIGERE CURAVIT | TABULAM RELICTA PASTORIS D. M. Mag : GABRIELUS SE | -VALLI ANNO TH TO IONIAE MDCXCIII. (= Till detta tempels prydnad lät Kyrkoherden

Mag. Gabriel Sevallius' änka uppsätta denna tavla — — — — 1693). HÜLPHERS uppgift om denna: »Doct. Luthers och Melanctons Taflor med alla apostlarnes bilder» tyder på att den varit större. H. 131 cm. B. 159 cm.

Ambrosius Hedengrans graverade minneskrift över återställandet av Schlesiens »Freye Kirchen Übung Derer Evangelischen Glaubens genossen» 1707 i svart ram.

Nu försvunnen är En Tafla öfr narviska Segren, som köptes 1705 (räk.), graverad minneskrift av Hedengran.

Gravsten av grå kalksten över kyrkoherde S. E. Sernander † 1740 och hans maka Clara Elvia † 1711. Mitt på i oval inskriftstavla, omgiven av ymnighetshorn och lagerkransar: PHIL. I: 21 CHRISTUS ÄR MIT LIF OCH DÖDEN ÄR MIN VIN[N]ING. | SAMUEL S. SERNANDER | DEÑE FORSAM^S KYRKOHERDE | FÖD 1671 D. 3 FEB. DÖD 17[40] D [11 apr.] | CLARA GUSTAFSDOT: ELVIA | FÖD 1679 D 6 DEC DÖD 17[11] D [---] | ELISAB S. SERNANDRA F. 1712 D 3 APR DÖD 6 JUN | MAGAR. S. SERNAN. F 1716. D 1 JUL. DÖD D. 5. | JAG TROR AT JAG (etc. = Ps. 27 v. 13). I hörnen änglahuvud upptill, timglas och dödskalle nedtill. Kring kanten inskrift = 1 Thes. br. kap. 9 v. 3. L. 209 cm. B. 150 cm.

I koret äro ett flertal fragment av gravstenar, använda som golvsten, med brottstycken av inskrifter.

Bord, kombinerat med skåp. 1700-talet? (fig. 254).

Skåp från 1600-talets slut, enkelt arbete.

Stol av furu och en länstol med högt ryggstöd, målad i svart och guld med skinnklädd sits och ryggstöd. Barockform.

På tornvinden ett ornamentstycke av trä; genombrutna akantusornament, dels målat, dels förgyllt. L. 79 cm. B. 41 cm. Ursprunglig användning okänd. Omkr. 1700.

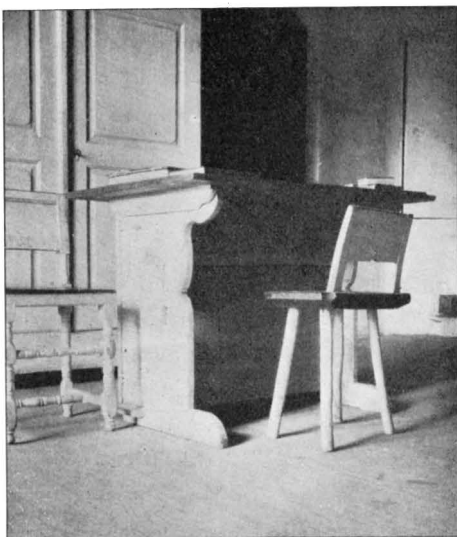


Foto. J. Roosval 1915.

Fig. 254. Svärdsjö. Interiör av sakristian.

Inneres der Sakristei.

MÖBLER I
SAKRISTIAN
M. M.

Två rektangulära fyllningar i ramstycken, delar av läktarbröstning(?). Ramverk i blågrön marmorering, fyllning med målad rosenguirland. 1700-talets slut. L. 121 cm. B. 75 cm.

SPÖGUBBENS
UTRUSTNING.

Spögubben hade 1712 rock av brunt kläde. 1771 var den »med röda opslag och krage» (vis. prot.).

KLOCKOR.

I tornet hänga 3 klockor: Storklockan gjuten av Isaac Rockman i Falun 1740. H. c:a 145 cm.

Mellanklockan gjuten av Eric Göthe Ericsson i Falun omkr. 1800. H. c:a 110 cm.

Lillklockan, omgjuten 1905 av Joh. A. Beckman & C:o i Stockholm, förut gjuten av I. Rockman 1740 och Flodström i Sundborn 1760. En vers från 1760 är återupprepad och har följande lydelse: JAG ANDRA GÅNGEN TÅ HAR THENNA SKAPNAD FÅTT (JUST EFTER TJUGU ÅHR) HVAR TIL RUNDT SAMMANSKÅTT. AF FAHLU BERSLAG STOR OCH SWERDSIÖ MÄNN ÄR FLUTIT. MIG HAFWER ROCMAN FÖRST OCH SEDAN FLODSTRÖM GJUTIT. H. 88 cm.

På vinden över korvalvet hänger en skriftklocka (se s. 38). Gjuten 1749 av Isaac Rockman d. y. i Sala. Inskriften, som berättar om kyrkoherde etc., återger Ps. 95 v. 6 och har dessutom följande vers: O! SWERDSIÖ HIORD HÖR HERRANS ORD | MER ÄN MIT LIUD | FALL NED OCH BED WAR MIG EJ WRED | MIN GODE GUD. H. 49 cm.

1576 funnos endast två klockor »en stoor och een lithen». 1634 var en stor träta mellan Sundborn och Svärdsjö om en klocka. Trätan skildras i länsmannens rapport: »Om middagz tidh kommo the från Sundboren, somblighe gångande och somblighe ridande, the som gingo mötte någre som gingo från kyrrekan, och som the klaga i Swerdsiö wille the inte helsa them uthan stego genast åt klockostapulen; Men dhe som redho ner the komo the helsade; och emedan the gamble eller äldre på båda sidor begynthe talas widh emedan arbetade the andra i stapulen på att nedertaga klockan. och emeda[n] the talades widh om penningar och dagh till söndagen ther Effter item woro inne i kyrkia att see huad i förråd war lyffrades klockan nedh och sedan när the skulle sätta hen[n]e på en släpa begynthe the ryckias och stötas, och i medler tijdh brukade the på huar annan myekin skamligen mun på båda sidhor, som långt åhr at skriffua. någor åldrige och förståndige woro som affstyrde att thet inthe kom till uppenbart slagzmåll som the inbördes läthe sigh höra, och mächta ond begynnelse — omsidher

stiger då länsmanen fram och sätter sigh på klockan och sätter på klockan Crone Mercke, att han för både parter skulle till ransakningz — — — Effter thetta öffuerståndne buller drager hwar och en om sider hem till sitt, och säija sigh Swerdsjö karlarne hafua näst föliande söndagh sändt någre pen[nin]g[a]r till Sundborn.» Klockgrälet höres sedan icke vidare av.

Sammanfattning av Svärdsjö kyrkas konsthistoria.

I. En kyrka av okänt utseende. Fanns på 1200-talet. Inventarium: dopfunten.

II. Avlångfyrkantig gråstenskyrka, motsvarande den nuvarande kyrkans två östligaste travéer (fig. 255, II). Murarna krönta av formteggellist och gavelröstena rikt tegelornerade. I det inre öppen takstol, jordgolv. Troligen hörde sakristian till detta skede. Inga inventarier äro bevarade. 1300-talet eller början av 1400-talet.

III. Kyrkan välves, och ett nu rivet vapenhus tillbygges i söder (fig. 255, III). Valven förses med målningar. Bevarade inventarier: Triumfkrucifixet och S. Eriksbilden. 1450—c. 1500.

IV. En tillbyggnad göres i norr, som med två arkadbågar står i förbindelse med långhuset. Kyrkan förlänges med en valvkvadrat åt väster. Sakristian utvidgas (fig. 255, IV). Bland nytillkomna inventarier märkas predikstol, ljusredskap och bänkinredning. 1669—1672.

V. Den norra tillbyggnaden rives och de nuvarande korsarmarna byggas 1730—1744 (fig. 255, V). Sedan föregående period har altartavlan tillkommit, predikstolen flyttats, gapskullen omgjorts m. m.

VI. 1873 tillbygges den västligaste travén och tornet (fig. 255, VI). Gavlarna avvalmas, fönster och dörrar förstoras. Läktare nybyggas i väster och i korsarmarna, gapskullen slopas, inredningen ommålas.

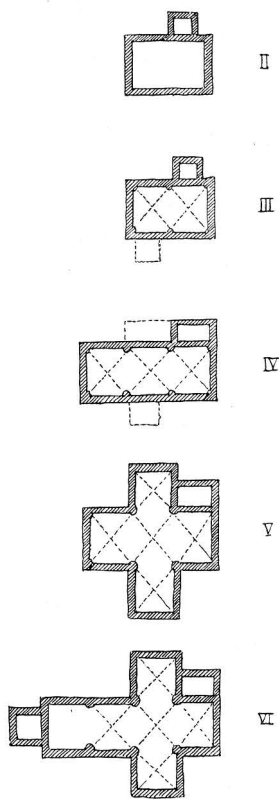


Fig. 255. Svärdsjö.
Kyrkans planutveckling.
Grundrissentwicklung
der Kirche.

Zusammenfassung.

Die älteste Kirche in Svärdsjö (Fig. 232, Per. a) war eine rechteckige, einschiffige Granitkirche. Nur die Giebel waren durch backsteinerne Vorbildungen geschmückt (der östliche Giebel allein ist aufbewahrt, Fig. 239); das Dachgesims und wahrscheinlich die jetzt ganz neugemachten und erweiterten Tür- und Fensterumrahmungen waren auch aus Backstein. Ursprünglich fehlte eine innere Decke, und die unverarbeiteten Dachstühle waren sichtbar. Die Kirche, die der jetzigen Kirche zu Vika sehr ähnelte, war einer Gruppe backsteinverzierter Kirchen gehörig, die deutliche Verwandtschaft mit der zweiten Bauperiode des Västeråser Domes zeigen, und dürfte deshalb nicht früher als im 14. Jht, wahrscheinlich erst um 1400 gebaut sein.

Gegen Ende des 15. Jhts erhielt die Kirche Sterngewölbe gewöhnlicher spätmittelalterlicher Art und wurde mit Kalkmalereien geschmückt, deren Fragmente noch vorhanden sind (Fig. 240).

1669—72 wurde eine nördliche Abseite hinzugebaut, und die Kirche gegen Westen mit einem Joch verlängert, dessen Gewölbe die spätmittelalterliche Form imitiert. Bei dieser Gelegenheit erhielt auch die Sakristei ihre jetzige Gestalt. Indessen wurde die Kirche auch in dieser Gestalt zu eng, denn in den Jahren 1730—44 wurde die nördliche Abseite abgerissen und die jetzigen Kreuzarme wurden hinzugebaut. Das Material ist in allen Teilen namentlich Granit.

Die Kirche erhielt dadurch die in jener Zeit moderne Gestalt einer Zentralkirche (Fig. 231). Die Gratgewölbe der Kreuzarme behielten doch die Form der mittelalterlichen Gewölbe.

Neben der Kirche stand damals ein hölzerner Glockenturm vom Jahre 1700. Die Glocken waren wahrscheinlich seit dem Mittelalter in einem solchen hölzernen Turme aufgehängt. Erst im Jahre 1873 wurde der jetzige Turm nebst dem westlichsten Teile der Kirche aufgeführt.

Die Kirche bewahrt ein hölzernes Triumphcrucifix (Fig. 243), schwedische Arbeit aus dem Ende des 15. Jhts, und eine Holzstatue S. Eriks, aus der Zeit um 1500 (Fig. 244). Die Kanzel stammt aus der Mitte des 17. Jhts. Der Taufstein ist eine gotländische Arbeit von c. 1250 (Fig. 246).

Der Altarschmuck aus geschnitztem und gemaltem Holz ist nach dem Muster eines Werkes des Bildhauers Daniel Körtz in der Kirche Ore um 1717 ausgeführt.

Auf dem östlichen Giebel steht eine eiserne Spitze, mit zwei vergoldeten Kronen aus Kupfer gekrönt (Fig. 236). Der Tradition nach ist die grössere Krone von dem Könige Gustav Wasa der Kirche geschenkt als eine Erinnerung der Zeit, wo er im Jahre 1520 als Flüchtling von dem Pfarrer Jon in Svärdsjö versteckt gehalten wurde. Die obere Krone ist später, 1642, von der Königin Kristina, der Tochter Gustav Adolfs, hinzugeschenkt worden.



Fig. 256. Svärdsjö. Sockensigill. 1600-talet.
Siegel der Gemeinde. 17. Jht.



Foto G. Boëthius 1917.

Fig. 257. Svartnäs. Kyrkan och bruket.
Die Kirche und das Eisenwerk in Svartnäs.

SVARTNÄS KAPELL.

DALARNA, KOPPARBERGS LÄN, FALU DOMSAGAS NORRA
TINGSLAG. VÄSTERÅS STIFT, FALU KONTRAKT,
KAPELL UNDER SVÄRDSJÖ.

Tryckta källor: Julbok för Västerås stift 1913, s. 91, Elisabeth Tysk, Från Svartnäs.

Handskrivna källor och avbildningssamlingar: B. St.: Ritning till ombyggnad av kapellet av G. Runer 1869, 1 blad.

Kapellets arkiv förvaras i prästgården. Räkenskaper 1853 till våra dagar samt strödda räkenskaper 1826—53. Sockenstämmoprotokoll fr. o. m. 1831. Annotationer rörande Svartnäs bruk och kyrka fr. o. m. 1793.

Vid Svartnäs 1735 grundade bruk anlades 1793 ett kapell av Stora Kopparbergs bergslag, till vilket även Geschworneren Nils Ryning, Kungl. expeditionsskreteraren Gustaf Halldén och Bergsrådmannen Daniel Ström bidrogo.

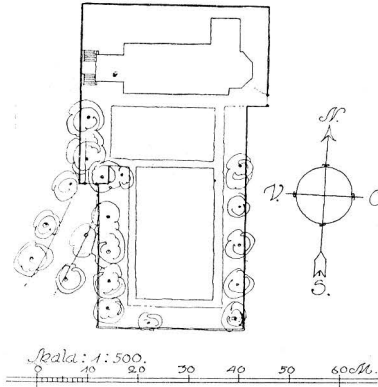
Kyrkogård och stapel.

Kyrkogården (fig. 258) inhägnas av spjälstaket och anlades **KYRKOgåRD.** 1843. Därförut skedde begravningarna i Svärdsjö.

STAPEL. På kyrkogården synas, väster om kyrkan, grundmurar för den gamla stapeln, som byggdes 1795 och revs 1831, då tornet byggdes.

Kyrkobyggnaden.

Situationsplan.



Delin. B. Wijkmark 1915.

Fig. 258. Svartnäs. Situationsplan.
Lageplan der Kirche.

skapellet består av ett långsträckt långhus, avslutat av ett 5-sidigt kor, västtorn och en sakristia (fig. 259). Byggnadsämnet är liggtimmer, utvändigt klätt av liggande bräder och vitmålat. Fönstren äro rundbågiga och ha spröjsverk av gjutjärn i gotiserande form, som vitmålats. I väster är en ingång genom tornet, stängd av i träfärg målade dubbeldörrar. Till denna leder en trappa med uppgång från norr och söder, överst täckt av en stor järnhäll. Över dörren: Detta Guds Hus uppbyggdes 1793 och utvidgades 1875, samt: Salige äro de som i Ditt hus bo; de lofva Dig till evig tid. Innertaket är ett putsat trätunnvalv. Invändigt äro långhus-

Svartnäs kyrka.

Dalarna.

*Uppmått i Juli 1915 av:
Bengt Wijkmark*

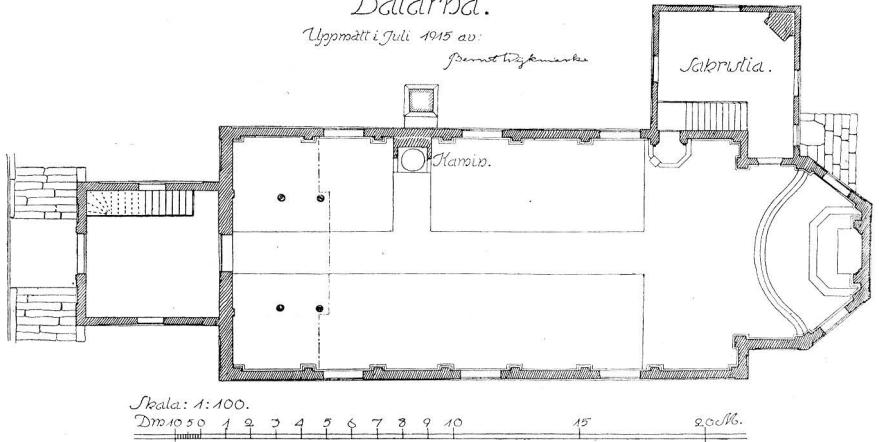


Fig. 259. Svartnäs. Plan. Skala 1 : 300. Uppmått av B. Wijkmark 1915.
Grundriss.

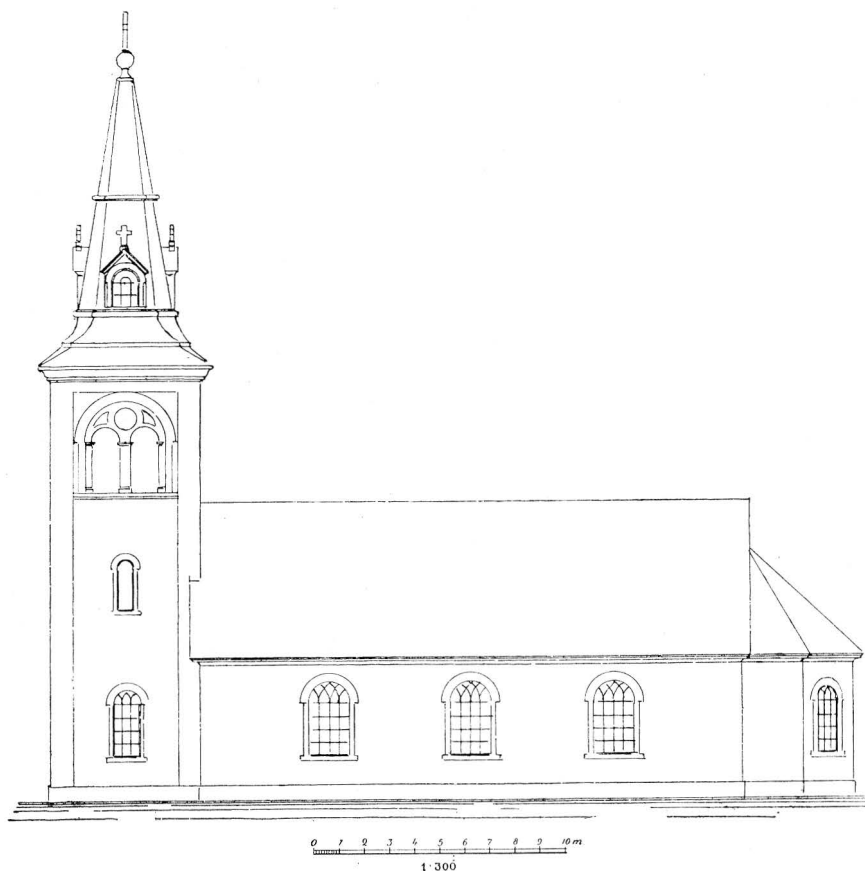


Fig. 260. Svartnäs. Kyrkans sydfasad. Uppmätt av G. W. Runer. 1869.
Südface der Kirche.

väggarna vitrappade och indelade av pilastrar med kompositakapitel. Tornets övre våning öppnar sig mot långhuset med tre rundbågar.

Alla golv äro av trä. Yttertaket är klätt med plåt. Grunden är av kluven gråsten.

Hela det nuvarande långhuset motsvarar den ursprungliga, 1793 byggda kyrkans huvudparti. Väggarna voro dock från början rödfärgade, och tornet saknades. Det inre vitrappades och pilasterna tillkommo först senare i en reparation 1831 och följande år på initiativ och efter ritningar av bruksförvaltaren Hoffstedt. Då uppfördes även tornet av Ris Erik Larsson från Leksand (jfr s. 139), ehuru lägre och med brädslagning endast å klockrummets väggar. Närmare uppgifter om äldre tillstånd saknas.

REPARATION
1831 OCH
FÖLJANDE ÅR

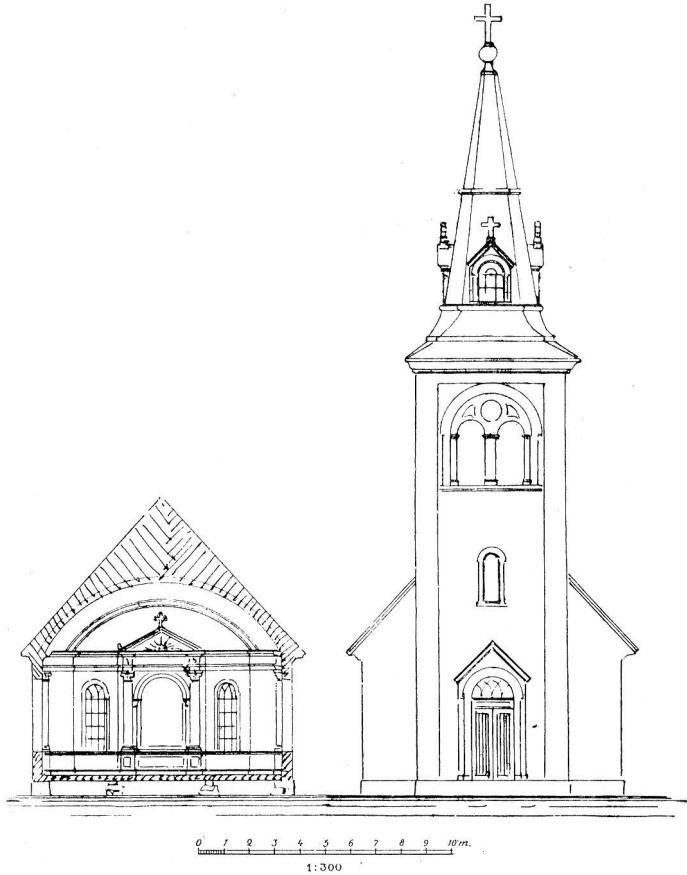


Fig. 261. Svartnäs. Ritning till kyrkans ombyggnad av
G. W. Runer. 1869.
Querschnitt und Westfaçade.

REPARATION. 1875 reparerades kapellet grundligt, koret tillfogades, tornet höjdes, hela kapellet brädkläddes och målning verkställdes på ovan beskrivet sätt.

UPPVÄRMNING. Kapellet uppvärms av en järnkamin i långhuset och en kakelugn i sakristian.

Inredning och lösa inventarier.

ALTARE. Altaret är ett ljusmarmorerat träbord. Därbakom vitt kors med förgyllda lister omramat av pilastrar med kompositakapitäl; från 1830-talet. Altarringen är ett vitt balusterskrank från 1875.

Predikstolen av enkelt snickeriarbete, målad i vitt, grått och guld. Från 1830-talet. PREDIKSTOL.

Bänkarna äro öppna och nygjorda 1875. BÄNKAR.

Orgelläktaren i väster bäres av ljusmarmorerade doriska kolonner och har bröstning med rektangulära fyllningar. Den uppfördes 1846, varefter orgeln med fasad i vitt och guld anskaffades 1848. Bruksförvaltaren Hoffstedt bidrog kraftigt och hade själv uppgjort ritningen. Han hade förut skänkt en orgel, som inköpts från Öster Färnebo. LÄKTARE OCH ORGEL.

Oval, enkel nummertavla inom vitmålade ram på refflad ståndare. NUMMERTAVLA.

Dopställ, enkelt och vitmålat träbord. Skålen av försilvrad och förgylld mäsing. Inskrift: Låten barnen komma till mig. — Liksom dopstället anskaffad 1914. DOPSTÄLL.

Kalk av silver. Invändigt förgylld. Stämplrar: H 2 (= 1790) — kontroll — Hedemora vapen — **AF LÖFBERG**. H. 24,5 cm. De ovan s. 261 uppräknade donatorerna bidrogo till anskaffandet av nattvardskärnen 1790. NATTVARDSKÄRL.

Paten därtill; samma stämplrar.

Vinkanna av silver, invändigt förgylld. På locket lammet. Oläsliga stämplrar. 1800-talet. H. 37 cm.

Vinkanna av tenn, päronformad (fig. 262). I botten A M mellan dalpilar (2 ggr) — S med krona över (2 ggr) — i (= 1769). H. 27 cm.

Sockenbudstyg av nickel, förgylld invändigt. Kalkens H. 11 cm. Oblatask, enkel. H. 6,5 cm. Paten.

Oblatask, oval, av silver, oförgylld. Stämplrar: H 2 (= 1790) — kontroll — **AF** . . . — Hedemora vapen. L. 9,5 cm. H. 4 cm.

3 ljuskronor med smala mässingsstavar och 2 rader gjutna bly(?) armar med 10 ljuspipor i varje. Nyförgyllda. Anskaffade 1875. LJUSREDSKAP.

4 enkla ljuskronor av järn. 1800-talet. H. 50 cm.

7-armad ljusstake av mäsing från 1914.

Mässhake av röd sammet, guldgalonerad. Skänkt 1794 av Nils Ryning. TEXTILIER.

2 svarta sammetshåvar, nyanskaffade. Därförut användes kollektbössa av koppar.



Foto. G. Boëthius 1917.
Fig. 262. Svartnäs. Vinkanna av tenn.
Zinnerne Weinkanne. 1769.



Foto. G. Boëthius 1918.

Fig. 263. Svartnäs. Porträtt av präst och prästfru. 1667.
Bildnisse eines Pfarrers und seiner Frau. 1667.

PORTRÄTT. Karl XII. Oval oljemålning på väv, inom snidad ram med lagerblad. Återgår på original ur David von Kraffts ateljé; ett exemplar finnes på Gripsholm.¹ H. 107 cm. B. 83 cm.



Foto. G. Boëthius 1917.

Fig. 264. Svartnäs. Porträtt av två flickor. 1695.
Bildniss zweier Mädchen. 1695.

Okänd prästman. Oljemålning på väv (fig. 263). Mörka färger, övervägande brunt och svart. Illa medfaret. Inskrift: Ætatis 47 Anno 1667. Svart ram. H. 112 cm. B. 95 cm.

Den föregående hustru (fig. 263). Oljemålning på väv. Mörka färger, endast karnationen och dräktens vita delar lysa upp

¹ Avb av A. HARR, David v Krafft, vid s. 58.

den huvudsakligen mörka duken. Inskrift: Ætatis 35 Anno 1667. Svart ram. H. 116 cm. B. 97 cm.

Okänd präst, oval bild inom målad ram av lager (fig. 266). Mörka färger. Olja på väv. 1600-talets senare hälft. H. 109 cm. B. 87 cm.

Porträtt av okänd man (fig. 265), allongeperuk, mörka färger, övervägande svart och vitt. Olja på väv. 1600-talets slut. Saknar ram. H. 93 cm. B. 80 cm.

Två små flickor, olja på väv (fig. 264). Färger rött, vitt, svart och gult samt barnens ljusa, vitskära hy. Bredvid den lilla står NATA A^o 1695 d. 22 sept. Picta A^o 1695 d. 24 Decemb. Bredvid den större NATA A^o 1691 d. 26 Junii. Picta A^o 1695. D M fecit. Saknar ram. H. 104 cm. B. 110 cm.

Då tavlorna icke finnas upptagna i Svärdsjö kyrkas äldre inventarier, är det antagligt, att de kommit till kapellet genom Stora Kopparbergs bergslag eller de s. 261 uppräknade donatorerna.



Foto. G. Boëthius 1917.

Fig. 266. Svartnäs. Porträtt av okänd. Bildniss eines Unbekannten. 17 Jht.



Foto. G. Boëthius 1917.

Fig. 265. Svartnäs. Porträtt av okänd.

Bildniss eines Unbekannten. 17. Jht.

Klockan är omgjuten 1874. KLOCKA-

Den var ursprungligen från Västerås hospitalskyrka och hade följande inskrifter (enligt avskrift förvarad vid Svartnäs): Hanc Campanam tristis Sino : Quod totam | Pene Urbem : A^o 1714 : D. 13 Apr: Consumsit, Insendio : Fructam et disruptam / In usum Nosocomii Arosiensis / Addito A^oEris pondere haud / exigo : Suis sumtibus denus / Fundi curavit illustrissimus | Vestmanniæ Gubernator Liber Baro / Jonas Cederqreutz anno Domini 1720. — E. P. S.

Aros : D: Matt: Iser Praep: Cathedr: M: Nic: Barchius / Curatores Nosocomii: Lect: Phys: M: And: Brovallius: Et Senator Urbis I. Beurling: OEcon: Paup: And: Forsman. — Kring kanten: »Gutin i Stockholm af Hindrich Lind Anno 1722» samt kring övre kanten »Deo Soli gloria».

Sammanfattning av Svartnäs kapells konsthistoria.

I. 1793 uppfördes ett tornlöst, rektangulärt träkapell, motsvarande det nuvarande långhuset. Väggarna voro utvändigt rödfärgade. På kyrkogården stapel med en klocka.

II. 1831 och följande år börjades under bruksförvaltar Hoffstedts ledning omfattande reparationsarbeten. Väggarna rappades, tornet byggdes, ehuru lägre, pilastrarna i långhuset tillkommo nu. Orgelläktaren uppfördes 1846 och orgel anskaffades 1848. Kyrkogården anlades. Stapeln revs.

III. 1875. Tornet höjdes, koret tillbyggdes, väggarna rättades och brädslogos. Hela kyrkan vitmålades in- och utvändigt. Ny inredning.

IV. 1914 och följande. Ett systematiskt arbete på inredningens förbättring och nyanskaffning av inventarier.

Zusammenfassung.

Bei dem weit abgelegenen Eisenwerke Svartnäs wurde auf Veranstaltung der Interessenten des Eisenwerkes im Jahre 1793 eine kleine hölzerne Kapelle aufgeführt. Die Kapelle war ein einfaches rechteckiges rotangestrichenes Gebäude ohne Turm. 1838 und folgende Jahre wurde die Kapelle mit einem Turm zugebaut. Das Äussere wurde weiss angestrichen. Das Innere wurde repariert oder eher vollendet und mit einer neuen schlichten Einrichtung in Empirestil versehen, deren Charakter aber durch eine Restauration im Jahre 1875 schon umwandelt worden ist. Bei dieser Gelegenheit hat die Kapelle ihr jetziges Aussehen bekommen. Der Turm wurde erhöht, das Chor zugebaut.

Von den Inventarien sind mehrere ältere Bildnisse (Fig. 263—266) zu bemerken. Diese haben der jetzigen Kapelle nicht ursprünglich angehören können, da sie alle aus dem 17. Jht stammen.



Foto. G. Boëthius 1914.

Fig. 267. Enviken. Kyrkan från sydost.
Die Kirche von Südosten.

ENVIKENS KYRKA.

DALARNA, KOPPARBERGS LÄN, FALU DOMSAGAS NORRA
TINGSLAG. VÄSTERÅS STIFT, FALU KONTRAKT.

Tryckta källor: HÜLPHERS s. 465.

Handskrivna källor och avbildningssamlingar: R. A.: Acta ecclesiastica 1736 $\frac{9}{5}$, om präst vid kapellet. — VÄSTERÅS DOMK. A.: Inventarier fr. o. m. 1748.

Kyrkans arkiv: förvaras i UPPSALA LANDSARKIV. De för kyrkans konsthistoria viktiga delarna äro LI Räkenskaper fr. o. m. 1675. LI nr 1 innehåller även anteckningar 1669—1694 om dåvarande kapellets byggnad m. m., tingsprotokoll, brev från K. m:t och biskopen. Dop-, vigsel- och död-böcker ha för äldre tider förts i samband med Svärdsjö kyrkas (se s. 234), självständiga finnas fr. o. m. 1864 och 1861.

Kyrkogård och bod.

Kyrkogården omges av stenmurar sannolikt från omkring 1800, dels av kullensten, dels av kullersten och utan avtäckning H. c. 125 cm. B. c. 170 cm. I väster och söder ingångar utan stolpar, men med järnhakar i muren för grindar. 1748 (inv.) beskrives muren: »Borggård alt omkring upbyggd af träd och släta brädaak, hafwande twenne ingångar, men utan portar». Utanför muren i öster äro två låga gräsbevuxna gravkullar.

Den rödmålade och knuttimrade boden ligger norr om kyrkan i Bod. muren, som där är avbruten. Taket är spånklätt, dörren svarttjärad.

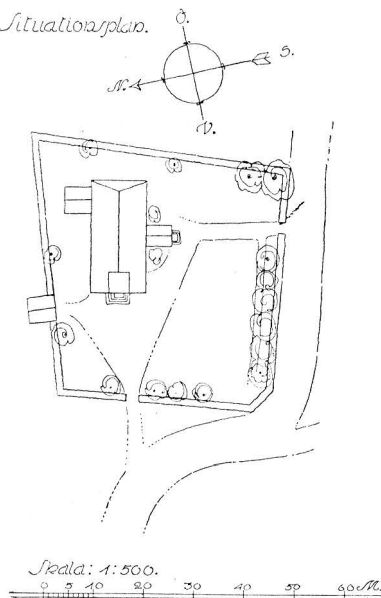
Kyrkobyggnaden.

Byggnaden uppfördes 1669—73 såsom kapell under Svärdsjö kyrka. Egen socken blev Enviken först genom kgl. brev av den 6 nov. 1857.

PLAN OCH
MATERIAL.

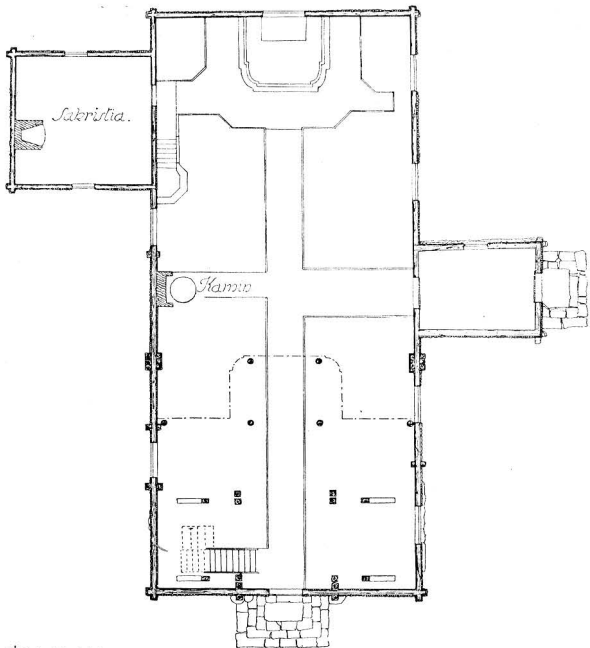
Kyrkan består av ett avlångfyrkantigt långhus, sakristia i nord-

Situationsplan.



Delin. B. Wijkmark 1915.

Fig. 268. Enviken.
Situationsplan.
Lageplan der Kirche.



Skala: 1:100.

Fig. 269. Enviken. Plan. Skala 1:300. Upp-
mätt av B. Wijkmark 1915.
Grundriss.

östra hörnet och ett vapenhus. Över långhusets västra del reser sig ett torn. Alla väggar äro timrade och utvändigt klädda med nedtill avrundad spån samt rödmålade. Tornets lanternin är vit. Vattentaken täckas av nu svart-, tidigare rödtjärad spån. Långhusets tak är avvalmat på östra gaveln och uppbar kors med kopparkulor och flöjel med 1005 1681. — I söder är ingång genom vapenhuset, stängd av vitmålad dörr med smidd dörring och 1672 inristat på plåten. Dörren till kyrkan av samma typ med liknande dörring. I väster ingång med tresidigt överstycke på vilket står: "Mämiska / fänt dig sjelf". Dörren

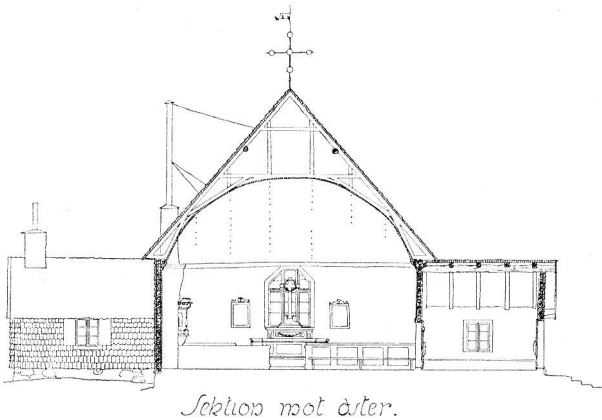
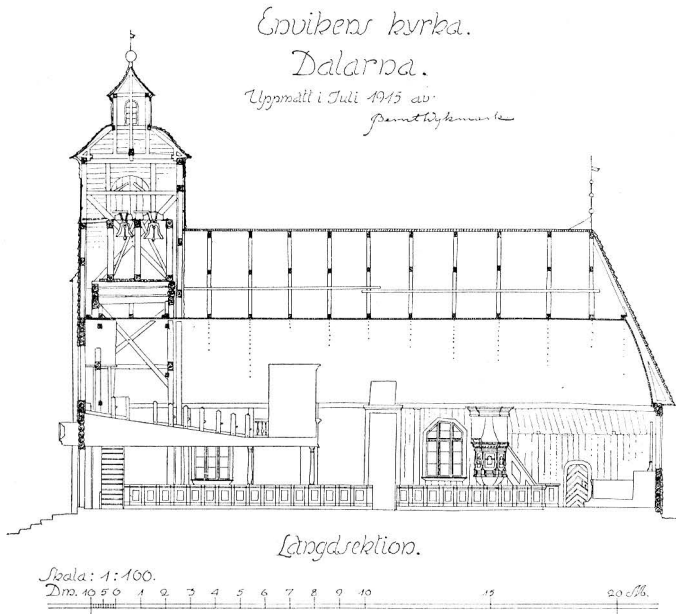


Fig. 270. Envikens kyrka. Uppmått av B. Wijkmark 1915.
Längs- und Querschnitte der Kirche.

stängd av vitmålade dubbeldörrar. — Fönsterna i långhuset äro FÖNSTER. upptill tresidigt avslutade och ha spröjsverk av trä. Deras nuvarande form är från 1871. Sakristian har rektangulära fönster från denna tid. Den ursprungliga fönsterformen är okänd. Tornet har ljudgluggar med vita foder och svartjärade luckor. — Grunden är av gråsten; alla golv äro av trä. Enligt tradition skulle tornet

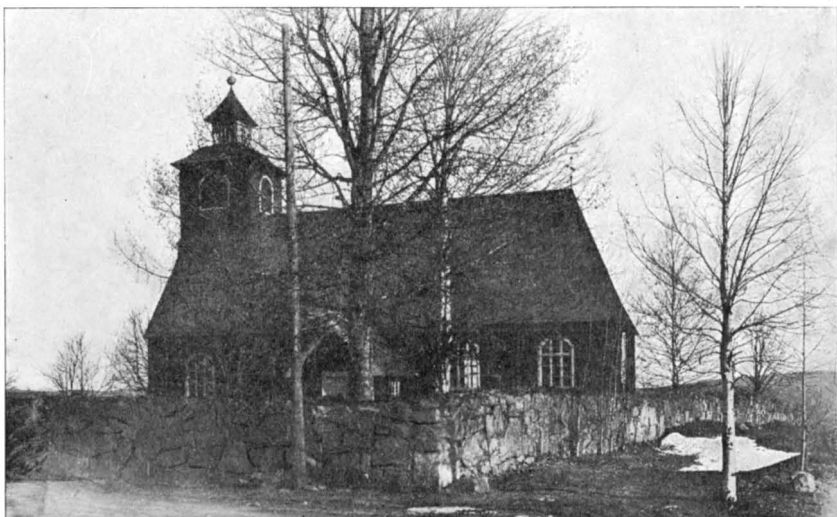


Foto. G. Boëthius 1914.

Fig. 271. Enviken. Kyrkan från söder.
Die Kirche von Süden.

vara senare tillbyggt. Något stöd härför finnes ej i byggnaden, och räknenskaperna nämna ej någon ombyggnad, ej heller omtalas någon klockstapel.

Långhuset är invändigt brädfodrat och täckt av högt trä-tunnvalv. Koret, i dess östra del, ligger ett trappsteg högre än längskeppet. Väggarna äro vitlimmade. Den utmed norra väggen synliga skarven i brädfodringen (jfr fig. 270) utvisar platsen för en läktare, en s. k. gapskulle (jfr s. 163, 307).

SARRISTIA.



Foto. A. Boëthius 1914.

Fig. 272. Enviken. Interiör mot öster.
Inneres gegen Osten.

VAPENHUS.

Sakristian är ursprunglig. Väggarna äro invändigt bräd-klädda, taket platt och vitlimmat. Genom sakristitaket är inkryp till vinden.

Vapenhusets väggar äro invändigt vitrappade med linagnsblandad puts. Utmed väggarna äro bänkar. Över inre dörren står:

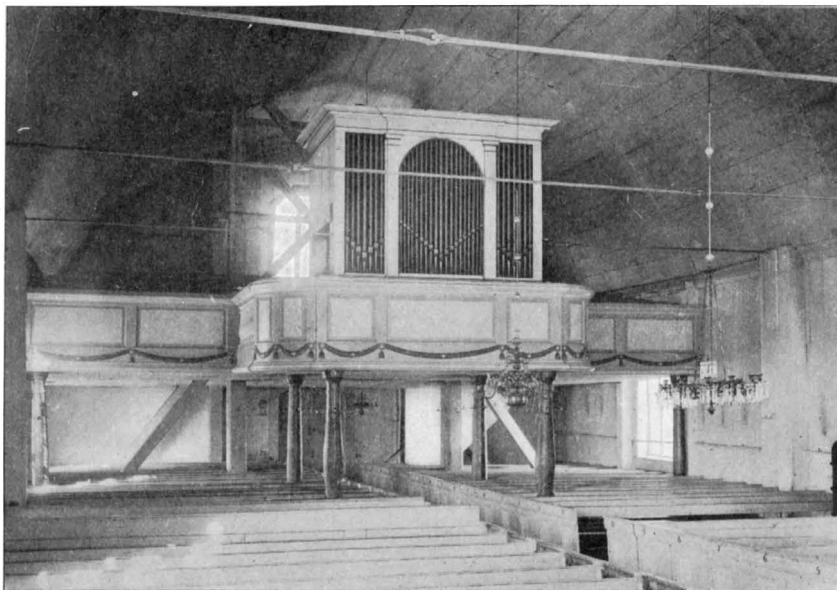


Foto. G. Boëthius 1914.

Fig. 273. Enviken. Interiör mot väster.
Inneres gegen Westen.

Uppbyggd 1672. | Reparerad, 1871 | Orgellverket insatt, 1872.

Inredning och lösa inventarier.

Altaret är ett träbord, vars framstycke prydes av gulmålade ornament i relief. På altaret ett kors av enkelt snickeriarbete från 1800-talets början. På väggen därbakom och omkring fönstret är ett målat blått draperi med gula fransar och inskrift: O | HURU LJUFLIGA ÄRO
DINA BONINGAR | HERRE | ZEBAOth. Från omkr. 1800, men förnyat 1871.

Altarring från omkr. 1800, vitmålad med speglarna gråmarmorade.

Predikstol (fig. 275) av furu, målad i vitt med gula ornament och reliefer. Korgen bruten i fyra fält, skilda av balustrar och ornerade omkring grunda, rundbågiga nischer av plattskärningar med reliefer, som föreställa: ornament — lejon — ornament

ALTARE
OCH ALTAR-
PRYDNAD.



PREDIKSTOL.

Foto. A. Boëthius 1914.

Fig. 274. Enviken. Detalj av
predikstolen fig. 275.

Detail der Kanzel Fig. 275.



Foto. A. Boëthius 1914.

Fig. 275. Enviken. Predikstol.
Kanzel. 17. Jht.

— renar och kalkar (fig. 274). På konsolerna under balustrarna ha ornament funnits. Ryggstycket är ett på väv målat draperi, sannolikt från 1873 med följande inskrift: Wi predike den korsfäste Christum. 1 cor: 1: 23 v. På taket ornament i låg relief. All målning från början av 1800-talet förnyad 1873. Predikstolen torde vara ursprunglig i kapellet (1670-talet).

Den hade tidigare, till omkr. 1800 sin plats i söder, där spår synas å väggens brädinklädnad.

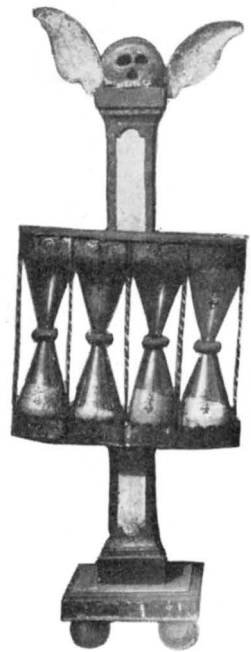


Foto. A. Boëthius 1914.

Fig. 276. Enviken.
Timglas.
Sanduhr. Anfang 19. Jht.

TIMGLAS. Timglas av trä (fig. 276), målat och förgyllt. Ståndaren krönt av dödskalle och läderlappsvingar. 1800-talets början. H. 73 cm.

BÄNKINREDNING. Bänkarna äro slutna med dörrarna målade i vitt och grått. Sitsarna bestå av omålade, bilade stockar. Ryggstöden utgöras endast av stänger, säkerligen det ursprungliga tillståndet. Sidostrycken och dörrar ha tillkommit omkr. 1800.

LÄKTARE. Läktaren i väster från 1800-talets början. På bröstningen fyllningar och ornament i gult. Förändrad för orgeln 1872, varvid dess mittparti utbyggs åt öster och dess bröstning delvis gjorts av balustrar.

GAPSKULLE. Gapskulle har funnits utmed norra väggen (jfr ovan s. 272).

Brädpanelningen är skarvad 105 cm. nedom taklisten. 350 cm. från väggen äro tre märken i golvet efter läktarstolpar. Ett stycke av bröstningen till gapskullen, 455 cm. långt, är använt som ryggstycke i orgelläktarens bänkar. Det har rektangulära fyllningar med ornament i plattskärning, samt halvkolonner.



Foto. A. Boëthius 1914.

Fig. 277. Envikens kyrka. Överstykke å nummertavla.

Teil einer Tafel für die Gesangbuchnummern. Anfang d. 18. Jhls.

Enkla nummertavlor, två st. i förgyllda ramar. H. 124 cm. Vackrare är en äldre, numera ej använd, i boden (!) förvarad nummertavla (fig. 277). Rektangulär med ram av akantusornament. 1700-talets förra hälft. H. 86 cm. B. 49 cm.

NUMMERTAVLOR.




Delin. B. Wijkmark 1914.

Fig. 278. Envikens kyrka. Stämpel å dopskål.

Stempel auf einer zinnernen Taufschüssel. 1778.

Dopskål av tenn med 2 handtag. Stämplrar: DOPSKÅL. kontroll — u (= 1778) — Dalavapnet (2 ggr) — man inom kartusch (fig. 278). B. 37 cm. H. 19 cm.

Kalk av silver, invändigt förgylld. Stämpel: NATTVARDESKÅL. Falu vapen —  (= guldsmeden O. H. Siöberg), 1700-talets mitt. H. 22,3 cm. Paten förgylld, med samma stämplrar.

Vinkanna av nysilver.

Vinkanna av tenn. Pärönformad. Stämplrar: Krona i sköld — ? — MH — i 2 (= 1793). H. 36 cm.

Vinkanna av tenn. Liknande föregående. Stämpel: Kontroll — sköld med rävar under träd och C L, 2 ggr — krona och C L. H. 30 cm.

Oblatask av pressat bleck från 1800-talet. H. 10 cm.

Oblatask av trä, rund (fig. 279). På locket ANNO 1701 MOD.

Malmkrona [med 6 ljusarmar. Pärönformad, slät glob. Omkr. 1700. H. 46 cm.

Malmkrona med 8 ljusarmar. Slät glob. H. 78 cm. Omkr. 1700.

2 modärna ljuskronor med glasprismor.

Ljuskrona av järn, 6-armad, smidd. Medeltida typ. H. 35 cm. (Fig. 280).

Ljusarm av mässing, driven och



LJUSREDSKAP.

Delin. J. Wijkmark 1915.

Fig. 279. Envikens kyrka. Oblatask av trä. Hostienbehållare aus Holz. 1701.



Foto. A. Boëthius 1914.
Fig. 280. Enviken.
Järnljuskrone.
Kronleuchter aus Eisen.



Foto. A. Boëthius 1914.
Fig. 281. Enviken. Ljus-
stake av malm.
Leuchter aus Bronze.
17. Jht.

ciselerad. L. 37 cm. 1600-talets senare hälft.

Trearmad ljusstake av malm (fig. 281). 1600-talet. H. 31 cm.

Ljusstakar av malm,
par. 1700-talet. H. 8,5 cm.

3 malmstakar, 3-
armade och 1 liknande malm-
stake med en pipa. Alla
från 1800-talets senare hälft.

Mässhake av svart sam-
met, fodrad med svart lärft,
ornerad med kors och slår
av vitt siden samt fram guds-
öga i broderi. L. 130 cm.
Omr. 1800.

Mässhake av röd sam-
met, fodrad med skärt lärft.
Ornerad på ryggen och fram
med kors av vitt siden samt
1763 i broderi. L. 146 cm.

En ny svart sammets-
mässhake.

Kalkkläde av svart sam-
met med silverbroderi, mo-
därnt.

Kalkkläde av vit siden-
sars fodrat med vitt lärft;
broderat med kedjesöm i
flera färger med silke och

TEXTILIER.



Foto. A. Boëthius 1914.
Fig. 282. Karl XIII:s tal 1810.
Eine Rede des Königs Karl XIII 1810 mit einer Um-
rahmung aus geschnitztem und gemaltem Holz.



Foto. A. Boëthius 1914.

Fig. 283. Enviken. Kyrkan från nordöst.
Die Kirche von Nordosten.

kantat med knypplad guldrådsspets. 1700-talet. 44×42 cm.
Söndertrasat av råttor, då det förvaras i kyrkans bod (!).

2 håvar av svart sammet, skaften sakna märlor för klockor. HÅVAR.

Håv av röd sammet med vita sidenslår och 1765 i broderi.
Skaftet borta.

Karl XIII:s tal 1810 inom snidad empireram (fig. 282) KUNGATAL.
Tryckt blad.

Brudbänk, vitmålad med smala balustrar i det vändbara rygg- MÖBLER.
stödet. L. 248 cm. I kyrkans bod (!).

I tornet hänga 2 klockor: Den större, H. 88 cm., gjuten 1680 KLOCKOR.
av samma okända klockgjutare, som gjutit klockor i Moeckfjärd och
Djura vid samma tid (jfr s. 59, 144). Kring kanten upptill: GUELHI
(sic! skall vara GUDHI) TILL ÄHRA GVTIN ANNO 1680 samt i norr
och söder vanliga namnuppräknande inskrifter, skilda av reliefer
föreställande Markus med lejonet och Johannes med örnen.
(Fig. 284.)

Den mindre, H. 76 cm., gjuten av Isaak Rockman i Falun 1740.
Utom namnuppräknande inskrift, årtal och gjutare, citat av Psalt.
95, v. 1 och »Soli Deo Gloria».

Sammanfattning av Envikens kyrkas konsthistoria.

I. En rektangulär, spånklädd, rödmålad träkyrka med torn i väster byggdes 1669—73. I det inre voro brädklädda, vitmålade väggar och vitmålat trätunnvalv. I nordöstra hörnet en gapskulle, som icke sträckte sig in på sakristivinden. Nuvarande predikstol och bänkar utan sidostycken och dörrar. Kyrkogården inhägnad av träbalkar.

II. Omkr. 1800. Nya kyrkogårdsmurar av sten. Av inredningen har nu tillkommit västläktaren, nytt altare samt bänkarnas skärmar och dörrar. Gapskullen avlägsnas.

III. 1871 förstoras fönstren. Målningen förnyas. Ny orgel och ombyggnad av orgelläktaren.

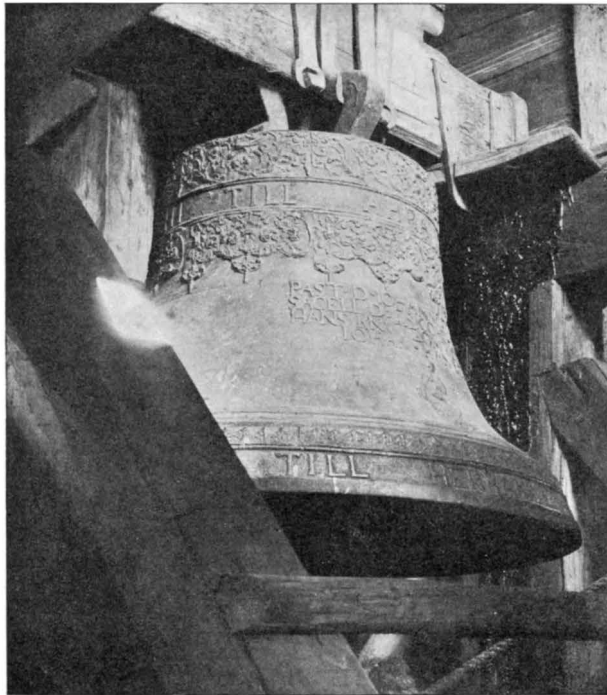


Foto. A. Boëthius 1914.

Fig. 284. Enviken. Storklockan.
Glocke. 1680.

Zusammenfassung.

Die Kapelle in Enviken wurde 1669—73 aus Holz in Blockhauskonstruktion aufgeführt. Sie gehört zu einem in diesen walddreichen Gegenden gewöhnlichen Typus mit rektangulärem Grundriss, und rotangstrichenen, schindelbekleideten Wänden dessen Innere mit einem hölzernen Tonnengewölbe überdeckt ist. Wie die meisten Kirchen dieser Gegend hatte ursprünglich auch diese Kapelle an der Nordwand eine Empore, deren Spuren noch sichtbar sind. Gewöhnlich standen diese Emporen in Verbindung mit einem oberen Stockwerk oder dem Dachboden der Sakristei (vgl. die Kirche in Vika, s. 163, in Aspeboda, s. 307) oder wenigstens mit einer offenen Nische in der Nordwand (vgl. die Kirche in Gagnef, s. 134). Diese seit dem Mittelalter in Dalarna gewöhnliche Anordnung war also hier in einer vereinfachten Gestalt noch im 17. Jahrht. beibehalten.

Von der Einrichtung ist die Kanzel als ein gutes Beispiel der Volkskunst des 17. Jahrhts. bemerkenswert. Die Kirchenbänke bestehen aus grossen, mit dem Beil behauenen Baumstämmen mit einfachen Stangen als Rückenlehnen.



Foto. G. Boëthius 1914.

Fig. 285. Sundborn. Kyrkan från norr.
Die Kirche von Norden.

SUNDBORNS KYRKOR.

DALARNA, KOPPARBERGS LÄN, FALU DOMSAGAS NORRA TINGSLAG. VÄSTERÅS STIFT, FALU KONTRAKT.

Tryckta källor: HÜLPHERS s. 448. CARL LARSSON, Ett hem, Sthlm 1899, exteriör från s. ö.; — Spadarfvet, Sthlm 1906, interiör.

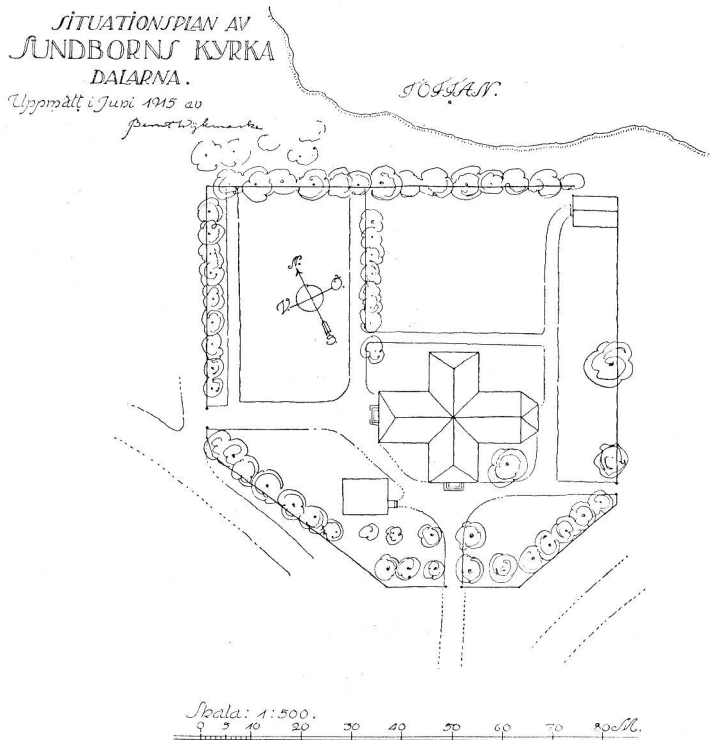
Handskrivna källor och avbildningssamlingar: A. T. A.: »Berättelse om adeliga grafvar» 1754. Berättelse om fornminnen 1828. — B. St.: Ritning till orgel av Setterquist och son, stadfäst ²⁴/₁ 1908. D:o till predikstol av F. E. Söderlund, stadfäst ²⁶/₇ 1855. — U. B.: Ritning till predikstol, Topogr. plansamlingen nr 43264. — R. A.: Riksregistraturet 1746 ²⁸/₁₁ K. bref om kollekt. VÄSTERÅS DOMK. A.: Inventarier fr. o. m. 1684.

Kyrkans arkivalier: Uppgifter för kyrkans konsthistoria träffas i följande i brandfritt arkiv vid kyrkan förvarade handlingar (utan sign.): Räkenskaper 1626—1747, Visitations- och inventariehandlingar 1695—1819 samt 1627—1695 i äldsta räkenskapsboken; K. sockenstämmoprotokoll 1736—1804; I: Kgl. brev samt protokoll rörande byggenkap 1763—82. I Landsarkivet i Uppsala förvaras räkenskaper fr. o. m. 1747. Dop-, vigsel- och död-böcker finnas fr. o. m. 1680.

Kyrkogård, klockstapel och bodar.

Kyrkogården, som ligger på slutningen mot Toftans strand, inhägnas av gjutet järnstaket på gråstensgrund utan bruk i öster, söder och väster, i norr dels av trästaket, dels av Toftan, som bildar naturlig gräns. I söder, väster och öster äro ingångar mellan

refflade järnstolpar. Grindarna av järn; den östra endast en smal gånggrind. Inhägnaden gjordes 1875—77. Därförut voro stenmurar, lagda 1774, med ingångarna, i väster och söder, stängda av järngrindar. Den äldsta, 1654 första gången beskrivna kyrkogårdsmuren, var av sten och täckt av spåntak. I väster och



Delin. B. Wijkmark 1915.

Fig. 286. Sundborn. Situationsplan.
Lageplan der Kirche.

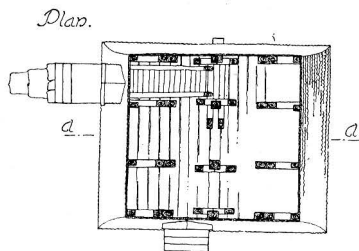
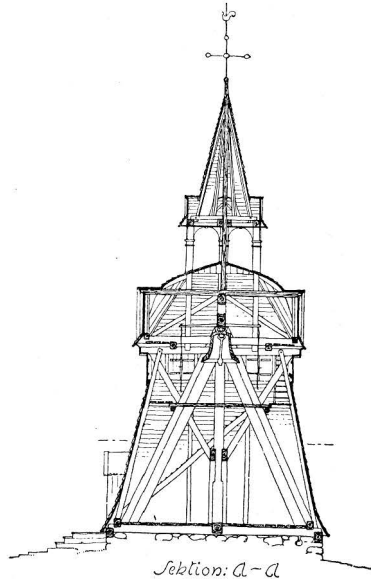
söder voro portar med spåntak, på den södra en spira med 5 kulor och en flagga (inv.). På kyrkogården är konstnären Carl Larssons († 1919) familjegrav.

KlockstapelKLOCKSTAPEL är byggd 1706—7 (fig. 287). Den är uppförd av fyrkantiga stolpar och är från början inklädd med bräder och spånslagen. Väggarna äro nu rödfärgade, men voro tidigare rödtjärade. Ljudgloggarna stängas av svarttjärade luckor. I en reparation 1774 har spånslagningen delvis förnyats, och 1877 har den äldre, nedåt avsmalnande spånen ställvis ersatts av tvärskuren.

1626 byggdes en stapel och 1627 betalades för »tornett på stapulen». Den beskrives 1684: »Klockstapul wacker med högt torn och små torn på sidorne och förgylta kors».

BISÄTTNINGS-
HUS.

Bisättningshuset norr om kyrkan, byggt i form av ett antikt



Skala: 1:100.
Dm 10 9 8 7 6 5 4 3 2 1 0 10 20 M.

Fig. 287. Sundborn. Klockstapeln. Uppmätt av B. Wijkmark 1915.

Glockenturm aus Holz vom J. 1706-07.

tempel, är in- och utvändigt rappat, samt i det inre försett med ornamentalt taklist och på östra väggens mitt målning av Carl Larsson, utförd al secco 1905, som gåva till kyrkan (fig. 288).

LIDER OCH
BODAR.

Lider för likvagnen och rödmålade bodar ligga väster om kyrkan utom kyrkogården.

Helga Trefaldighets kyrka.

1620 byggdes H. Trefaldighets kapell i Sundborn på den plats, där den nuvarande kyrkan ligger. Det invigdes 1622. Sockenkyrka blev det först 1636, då socknen avskildes från Svärdsjö.

Kyrkan, av vars utseende inventarier och räkenskaper möjliggöra en rekonstruktion i stora drag, hade ett avlångfyrkantigt långhus (26 × 16 alnar) med sakristia i norr och vapenhus i söder. Den var uppförd av trä.

Ytterväggarna voro spånslagna och rödmålade, vattentaket spånklätt och rödtjårat. Invändigt voro väggarna vitlimmade liksom taket, som var välvt med bräder. Golvet var av huggen sten. En ingång fanns i söder genom vapenhuset och en i väster.

Kyrkan utvidgades 1682—83 åt väster (enligt uppgift i inventariet 1763, 16 alnar) och försågs med »spiror och små torn med 4 förgyllda kors», ett i vardera hörnet av taket. Taket synes då ha varit avvalmat mot gavlarna. Fönstren i den utvidgade kyrkan voro 5 (allt enligt inv. 1684 och 1707). Sakristian var vitlimmad och »målade i taket» samt hade ett fönster (inv. 1748).

Den ombyggda kyrkans likhet med Aspeboda ungefär samtidigt byggda kyrka är påtaglig. Kyrkan revs i grunden »för dess bristfällighets skull» 1755 (inv. 1762).

Inredning i Helga Trefaldighets kyrka.

Altarets utseende är obekant. Altartavlan skänktes 1628 av »Christopher i Nooret» (inv. 1628). Den bestod av ett skåp »med dörrar och gångjärn att tillslutas och öppnas. Målade på bräda» (inv. 1762). Målningarna »i fyra afdelningar» föreställde Kristi födelse, nattvarden, korsfästelsen och himmelfärden (inv. 1763). Den är nu försvunnen.

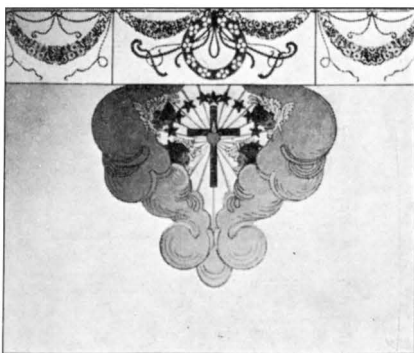


Foto. G. Boëthius 1914.

Fig. 288. Sundborn. Målning i bisättningshuset. Kartuschen av Carl Larsson.

Wandgemälde in der Grabkapelle. Die Kartouche von Carl Larsson.

UTVIDGNING
1682—83.

ALTARPRYD-
NAD.

PLAN AV
SUNDBORNS KYRKA.
DALARNA.

Uppmätt i Juni 1915 av:
Bertil Wijkmark

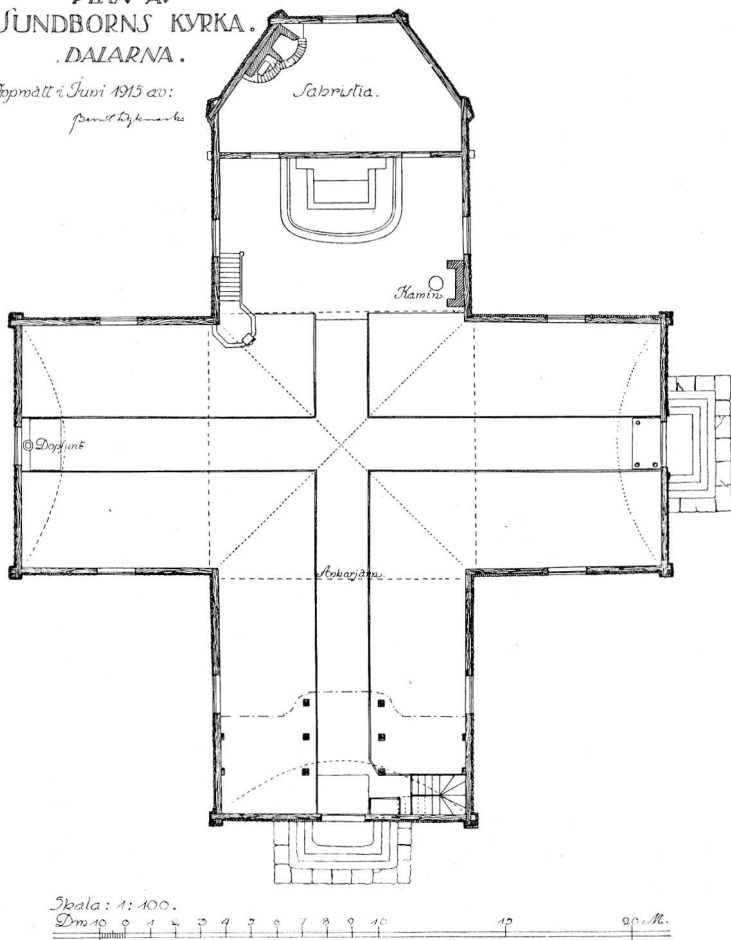
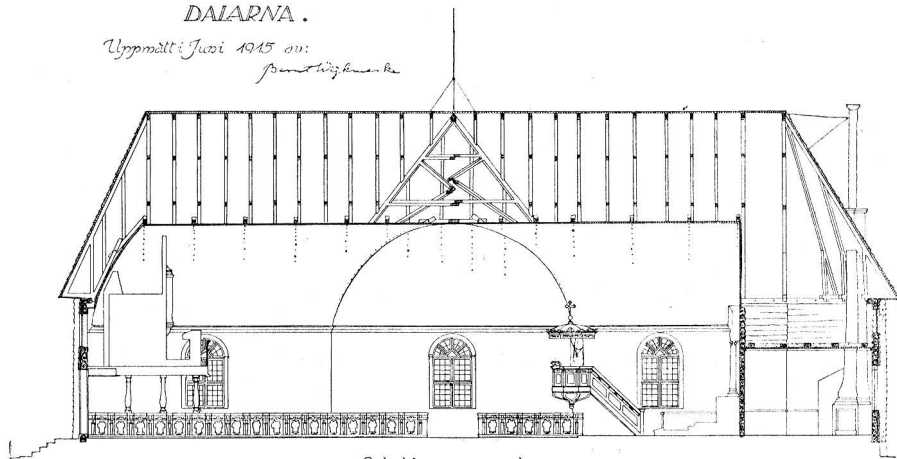


Fig. 289. Sundborn. Plan. Skala 1 : 300. Uppmätt av B. Wijkmark 1915.
Grundriss.

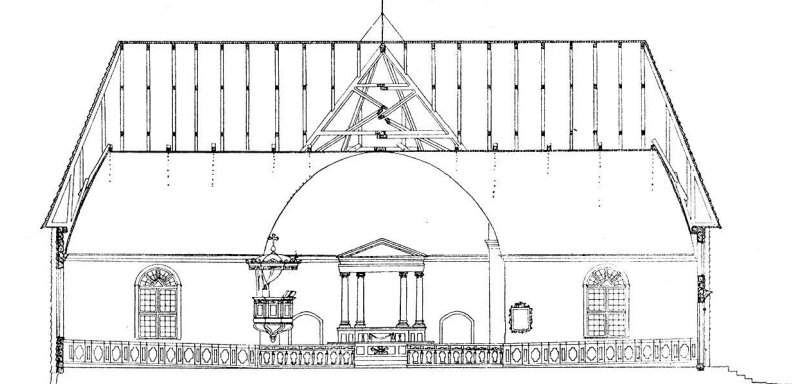
- PREDIKSTOL.** Predikstolen var av »snickare werck målad med några heliga bilder». 1660 betalades för »Himmelen öfr predikost. 86 dlr». Den är underligt nog förkommen, oaktat den användes i den nuvarande kyrkan ända till 1873.
- KORSKRÄNK.** Korskränk fanns 1684 »afbygt med bilhuggarskränk» (inv.). Det kvarstod tills kyrkan revs. Något triumfkrucifix nämnes ej.
- BÄNKINREDNING.** Bänkarna, som gjordes vid utvidgningen 1682—83, äro använda i den nuvarande kyrkan (se s. 290).

SUNDBORNS KYRKA.
DALARNA.

Uppmätt i Juli 1915 av:
Bernth Wijkmark



Sektion mot norr.



Sektion mot öster.

Skala: 1:100.

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 15 20 M.

Fig. 290. Sundborns kyrka. Skala 1:300. Uppmätt av B. Wijkmark 1915.
Längs- und Querschnitte der Kirche.

1627 (räk.) »kostade någre sielfwa uppå att upsettia en skulle». LÄKTARE.
Då kyrkan utvidgades 1682 flyttades »qwinfolks lectaren»; dess plats är obekant. I den nyutvidgade kyrkan nämnas två läktare, vilkas plats ingenstädes anges.

Orgel byggdes 1672—74. En orgel fanns redan 1628.

Funten användes i den nuvarande kyrkan (se s. 291). Till DOPFUNT.



Foto. G. Boëthius 1914.

Fig. 291. Sundborn. Kyrkan sedd från söder.
Die Kirche von Süden.

den hörde ett nu icke befintligt »Silfwerfaat om 81 lodh» (inv. 1707).¹

SKRIFT-
KLOCKA

1676 uppsattes »en klåcka i hwalfwet», som åter omtalas 1679: »Een klocka upp i hwalfwet at klämpta medh. Ifrå Hytt-näs». D. v. s. given av ägaren till Hytt-näs gård, assessor Silfwerström († 1689). Tydligen en primklocka (se s. 38).

För övriga inventarier se Sundborns nuvarande kyrka.

Den nuvarande kyrkan.

Byggnaden.

Den nuvarande kyrkan byggdes 1755 på samma plats, där den äldre stått, och bevarar ännu i huvudsak sin ursprungliga form. Den restaurerades 1905 under ledning av konstnären Carl Larsson, som utförde sitt arbete som gåva åt församlingen.

PLAN OCH
MATERIAL.

Planen utvisar ett korsformigt långhus med den östra, tresidigt avslutade delen inredd till sakristia.

Byggnadsämnet är i väggarna liggtimmer. De äro utvändigt

¹ Skänkt av den s. 291, not. 1 nämnde bergsmannen Jan Ersson, donator till funten.



Foto. G. Boëthius 1914.

Fig. 292. Sundborn. Interiör mot öster.
Inneres gegen Osten.

klädda med avsmalnande spån och rödmålade. Yttertaket är avvalmat mot gavlarna, spånklätt samt numera svart-, tidigare rödtjårat.

Grunden är av gråsten i bruk, alla golv äro av trä utom korets, som är av röd och vit plansten.

Till kyrkan leda två ingångar, en i väster med stickbådig betäckning och stängd av dörr klädd med snedrutade och vitmålade bräder. Den södra har ornering med överstycke avslutat av rundfönster, som 1905 omgivits av dekorativ målning, solrosor mot ljusblå fond av Carl Larsson (fig. 294). Dörröppningen är rundbådig och stängd av dubbeldörrar med fyllningar av koppar; på de övre ANNO och 1764 på de nedre följande inhuggna inskrift: DÖRRAR.
 ∴ THEN . VTI . HERRANS .
 HVS . WIL . GÅ . OCH . LÄRA . THER ∴ | HANS . WILIA ∴ | ∴ BÖR .
 SIG . I . JESV . BLOD . AF . TWÅ . OCH . SÅ . FRÅN ∴ | ∴ SYNDER
 . SKILIA ∴ | ∴ CHRISTVS . THET . SANNA . LIVS . I . HELA . WERL-
 DEN ∴ | ∴ LYSER ∴ | ∴ MEN . MEST . VTI . SITT . HVS . SIN . NÅDES
 . STRIMOR ∴ | ∴ WISAR ∴ | ∴ OCH . HVAR . ÄST . MAN . HANS . ORD
 . RÄT . ÄLSKER ∴ | OCH PREDIKAR | ∴ THER . HAN . WIST . SIELF-
 WER . OCH . ICKE . THEDAN ∴ | ∴ WIKR | ∴ HO . ANDANS . HELGA

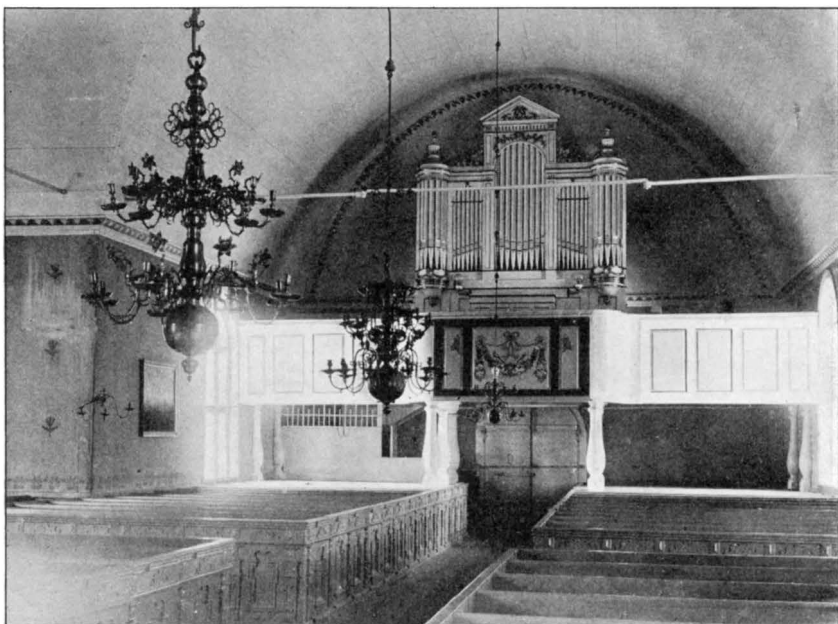


Foto G. Boëlius 1914.

Fig. 293. Sundborn. Interiör mot väster.
Innere gegen Westen.

. FRUCHT . WIL . BÄRA . LIIFSENS . TRÄD :• | HAN MÅSTE GRO | :•
 HO . MED . SIN . GERNING . WIL . GVD . ÄRA . SKAL . STADIT :• |
 VPÅ . IESVM . TRO . | :• WID . LIIFSENS . KÄLLA . HAFWER . GUD
 . OS . WELAT | HÄR :• PLANTERA :• | :• AT WÅRA . DYGDER . AF .
 HANS . BVD . SIG . MÅGE . SNART :• | :• FÖR . MERA :• | :• ÄNDOCH
 . KIÖLD . ÄHR . VTI . NORDEN . ÄHR . HON . LIK :• | :• WEL . VP
 LYST . WORDEN :• | :• STIERNOR . FINNAS . I . THET LAND . HWILKA
 GUD :• | :• HAR . I . SIN . HAND :• | På östra fältet :• NEDAN . SKREF-
 NE . PER . SONER . HAFWA . SIÄNKT :• | :• DENNA . KIYRKIO . DÖR .
 MED . DES . PRYDNAD :• | :• OCH . FÖNSTER . OFWAN . FÖR . NEM-
 LIGEN :• varpå följer uppräknig av 15 män från olika byar i för-
 samlingen och de skänkta beloppen, utgörande 378 daler.

FÖNSTER. Fönstren äro rundbågiga med blyspröjsar och träramar, karmarna vitmålade med kapitalartade ornament vid bågansfangen. Över västra dörren ett rundfönster. Fönstren äro ursprungliga i kyrkan.

VÄGGAR OCH TAK. Interiören har fått sin karaktär i restaureringen 1905 under Carl Larssons ledning och delvis tack vare hans personliga insatser.

All målning förnyades därvid, men inga ändringar gjordes i arkitekturen.

Väggarna äro invändigt klädda med papp och målade i limfärg, gröna med schablonerade mönster i mörkare grönt. Väggan över altaret är av Carl Larsson försedd med dekorativ målning i olja (fig. 292), knäböjande, i vitt klädda änglar bakom uppspirande liljor mot djupblå fond och i mitten den heliga andes duva. Innertaket består av två varandra skärande tunnvalv av bräder och är vitmålat med taklist i rött och grönt samt med gröna blad vid ljuskronornas fästen. Den södra korsarmens mot väggen avvalmade valv är dekorerad av Carl Larsson med vegetativa ornament i rött och grönt, som omgiva en även av honom utförd oljemålning på väv, föreställande Johannes döparen, lämnad som gåva till kyrkan (se s. 295, fig. 305). I södra korsarmen i kartusch: GUD ALLENA ÄRAN.

På ömse sidor om altaret leda in till sakristian plåtklädda dörrar, nu målade i träfärg, tidigare blå. Sakristian har rappade innerväggar hållna i ljusröd färg och hög vit panel. Taket är ett platt trätak.

Kyrkan uppvärms av järnkamin i långhuset.

Inredning och lösa inventarier.

Altaret är av trä, framstycket prytt av förgyllda ornament i relief och ljust marmorerat. Altarringen ävenledes ljusmarmorerad med fyllningar och ramverk. Allt från 1800-talets början. Altarprydningen är en fronton, buren

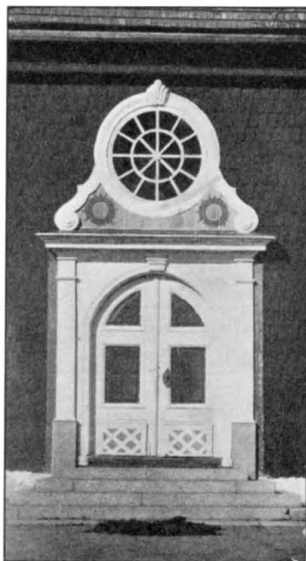


Foto. G. Boëthius 1914.
Fig. 294. Sundborn. Södra portalen.
Südportal.



Foto. G. Boëthius 1914.
Fig. 295. Sundborn. Gamla altartavlan.
Älteres Altargemälde.

SAKRISTIA.

UPPVÄRMNING.

ALTARE OCH
ALTARPRYDNING.



ÄLDRE ALTAR-
TAVLA.

Foto. G. Boëthius 1914.

Fig. 296. Sundborn. Bänkar.
Gestühl. 1683.

av fristående korintiska kolonner, som fortsätts av perspektiviska kolonnader, målade på väggen bakom. Mellan mittparet förgyllt kors mot fond av målad, molnig himmel. Uppsatt omkr. 1820.

Den förut använda altartavlan hänger nu i kyrkans västra del och föreställer Kristus i Getsemane (fig.

295). Huvudfärger: gråbrunt, grågult, gråvitt, blått. Nederst på vit kartusch: Denna, Altartafla, är gifwen, av enfaldiga hiertan, herrans hus till prydnadh af track=Tören, Gab: Grönqwist, och des kiära Maka Cattarina Norin. Förfärdigad I, Stockholm. den, 27, September, åhr 1776. Carl Mag: Rising, Pinxit». Oljemålning på väv. Ramen brun och förgylld. Före denna användes den gamla kyrkans altartavla (se s. 283).

PREDIKSTOL. Predikstol av vitmålat och förgyllt trä, enkelt snickeriarbete enligt 1855 stadfäst ritning av F. E. Söderlund, men utförd först 1873. Den äldre predikstolen användes till 1873. Möjligen har det nu under bokpallen anbragta änglahuvudet fyllt en liknande uppgift vid denna, ehuru det tillkommit först på 1700-talets slut.

TIMGLAS. Metallställ för fyra sandglas, illa medfaret. H. 23 cm.

BÄNKINREDNING. Bänkarna utmed mittgångarna (fig. 296) med rikt skulpterade dörrar äro flyttade från den äldre kyrkan och gjorda 1683. Bänkarna i korsarmarna med åttasidiga fyllningar äro från 1755. Alla målades blågröna 1905.

LÄKTARE. I väster är en läktare för orgeln med enkel bröstning med grå fyllningar och på mittfältet vackert dekorerad med ornamentala målning i olja av Carl Larsson 1905 (se fig. 293). Ursprunglig i kyrkan.

Orgel med fasad i vitt och guld, ursprunglig i kyrkan.

NUMMERTAVLOR. Nummertavla av trä, rektangulär med akantusornament (fig. 297). 1905 förgylld och målad i grönt, grått och svart. Skänkt till kyrkan 1756. En tresidig nummertavla på ståndare, svängbar.

Dopfont av brun polerad kalksten, balusterformigt skaft, åttasidig cuppa, lik dopfonten i Aspeboda (fig. 325). På brädden I . E . S . K . A . D . HAFWA . FÖR . ÄHRAT . ANNO . 1659. H. 94 cm. Diam. 44 cm. Skänkt av Bergsmannen Johan Erson på Hyttnäs¹ och hans hustru Karin Anders Dotter.

Kalk av förgyllt silver på sexpassformad fot. Inskrift: Af Nedan Stående Bergs-Män är Denna Calk förärd Anno 1763 J: S: B. 180 D:r A J. K. 90 D:r O: S: 300 d:r D: P. 90 D:r A. C. B. 150 D:r M. S: 90 D:r. Stämplor: Falu vapen — IL (=guldsmeden I. Leffler) — E (=1763) — Kontroll. H. 23 cm.

Paten av förgyllt silver. Inskrift Tafel für die Gesangbuchnummern. kring kanten: Christop: Andersson Skiänkt 108 D:r Thil Denna Paten Anno 1763. Stämplor som på kalken. Diam. 17 cm.

Vinkanna av silver, med dekorativt ansikte på grepen; utvändigt ornerad med förgyllda lister, invändigt helt förgyllt. Inskrift: När hiertat mitt / Begutit är / med ädla trädets Saft, / Jag ingen Sorg ell' / Frucktan bär, / För Synd död / Satans kraft / 1731. På grepen D. D: T: / s D. D: Stämplor: OHS (=guldsmeden Otto Henrik Siöberg) — Falu vapen. H. 28,5 cm.

Vinkanna av silver, invändigt förgyllt. Inskrift: Skänkt till Sundborns kyrka år 1665 af Bergsm. Jan Erssons Enka Karin Andersdotter på Hyttnäs vägde då 104 ¹/₂ lod. Omgjord på kyrkans bekostnad år 1857. Väger nu 148 ³/₄ lod. H. 40 cm.

Vinkanna av silver, invändigt förgyllt, utvändigt prydd med förgyllda bårder. På snåsen ornamentalt huvud. Stämplor: Falu vapen — kontroll — D. A. W. — O 2 (=1796). H. 29 cm.

Oblatask av silver, oval, på 4 fötter. På locket lamm med fana. Inskrift: Till en del skiänkt af J. E. S. och K. A. D. Stämplor: E 4 (=1835) — Falu vapen — kontroll — O. SOHLBERG. H. 13 cm.



Foto G. Boëthius 1914.
Fig. 297. Sundborn. Nummertavla.

FUNT.

NATTVARDS-
KÄRL.

¹ Johan (Jan) Erson var svärfader till assessor J. O. Silfwerström († 1689), som sedermera ägde Hyttnäs (jfr. s. 296).

LJUSREDSKAP

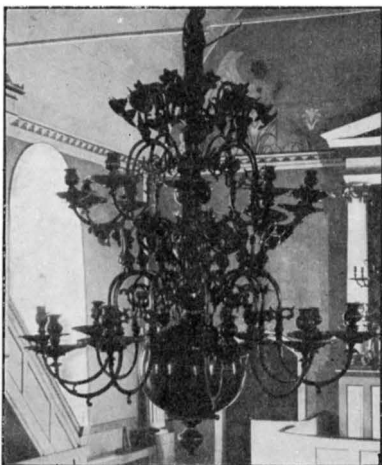


Foto. G. Boëthius 1914.

Fig. 298. Sundborn. Ljuskrona
av mässing.
Messingener Kronleuchter, 1682 geschenkt.

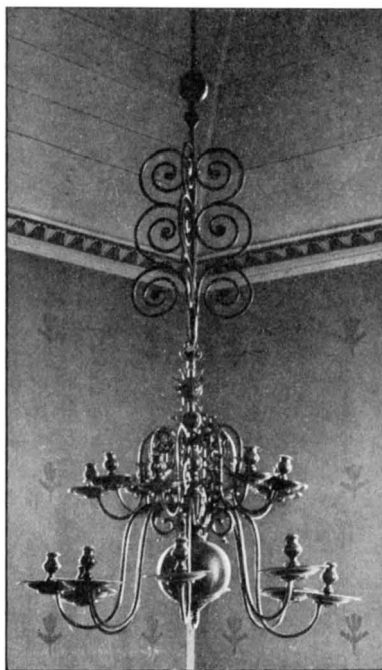


Foto. G. Boëthius 1914.

Fig. 299. Sundborn. Ljuskrona
av malm.
Kronleuchter aus Bronze, 1763 geschenkt.

HÜLPHERS omtalar två oblataskar, en skänkt av Carl Ekman 1718 och en av M. E. Folkern 1733, båda förkomna.

Matsked av silver. Inskrift: Anders Carlbergson Född d. 7 Nov: 1802 Död d. 5 Jan. 1886 (Dödsåret senare ingraverat). Stämpelar: U 2 (=1802) — kontroll — Falu vapen — **F A K**. L. 21 cm.

Vinsil av silver. Stämpelar: kontroll — **O M S**. L. 13 cm.

Mässingskrona med två rader ljusarmar om 10 i varje (fig. 298). Staven krönt av kvinna med kvist i handen. På den släta globen inom graverad lagerkrans: JOHAN. JOHAN- | SON PÅ RISHOLEN | ELISABET MICHA- | ELS . DOT- TER. | 1682. H. 141 cm.

Mässingskrona med två ljusarmsrader om åtta pipor. Staven krönt av manlig figur. På den släta globen inom graverad lagerkrans sammanhållen av adlig krona: Martin. Terserus¹ | . Agneta Näsman. | ∴. Anno 1729 ∴. H. 68 cm.

Mässingskrona med två rader ljusarmar och sex i varje. Staven krönt av dubbelörn. 1700-talets början. H. 84 cm.

Mässingskrona med två ljusarmsrader med sex armar i varje. Staven krönt av dubbelörn. Omkr. 1700. H. 98 cm.

Ljuskrona av malm (fig. 299).

¹ Sannolikt tillhörande den å s. 31 nämnda Dalasläkten.

Inskrift på globen: Eggert Johanson | och | Margareta Hans Dotter | på Rijsholen 1763. H. 134 cm.

Malmlysstake, tvåarmad (fig. 300). 1600-talet. H. 43 cm.

2 nioarmade kandelabrar av mässing från 1800-talets mitt. H. 69 cm.

2 svarvade trästakar på predikstolen, för 5 ljus. För-gyllda. 1800-talets början. H. 63 cm.

Tennlysstakar. 2 st. på rund fot och vridna skaft. Samma typ som Bjursås' kyrkas (fig. 97, C). Stämplor: Krona (2 ggr) — Gående manlig figur inom åttakantig kartusch (2 ggr.) — I (årsbokstaf?). — Ros inom sköldformig kartusch på foten. 1600-talets slut. H. 28,5 cm.

Ljusstake av driven mässing. 1700-talets förra hälft. H. 26 cm. ^{x)}

2 st. ljusarmar av malm. Trepipiga. 1700-talets förra hälft. L. 75 cm.

2 ljusarmar av malm med eklövsformade kristallhängen. Omkr. 1800. H. 65 cm.

Lykta av pressat järnbleck med konisk överdel (fig. 301). H. 29 cm.

Av de nu använda mässhakarna är en ny, TEXTILIER. svart med silveraloner, en röd med guldgaloner och 1797 på framsidan, båda av sammet. Bevarade äro dessutom: En röd sammetsmässhake ornerad på ryggen med ett på kors av sidensars applicerat krucifix (fig. 302). Av spår i sammeten synes, att korset ej är ursprungligt. Skänkt av Claes Depken¹. L. 112 cm.

Mässhake av vit sidendamast, kantad med



Foto. G. Boëthius 1914.

Fig. 301. Sundborn. Lykta av järnbleck. Eiserne Laterne.



Foto. G. Boëthius 1914.

Fig. 300. Sundborn. Ljusstake av malm.

Leuchter aus Bronze. 17. Jht.

¹ C. DEPKEN, adlad Anekarström, Bergmästare, † 1702. Var inspektor vid Kopparbergsgruvan 1654.

x) Ljusstake av J. Johansson, Sthlm. Omkr. 1690.
Gjutformen av H. Moritz. Löfgrens tembok I:2,
Pl. 35:100.



Foto. G. Boëthius 1914.
Fig. 302. Sundborn. Mässhake.
1600-talet.
Kasel. 17. Jht.



Foto. G. Boëthius 1914.
Fig. 303. Sundborn. Mässhake.
1700-talet.
Kasel. 18. Jht.

svart siden och sammet, samt ornerad med kors av dubbla rader silverband (fig. 303). På framsidan GLF AC på silverband med svart sammetskant. Fodrad med svart siden. L. 127 cm. Skänkt av borgmästaren G. Folkiern (inv.), på 1700-talets förra hälft. Inskriften utgöres av hans och hans hustrus initialer.

2 nya kalkkläden, ett svart och ett rött. Båda av sammet.

4 kollektståvar, guldgalonerade, 2 nyare och 2 äldre. Håvarna användas.

1633 »köptes Coerkåpan till Sundborns kyrckia af en officer, som tå kom ifrån Tysklandz krijgett kostandes Penningr. femtijo». 1707 fanns en »Chorkåpa af huijt atlask något söndrig, gifwen af 2:ne bergsmän». Båda kåporna försvunna.

PORTRÄTT. Porträtt av kyrkoherden C. T. Pettersson. Oljemålning på väv (fig. 304) av Carl Larsson. Inskrift: PROSTEN C. F. PETERSSON . F . 1830 . KYRKOHERDE I SUNDBORN 1874. — Signerad c l 1905. Guldrum. H. 87 cm. B. 68 cm. Julgåva av Carl Larsson till församlingen 1905.

Skattepenningen, sannolikt kopia efter nederländsk målning från 1600-talets förra hälft. B. 135 cm. H. 85 cm.

Johannes döparen stående i landskap vid Jordans strand med högra handen upplyft från vilken vatten rinner. Inskrift: MÅLAD TILL PROSTEN C. F. PETERSSONS 80-ÅRS DAG DEN 20 JUNI 1910 C. L. — Av Carl Larsson. Oljemålning på väv inom vit ram (fig. 305).

I kyrkan har funnits ett huvudbanér över assessor J. O. Silfwerström (f. 1616 i Falun, † 1689 på Hyttnäs i Sundborn). Inskriften var oläslig redan vid HÜLPHERS besök 1757.

På kyrkogården ligga två gravstenar av grå-röd kalksten från 1600-talet med rika broskornament, omgivande kartuscher och inskriftstavlor. Inskrifterna äro fragmentariska. (Fig. 306). L. 210 cm. B. 148 cm.

I södra korsarmens golv är en gravsten, liknande den å fig. 306 avbildade, med följande inskrift (i fraktur): Aug: de. civ. Dei. (Augustinus, De civitate dei = Augustinus, Om Guds rike). lib. 11.



Foto. G. Bøethius 1914.

Fig. 305. Sundborn. Johannes döparen. Oljemålning av Carl Larsson.

Johannes d. Teufer. Ölgemålde von Carl Larsson 1905.



Foto. G. Bøethius 1914.

Fig. 304. Sundborn. Porträtt av prosten C. F. Pettersson. Oljemålning av Carl Larsson.

Bildniss des Propstes C. F. Pettersson. Ölgemålde von Carl Larsson 1905.

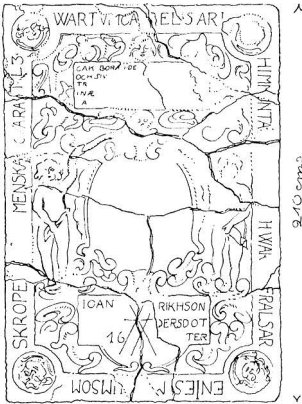
TAVLOR.

EPITAFIUM.

GRAVSTENAR.

cap. 8. | Reqvies Dei reqvium | significat eorum qvi | reqviescunt | in Deo; därunder: HÄR UNDER HWILA SIG I HER | RANOM HÄREDSHÖFDINGEN I BERGSLAGEN OC | DES HUSTRO MARIA PETERSDOTTER MEDH | 4 THERAS BARN | GUDH GIFVE THEM ALLA EN GLADH UPSTÅNDELSE. Dessutom citat av följande bibelspråk: Phil. 1 v. 23. Hebr. br. 4. v. 9—10. L. 203 cm. B. 152 cm.

Gravsten av grå kalksten vid kyrkans västra ingång även den



Delin. B. Wijkmark.
Fig. 306. Sundborn. Gravsten.
Grabstein. 17. Jht.

med broskornament, årtalet 1686 samt rester av inskrifter. L. 200 cm. B. 148 cm.

På kyrkogården ligga 3 enkla gjutjärns hällar:

Över Bergsmannen Samuel Carlborg f. 26 juli 1751 † på Karlborn 19 juli 1812, samt över handelsmannen Eric Wilh: Berger från Christineberg f. 22 febr. 1760 d. 21 maj 1819.

Över Bergsrådmannen Johan Östberg f. 24 juni 1736 d. 30 november 1812 och hans hustru Helena Cath. Fahlstedt f. 1 okt. 1741, d. 3 januari 1812. Alla med inskrifter.

I »Berättelse om adeliga grafwar» beskrives bergsmannen Jan Erssons i Hytt-näs och hans hustru († 1650) grav, som sedermera övergick till den ovan nämnde assessor J. O. Silfwerström och hans andra hustru Jan Erssons dotter. Graven låg i koret. Sedermera övergick den genom köp till borgmästaren Germund Folkiern (jfr s. 294), vars änka 1754 innehade den.

KONUNGATAL.

Gustaf III:s tal 1771 och Karl XIII:s tal 1810 ²/₅ o. 1817 ²⁷/₁₁; tryckta blad i guldramar.

MÖBLER I SAKRISTIAN.

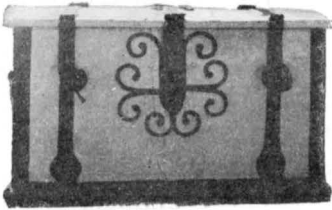


Foto. G. Boëthius 1914.
Fig. 307. Sundborn. Kista.
Eisenbeslagene Holzkiste.

Skåp av furu med rundbågiga fält omgivna av ornament och försedda med ornamentala målningar. Över fälten: »STEPHANUS OLAI» och »ANNO 1650». Dörrarnas insidor försedda med hyllor och fack. Renoverat av Carl Larsson 1905.

Kista för silvret, blåmålad 1905. Handsmidda järnbeslag (fig. 307).

2 blåa kappor med rundskurna kragar, den ena med röd kant vid halsen. Användas av kyrkvaktaren.

KYRKVAKTA- RENS OCH SPÖGUBBENS UTRUSTNING.

Karbas av flätat läder. L. 92 cm.

KLOCKOR.

I stapeln hänga tre klockor. Storklockan, gjuten 1873 liksom lillklockan, båda av N. P. Lindeberg i Sundsvall. Mellanklockan gjuten av Isac Rockman i Falun 1737 med inskrift, som upprepar landshövdingens, biskopens, prästerskapets etc. namn samt: SOM JAG HAR FÅDT DET NAMN AT KALLAS KYRCKIE-

KLÅCKA | SÅ GIÖR JAG OCH DET GAGN GUDZ FOLCK AT SAMMAN-
LÅCKA | I STILLHET NALKAS GUD HANS ORD HANS HELGA HUUS
| SOM WISAR MED KLART LIUD TIL HIMLENS KLARA LIUS.

Storklockan skulle enligt tradition ursprungligen gjutits i Sundborn. Den hade (enligt Hülphers) följande inskrift: Anders Hansson Hök, är den mig gjöt. 1634. Betänk eho som du äst, När som mit ljud lyder, Huru du dig ställer bäst, At Gud dig omsider sin Nåd bevisa vill. När du i fara med bätring HERren Gud mild-Bed han Dig bevarar. Den mellersta klockan, som förr varit i Svärdsjö, är den, om vilken den s. 258 berättade striden stod. Lillklockan, som förut gjutits 1687 av Nic. Johansson, hade följande inskrift: Voco Sacra preses turbas incendia. Funera pompas indicio cum populos», varom HÜLPHERS tillägger: Latinen är icke bättre än Poesien.

Sägner.

På Åsberget vid Finngärdes och Karlsby byars kyrkoväg ligger en mycket stor sten om vilken följande sägen förtäljes: Sedan kyrkan byggts i Sundborn, skulle en jättekvinna, som vredgades över kristendomens framsteg, begiva sig åstad och förstöra henne. Hon tog en ofantlig sten på ryggen och drog iväg. Om en stund mötte hon en käring, som hade förskinnnet fullt av utslitna skor. Jättekvinnan undrade då, hur långt det var kvar till kyrkan. »Nog har jag slitit ut alla dom här skorna på vägen alltid» svarade käringen. Då lade jättekvinnan ned stenen och uppgav försöket.

En annan jättekvinna, som bodde i Hoberget nordöst om Toftan, stördes jämt av klockringningen från den nya kyrkans stapel. Då slängde hon en dag i vredesmod ett stenblock, som föll ned i Toftan, mitt i sjön, och nu kallas jungfruhällen.

Sammanfattning av Sundborns kyrkors konsthistoria.

I. Avlångfyrkantig träkyrka, byggd 1620, utvändigt spånklädd och rödmålad, invändigt vitlimmad. Bevarat inventarium: dopfunten. Klockstapel av trä.

II. Kyrkan utvidgas åt väster 1682—83 samt förses med en spira i varje hörn. Nya bänkar (1683), ljusredskap.

III. 1706 bygges ny klockstapel, från början inklädd med bräder, spånslagen och rödtjärad.

IV. 1755 rives den gamla kyrkan och den nuvarande tim-

rade och spånslagna korskyrkan uppföres i dess ställe. Den täckes invändigt med tunnvalv av bräder. Inventarierna från den äldre kyrkan användas i största utsträckning, till att börja med, men utbytas sedan under århundradets lopp. Kyrkogårdsmurarna omläggas.

V. 1905 restaureras kyrkan av Carl Larsson. Dekorativa målningar göras i det inre, bänkinredningen målas blå. Sedan föregående period har ny predikstol anskaffats och Carl Larssons tavlor skänkts. Kyrkogårdsmuren raserades 1875.

Zusammenfassung.

Die älteste im Jahre 1620 aufgeführte Kirche in Sundborn kann nach archivalischen Nachrichten rekonstruiert werden. Sie war ein hölzernes, rechteckiges Gebäude in Blockhauskonstruktion, auswendig mit rotangestrichenen Schindeln bekleidet. 1682—83 wurde diese Kirche gegen Westen erweitert und mit kleinen Ecktürmchen versehen. Die Kirche dürfte dadurch eine Form bekommen haben, welche die etwa gleichzeitige Kirche in Aspeboda noch bewahrt (vgl. Fig. 309). Von der Einrichtung ist das Gestühl ebenso wie das Taufbecken aus poliertem Kalkstein in der jetzigen Kirche aufbewahrt. Dieses ist ein Geschenk eines Bergmannes der Gegend. Die Kirche wurde im Jahre 1755 abgerissen.

In demselben Jahre wurde die jetzige Kreuzkirche aufgeführt in derselben Konstruktion wie die ältere Kirche und mit rotangestrichenen Schindeln bekleidet (Fig. 289—293). Sie ist in Grundriss und Anlage ein ländlicher Ableger des damals geläufigen Kirchentypus, der kreuzförmigen Zentralkirche.

Einer gründlichen Wiederherstellung wurde diese Kirche im Jahre 1905 unter der Leitung des bekannten Malers Carl Larsson († 1919) unterzogen. Der Künstler, dessen Landbesitz »das Haus in der Sonne« dicht bei der Kirche gelegen ist, hat die dekorativen Malerien im Inneren des Gebäudes (Fig. 292) ausgeführt. Ebenso hat er der Kirche zwei charakteristische Gemälde geschenkt (Fig. 304 u. 305). Die Kirche besitzt mehrere schöne Kronleuchter aus Messing (vgl. Fig. 298—299).

Neben der Kirche steht ein hölzerner, schindelbekleideter Glockenturm, im Jahre 1706 aufgeführt. Dieser hat einen älteren Glockenturm aus dem Jahre 1620 ersetzt.



Fig. 308. Sundborns sockensigill 1600-talet.
Siegel der Gemeinde. 17. Jht.



Foto. G. Boëthius 1915.

Fig. 309. Aspeboda. Kyrkan från sydost.
Die Kirche von Südosten.

ASPEBODA KYRKOR.

DALARNA, KOPPARBERGS LÄN, FALU DOMSAGAS NORRA
TINGSLAG. VÄSTERÅS STIFT, FALU KONTRAKT.

Tryckta källor: HÜLPHERS, s. 339. KRÖNINGSVÄRD, n:o 36, 1368 i Aspabodhum (= Dipl. Suec., som har oriktigt datum »1268»).

Handskrivna källor och avbildningssamlingar: A. T. A.: Inv. 1830. 2 fotografier, exteriör, interiör. — Ö. I. Ä.: Icke stadfästa ritningar till restaurering av kyrkan utförda av K. Boman 1907, 4 blad. Fotografier. — VÄSTERÅS DOMK. A.: Inventarier fr. o. m. 1676, visitationsprotokoll fr. o. m. 1672.

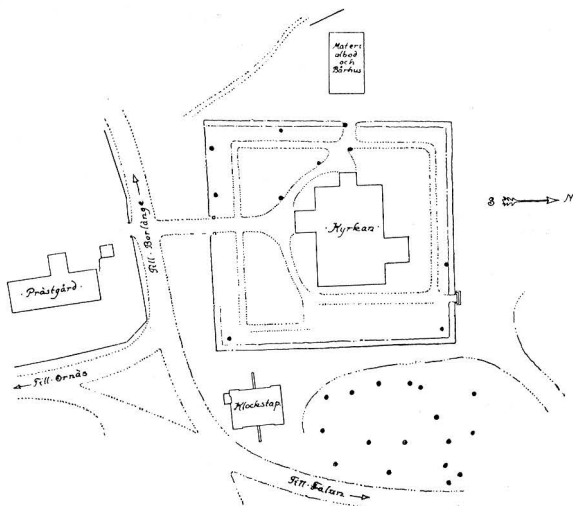
Kyrkans arkivalier: I LANDSARKIVET I UPPSALA förvaras följande för kännedomen om kyrkans konsthistoria viktiga handlingar: L. I. Räkenskaper 1661—71 samt fr. o. m. 1681. — K. I—III. Sockenstämmoprotokoll 1661—71 (i L. I, 1) samt fr. o. m. 1771. Vid kyrkan förvaras: O. Aspeboda kyrkas handlingar 1641—1832 samt räkenskaper och protokoll från 1800-talet. Dop-, vigsel- och död-böcker börja 1661.

Kyrkogård, klockstapel och bod.

Kyrkogården är åt norr och öster uppterrasserad med stenmur till en höjd av högst 75 cm. Den inhägnas av granhäck.

Huvudingången är i söder genom smidd grind mellan stenstolpar. I norr och väster äro ingångar.

Terrassen har bildat grund för den föregående inhägnaden, timmerbalkar, bestående av två parallella väggar av liggande, bilade stockar, ställda c:a 30 cm. från varandra och av c:a 150 cm. höjd utåt. De täcktes av ett inåt kyrkogården lutande, spånklätt tak, samt voro helt rödfärgade. I söder var rödmålad, timrad stiglucka.¹ De revos omkring 1870. Träbalkar synas alltid ha funnits. Enligt inventarierna voro portarna 1763 två, en i



Delin. K. Norberg 1914.

Fig. 310. Aspeboda. Situationsplan.

Lageplan der Kirche.

norr och en i söder, båda lika, med »spira med fem knappar och flagga» (inv.). På den södra var en solvisare.

Då på visitation 1672 klagades över att en del voro »tröga at laga sina kyrkiobalkar, oachte at dhe blifwer som oftast ther til förmante» beslöts att »then som inte bygger sin kyrkiobalk skal ijcke niuta kyrkiogård at sina döda».

Stapeln, vars form och konstruktion framgår av fig. 311, är KLOCKSTAPEL. inklädd med bräder. Huven, förr spånklädd, är nu täckt med galvaniserad plåt(!), taket med svartmålad plåt. Väggarna äro rödmålade. Stapel nämnes 1676, men ombyggdes 1681, då det be-

¹ Enligt meddelande av Rektor Fredrik Åmark, Uppsala.

talas för »klockstapelens uppbyggelse 596 Dlr och 24 öre»; 1688 inkläddes den med bräder. Därefter har ingen större reparation ägt rum.

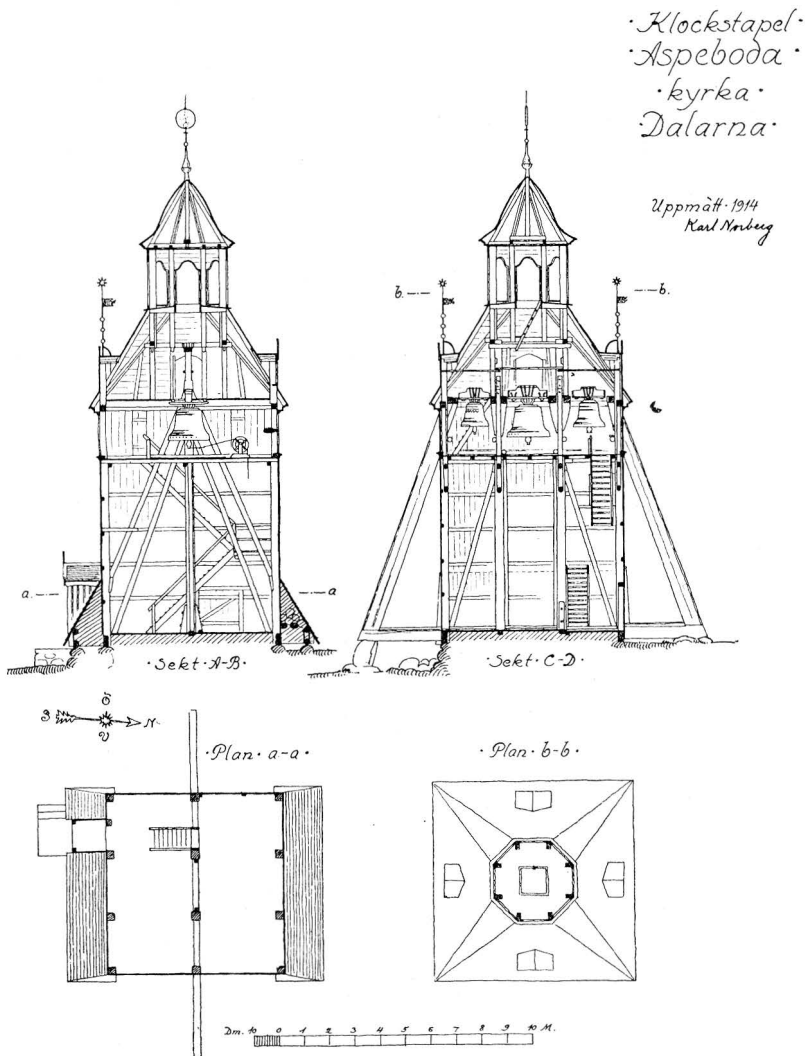


Fig. 311. Aspeboda. Klockstapeln. Uppmätt av K. Norberg 1914.
Glockenturm aus Holz.

BODAR. Kyrkans rödmålade och knuttimrade bod ligger väster om kyrkogården utanför häcken. Den blev flyttad 1887 från kyrkogårdens nordvästra hörn, ombyggd och sammanbyggd med ett av

bräder uppfört skjul med stallrum och spruthus från 1912. Enligt tradition skulle den ursprungligen byggts av timmer från äldre kyrkobyggnader (se nedan).

1741 arbetades på Benkammaren och Bårhuset. 1762 förfärdigades »hästlijbåren».

Äldre kyrka.

I kyrkans arkiv förvaras en avskrift av ett avlatsbrev av d. 10/1 1471, utfärdat av Biskop Lydicha i Västerås för »Capella Montis Cupri» till »conservationem sustentatimum & fabricam» (= bevarande, vidmakthållande och byggande). HAMMARSTRÖM¹ antar, att detta gäller Stora Kopparbergs kyrka i Falun, men traditionen i orten sammanställer det med berättelsen om ett medeltidskapell, som skulle varit beläget omkr. 5 km. från den nuvarande Aspeboda kyrka på den s. k. Kapellsbacken. Några otydliga spår, som möjligen kunna vara delar av grundmurar finnas, men äro ej så bevarade, att uppmätning kan göras utan omfattande grävningsarbeten.

Ungefär på samma plats, där den nuvarande kyrkan ligger, byggdes 1609 en kyrka, invigd d. 25 maj s. å. och kallad Helge-Andas² kapell. Den byggdes enligt traditionen av timret från medeltidskapellet på »Kapellsbacken». Några underrättelser om dess utseende finnas ej. Timret skulle senare använts till boden (se ovan).

Nuvarande kyrkobyggnad.

Kyrkan består av ett avlångfyrkantigt långhus med kor inrymt PLAN. i östra delen. Därtill sluta sig tre fyrkantiga utbyggnader: en sakristia i norr och vapenhus i söder och väster. Kyrkan är knuttimrad och har alla väggar klädda med dels rakskurna, dels nedåt avsmalnande spån samt rödmålade. Spånen bilda mönster med i varandra gående kilar (fig. 315). Knutarna äro inklädda med bräder och spånslagna.

Fönstren, rundbågiga, med blyinfattade smårutor i vita trä- FÖNSTER. ramar, ha fått sin nuvarande form 1870. I väster äro två lägre, halva fönster, vilkas ramar avskäras av vapenhuset. Glasen äro

¹ Äldre och nyare märkvärdigheter vid Kopparberget. Falun 1789.

² Ej S. Annas kapell, som Hist.-Geogr. Stat. lex. antager och som därefter upprepats.

här blyinfattade och fönstrens form upptill en halv stiekbåge. Möjligen visa de den ursprungliga fönsterformen (jfr fig. 314).

DÖRRAR. Till kyrkan leder en ingång genom vardera vapenhuset. Båda äro stiekbågiga, den södra vapenhusdörren stänges av en snedrutad, förut svarttjärad, nu vitlimmad dörr. Dörren emellan detta vapenhus och kyrkan är av samma form och utåt vit, inåt målad i trä-

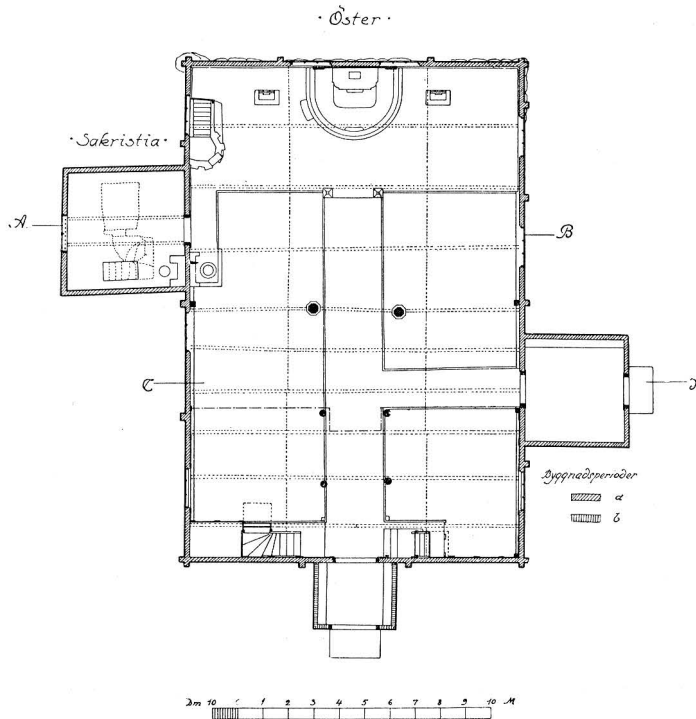


Fig. 312. Aspeboda. Plan. Skala 1 : 300. Uppmätt av K. Norberg 1914. Grundriss.

färg. På järnbeslag tvärs över står: 1667 I O S. Dörröppningarna till västra vapenhuset hava, den yttre, snedrutade flygeldörrar, den inre liknande, inåt i träfärg målade, utåt vitstrukna flygeldörrar.

YTTERTAK. Yttertaket är brant, avvalmat vid gavlarna och spånklätt utom i söder, där det utan vederbörligt tillstånd 1890 täckts av svartmålad järnplåt (!!), vilket i högsta grad skämmer den ovanligt vackra och pittoreska kyrkans utseende. Det uppbär en takryttare med lökformigt liv och konisk spira och har i de fyra hörnen ett

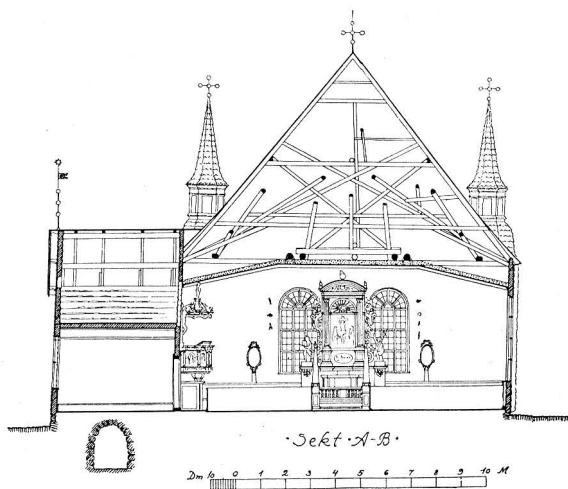
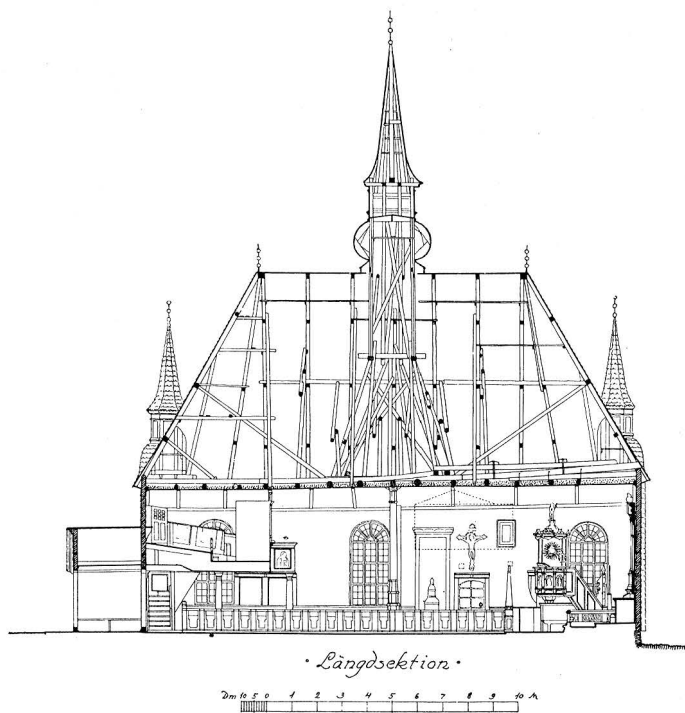


Fig. 313. Aspeboda. Sektioner av kyrkan. Uppmätta av
K. Norberg 1914.
Längs-und Querschnitte der Kirche.

litet torn av samma form. De södra hörnspirornas tak vanställas av järnplåt, annars är spån överallt använd.

INTERIÖR. Stockväggarna äro invändigt bilade, och fogarna ha 1870 strukits med linagnsblandad puts, varpå väggarna vitlimmats. I kyrkans västra del är en hög panel med list med kartuschartade fyllningar och överst äggstav. Panelen har sannolikt ursprungligen gått runt kyrkan, då stycken kvarsitta översakristidörren och bakom predikstols-

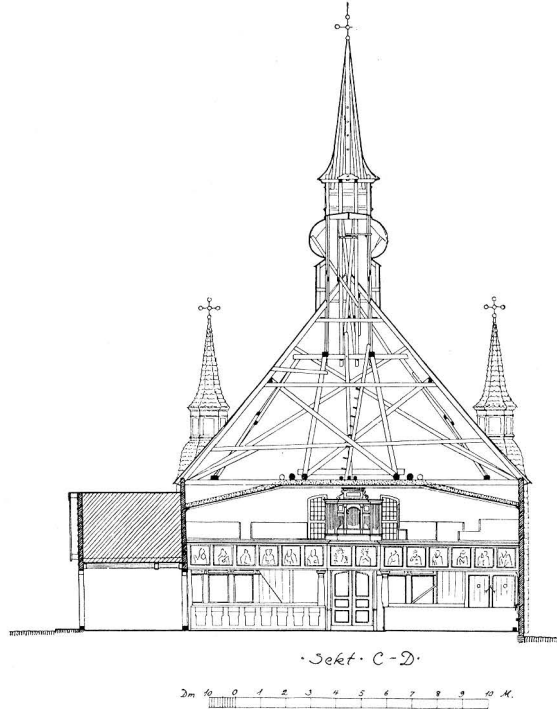


Fig. 314. Aspeboda. Tvärsnitt mot väster. Uppmätt av K. Norberg 1914.
Querschnitt gegen Westen.

trappan. Dessutom torde även den nu befintliga låga panelen i koret vara en del av den äldre, högre. Fyllningarna ha förskjutits och lappats, troligen då fönstren omgjordes. Panelen är nu vitmålad utom den övre listen på delarna under orgelläktarn. Denna är målad i svart och gult och har inskrifter, vilkas avbrutna meningar visa, att även här rubbningar skett. Läsas kan: (16)71 D: 4 NOVEM — — — samt helt eller delvis följande bibelspråk: Daniel 9, 24; Hosea 2, 19; Job 17; 14, 6; Esaias 9, 6; Jeremias 23, 5; Hesekiel 32, 22 och

en del otydbara. Inskriften är sannolikt delvis oriktigt uppmålad 1905. Enligt inventarium 1774 funnos »på sidorna om altaret Evangelisterna så wel de större som mindre Propheterna tecknade, grundade fast ej till alla delar förfärdigade år 1740». Av denna målning kan en rest iakttagas i en skrubbe under predikstolen: fötterna och en flik av manteln av en gående man samt där- under AMOS. Färger: grått, blått och brunt. Enligt uppgift skall panelens övriga delar bevara målningar under den nuvarande vitfärgen. Över södra dörren är inskrift inom kartusch, målad 1870, som berättar om de olika reparationer kyrkan undergått.

Innertaketets form framgår av fig. 313. Det stödes av två pelare av trä, förr blå- marmormerade, nu vitmålade. Takets form är ej den ursprungliga. Mitt över sakristidörren stiga väggarnas vitlimning upp ovanför valvet i en trubbig vinkel, prydd av ornament i rött (se fig. 313). Av allt att döma har taket här varit uppbrutet, just ovanför korläktaren, en s. k. gapskulle (se s. 314), som på medeltida vis sträckt sig in på sakristians vind, vilken med en rektangulär öppning stod i förbindelse med kyrkan. Den på fig. 313 synliga luckan förmedlar nu ingången till detta rum. Väggarna äro där omålade, men

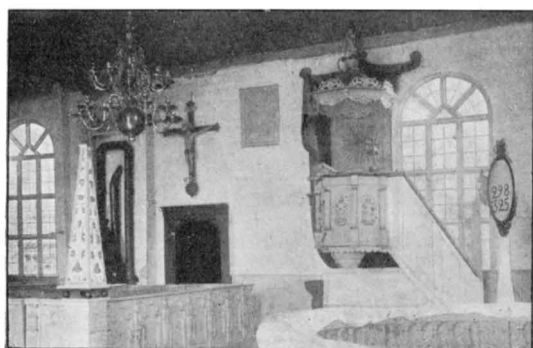
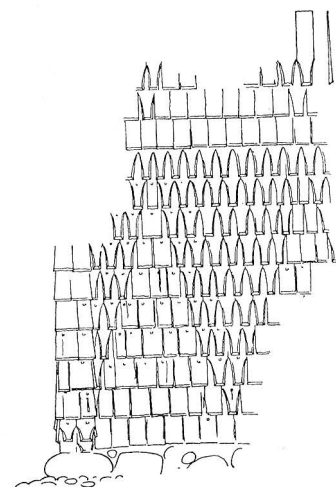


Foto. A. Boëthius 1915.

Fig. 316. Aspeboda. Interiör mot norr.
Inneres gegen Norden.

21-181978. Sveriges kyrkor. Dalarna I.



Spånбек (ädnad).

0m 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 2m

Delin. K. Norberg 1914.

Fig. 315. Aspeboda. Detalj
av spånбекklädnaden.

Detail der Schindelbekleidung.

INNERTAK.

GAPSKULLE.

flera årtal och ristning- ar ha gjorts i stockarna. I norr en igensatt fön- sterglugg. Gapskullen igensattes och taket omgjordes 1740.

Sakristians väg- gar äro invändigt rap- pade och gråmålade. I norr är ett stiebå- gigt fönster med järn- galler, stängt av plåt- klädda luckor. Taket

SAKRISTIA.

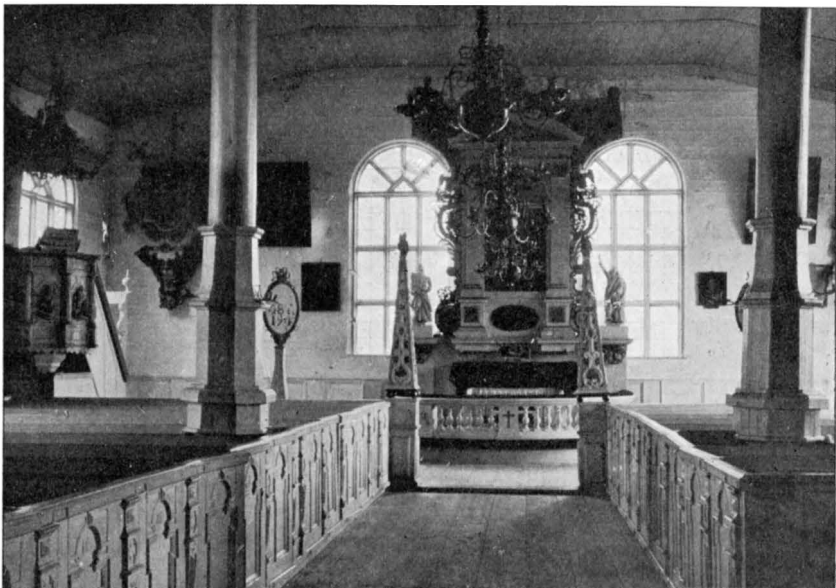


Foto. G. Boëthius 1914.

Fig. 317. Aspeboda. Interiör mot öster.
Inneres gegen Osten.

är svagt brutet och försett med målning med musicerande änglar, bland vilka äro 6 språkband, uppräpande Psaltarens 150 psalm. I mitten Gudsöga omgivet av: ähra ware gud i högden och frid på jorden. Målningen stammar från 1740. Ursprungligen var sakristitaket vitmålat.

VAPENHUS. Vapenhusen ha invändigt vitlimmade stockväggar, lika långhusets, dock är i det västra väggen mot kyrkan brädslagen, sannolikt för att dölja kyrkans västra rödmålade yttervägg, då vapenhuset är en senare tillbyggnad, troligen från 1800-talet. Det södra är ursprungligt och har vindskidor med ornamental profil och enkla ornament. Det västra vapenhuset har bänkar utmed långväggarna, det södra utmed östra väggen.

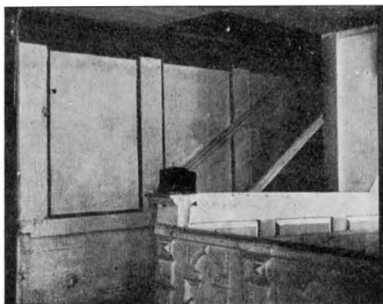


Foto. A. Boëthius 1915.

Fig. 318. Aspeboda. Nordvästra hörnet.
Nordwestliche Ecke der Kirche.

DATERING.

Enligt samtida anteckningar i räkenskaperna lades grundstenen till den nuvarande kyrkan den 7 maj 1667; arbetet fortsattes oav-

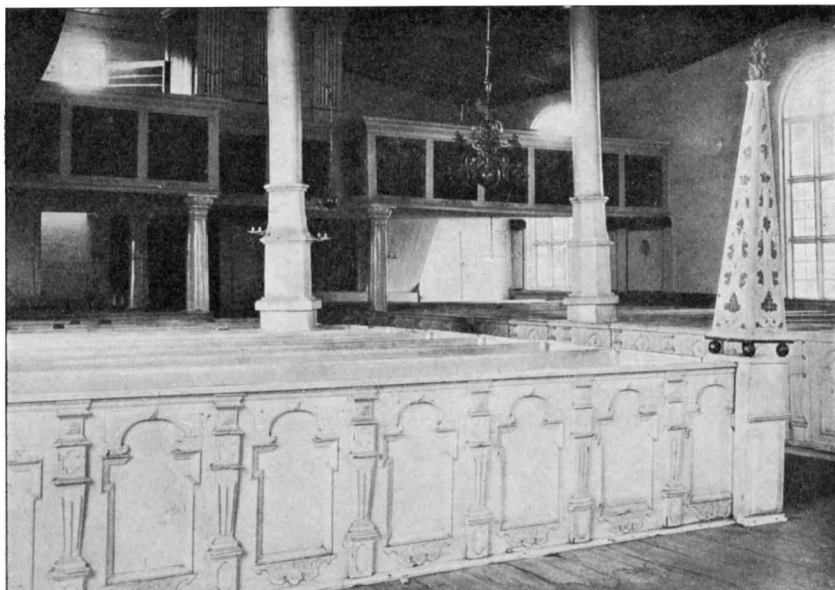


Foto. G. Boëthius 1914.

Fig. 319. Aspeboda. Interiör mot nordväst.
Inneres gegen Nordwesten.

brutet och »d. 20 septembris, som war dagen före S. Matthei Dagen blev nÿe kyrkia fullspånadt». 1668 d. 27 april »bleff hwalfwet i nÿe kyrkia fullbordat». Det är att märka att alla tornen uttryckligen nämnas i räkenskaperna. Lökformen torde här liksom i Torsångs nu rivna takryttare leda sitt ursprung från renässanstornens former. Det stora, 1607 av fransmän uppförda tornet i Stora Tuna¹ hade hörntorn av samma form, och de lökformiga blåsorna återkomma såväl å denna kyrkas huvudspira som å Uppsala domkyrkas av bröderna de Besche uppförda 1500-tals torn.

Kyrkan uppvärmes av en kamin i långhuset och en i sakristian. UPPVÄRMNING.

Inredning och lösa inventarier.

Altaret är av trä, vitmålat med förgyllda lister och ornament. ALTARE OCH
Den vid östra väggen fästade altarprydnaden är en bågställning i snidat, målat och förgyllt trä, omfattande en oljemålning ALTAR-
PRYDNAD.

¹ Avb. i MAGNUS SAHLSTEDT, Stora Tuna i dalom och bergom, Ett minnesdöme. Sthlm 1743.



Foto. G. Boëthius 1914.

Fig. 320. Aspeboda. Altarskåp.
Schnitzaltar. Um 1500.

på väv föreställande korsfästelsen. På sidorna Moses med lagens tavlor och Johannes som profilörer. Överst på ramen lammet på världsklotet, nederst i oval kartusch: »Si Guds Lam, som borttager werldenes synder» och »Renoverat 1803», samt därunder »ANNO 1723» synligt under det nuvarande färgskiktet. Altarprydnaden var ursprungligen blåmarmorerad. Den tillverkades 1717 och målades 1723 på bekostnad av rådmannen Olof Pederson och hans hustru Brita Larsdotter, vilkas namn jämte 1723 kan läsas på ramens nedre kant genom övermålningen. 1723 anlidades »Bilthuggaren för altartaflans nedtagande och uppsättiande igen,

noch tillökning på altaretaflan med bilthug-garwäreck» — allt tydligen förberedelser för målningen.

Den förut använda altarprydnaden, som överflyttats från den äldre kyrkan, hänger på långhusets sydvägg och består av ett rektangulärt, medeltida altarskåp (fig. 320), som 1680 om-målats och försetts med ornamentalt överstycke. Corpus framställer pingstundret. Hög relief, som närmar sig friskulptur. Dess ursprungliga polykromi är övermålad med vit färg och fonden är ljusblå. Dörrarnas insidor äro likaledes vitmålade (sannolikt 1680), på utsidorna är den ur-



ALTARSKÅP.

Foto. G. Boëthius 1914.

Fig. 321. Aspeboda. Predikstolen.
Kanzel. 1682—84.

sprungliga målningen bevarad och framställer å den vänstra överst Kristi himmelfärd, därunder två kvinnliga helgon, det ena S. Katarina, Birgittas dotter, med en hind, det andra S. Birgitta. Å den högra synes överst den heliga andes utgjutande och därunder S. Barbara och S. Dorotea. På predellan äro Svinhufvuds och Hästehufvuds vapen målade samt följande inskrift i fraktur: Gudhi, til Ähra, ähr denna tafflan Ao : 1618 . hijt til Aspeboda Tempel först Förährat, Uthaf Fordom Edle och Welbördige Herren Albrecht Hansson Häradz Höfding öfwer Denne Landzorten, och sedhan Renoverat worden. Anno. 1680.¹

¹ Enligt SAHLSTEDT a. a., s. 161 skulle »thenne Hedersmannens och thess hus-Frus skiepelser» även varit målade på skåpet, väl i så fall målade 1618 på dörrarnas sedan 1680 vitmålade insidor.

Albrecht Hansson Svinhufvud av Qvalstad († 1631) var gift med Bengta Hästehufvud. Han är ej upptagen i ANREP, men förekommer i SCHLEGEL OCH KLINGSPOR s. 135. Dörrmålningarna äro i stort behov av konservering. Skåpet är från omkr. 1500 och står nära den lübeckske konstnären Berndt Notkes krets. Pingstundrets komposition påminner starkt om motsvarande scen i Notkes altarskåp i Reval.

PREDIKSTOL. Predikstolen (fig. 321) är fullbordad 1682—84. På taket Johannes döparen med kors i handen. Korgen bruten i fyra fält, skilda av vridna kolonner med hopplister. I fälten grunda rundbågiga nischer med de fyra evangelisterna, i trä skurna bilder, som påträffats på vinden och nu återfått sina ursprungliga platser.

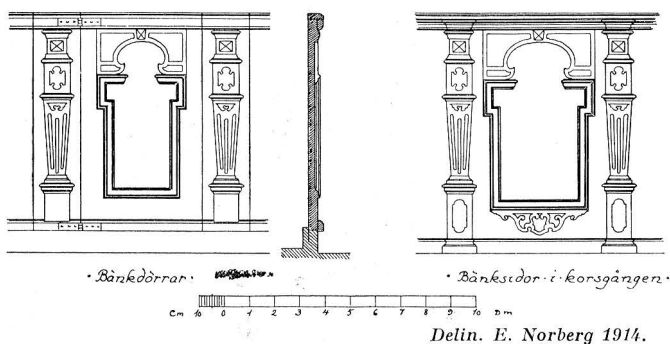
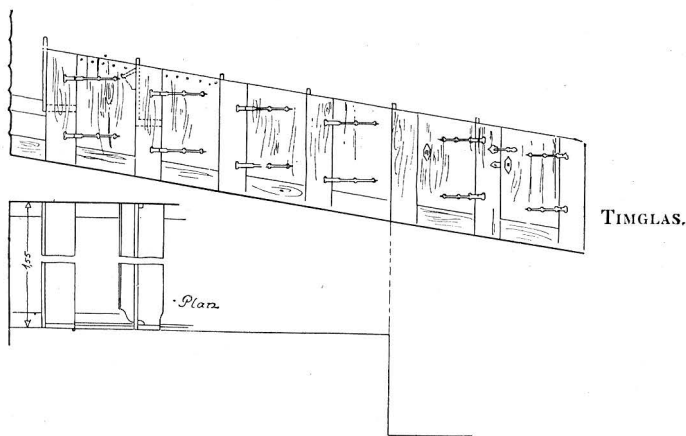


Fig. 322. Aspeboda. Bänkskärmar.
Detail des Gestühles.

Predikstolen är nu övermålad med vitt och något ljusblått samt bronserade lister. Den ursprungliga färgen tyckes varit övervägande svart och röd eller lika den till färgen tämligen bevarade läktarbröstningen (s. 314), vilken den även stilistiskt står nära. Vid övermålningen ha inskrifter, inlagda i tenn på rektangulära fält under evangelisterna dolts. Genom färgen kan dock PSAL 27. v. 4. och delar av denna vers urskiljas. På väggen bakom är en på papp målad och ljusblå fyllning med gråvit ram, som bildar bakgrund åt förgylld träsol. Däromkring blått draperi med gul frans, som fortsatts ned på träpanelningen under (jfr s. 307). Draperiet målades 1740 på bekostnad av »Löjtn. Forsind». Fönstret bortskär en del av målningen. Predikstolen har till 1740 haft sin plats i söder. Därefter flyttades den till norra långväggen väster om sakristidörren och slutligen 1751 till sin nuvarande plats (inv.).

1676 nämnes predikstolen, antagligen den nuvarande, såsom »wacker» och sedan »renoverades» den 1682 och 1684, då »snickaren, som gjorde beläten på Prädikstolen», kom resande. 1724 »renoverades» den åter, och evangelisterna lagades.

Timglas; metallställ för 4 glas på ständare av trä, krönt av druvklase och hållen av en vid bröstningen fäst arm. Metallstället från 1700-talets mitt, armen samtida med predikstolen.



Delin. K. Norberg 1914.

Fig. 323. Aspeboda. Bänkar på läktaren.
Gestühl der Empore.

Bänkarna äro slutna, med såväl dörrar som framstycken rikt skulpterade (fig. 322). De äro ursprungliga i kyrkan och av samma typ som Sundborns bänkar (fig. 296) och stå liksom dessa nära Kristine kyrkas i Falun i sista restaureringen slopade bänkinredning. Under den nuvarande vita färgen kan svartblå marmorering och rödbrun färg spåras. Det ursprungliga entablement saknas utmed mittgången och på framstyckena. Även bänkarnas ryggstöd ha sänkts 16 cm.; endast det västligaste partiet har kvar sin gamla höjd. Urtagningarna för de högre ryggstöden synas i en utmed södra väggen liggande stock; i norr äro motsvarande delar nygjorda. På orgelläktaren äro slutna, omålade bänkar (fig. 323).

BÄNKINREDNING.



Foto G. Boëthius 1914.

Fig. 324. Aspeboda. Triumfkrucifix.

Triumphcrucifix. 17. Jht.

1676 fanns »Choor afbygd och målat» (inv.). Antagligen ett skrank, som sedan fick vika för lägre, modärnare bänkskrännskrön, som antagligen prytt de främsta bänkarne i samband med pyramiderna.

KORSKRANK.

Triumfkrucifix av furu (fig. 324), målat och förgyllt. På korssets armar

- överst INRI, nederst på kartusch »O, guds lamm» etc. 1600-talets slut.
- PYRAMIDER.** Plintarna till de båda ännu på sina platser kvarstående pyramiderna äro även avskurna nedtill vid samma tillfälle, som bänkarna sänktes. Pyramiderna (se fig. 317) äro nu målade i vitt, blått och guld, men voro förut blåmarmorerade med guld. De äro skänkta till kyrkan 1723 av Måns Nilsson och Carl Hansson, vilkas namn jämte årtalet stå på pyramiderna.
- BOKSTOL.** 1676 fanns »Bokestool lång nygiord» (jfr s. 79). 1707 omtalas »benckar» i bokstolen (räk.).
- LÄKTARE.** I väster är en ursprunglig läktare, som upptar kyrkans bredd, buren av 4 kolonner, förut blåmarmorerade, nu vita, och försedd med bröstning med ramverk och fyllningar. På dessa äro målningar av de tolv apostlarna med sina attribut och namnen under samt Kristus med inskrift SALVATOR MUNDI; bredvid honom jungfru Maria med inskrift MARIA MATER DEI, samt Johannes döparen med inskrift S. JOHANNES DER TÄUFFER. Till läktaren leda två trappor, en på vardera sidan mittgången (se fig. 312). Endast den södra är ursprunglig. Inorr finnas på västväggen igensatta bombhål i läktargolvbjälkarnas nivå, som visa, att plats för trappan senare beretts. Likaså överskäres dörren till en i kyrkans nordvästra hörn avskild skrubb av trappan. Om den södra har kvar sitt ursprungliga utseende eller ej, kan ej fastslås.
- GAPSKULLE.** Över sakristidörren, i förbindelse med den ovan beskrivna mot kyrkan öppna sakristivinden (s. 307), har varit en läktare, en s. k. gapskulle. Sannolikt har dess bröstning utgjorts av i orgelläktarens bänkar inbyggda delar av en läktarbröstning. Ramverket är av brunmålade bräder med svarta, gula och röda målningar i de avlånga fyllningarna. H. 93 cm. Vitmålade trögaller, som nu äro placerade på orgelläktarn, hava även möjligen ursprungligen hört till gapskullen. Trappan upp har gått från koret, där predikstolen nu är; den efter trappräcket avskurna panelen sitter ännu kvar. Den var tydligtvis en ursprunglig anordning (se nedan s. 307). 1676 funnos båda läktarna (inv.).
- ORGEL.** Orgel om 6 stämmor med fasad i vitt och guld, anskaffad 1864. På HÜLPHERS tid fanns ett »Positiv av årtal 1631», som 1676 nämnes »Orgewerck aff 5 stem[m]or nyligen reparerade» (inv.). Då kyrkan var nybyggd, fick orgeln »sitt rum öfwer sacristian» (d. v. s. på gapskullen), men 1740 flyttades den till västläktaren.
- NUMMERTAVLOR.** Två nummertavlor i koret, ovala, i förgyllda ramar; anskaffade 1824. En nummertavla, rektangulär med snidad ram och över-

stycke samt 1722 i kartusch nederst. Inköpt detta år. Sönderslagen, men de flesta delarna i behåll. H. 70 cm. B. 56 cm. Dessutom finnes en slät furutavla med följande inskurna inskrift: A° 1711 ÄR DENE FÖRÄRAT AF M.NS. H. 63 cm. B. 35,5 cm.

Dopfundt av brun, polerad kalksten med spår av förgyllning (fig. 325). Samma typ som Mockfjärds kapells funt (fig. 132). 1600-talets förra hälft. H. 93 cm. Diam. 45 cm. Den omnämnes 1830 (inv.) »med gam[m]al målning». Denna är nu utplånad.

Dopfat av driven mässing, rund tallrikform med syndafallet i drivet arbete i botten. Nürnbergerarbete(?) från 1500-talet. D. 38 cm.

Kalk av silver. Cuppan invändigt förgyllid. Stämplrar: **I H LEFFLER** — Falu vapen — V3

(= 1827) — kontroll. H. 22 cm. Paten med samma stämplrar.

Kalk av tenn, slät, utan stämplrar. H. 23 cm.

Oblatask av silver på fyra fötter. Stämplrar: Kontroll — Falu vapen — **I H LEFFLER** — A4 (= 1831). H. 10 cm. L. 12 cm.

Kanna av tenn; inga stämplrar. Inskrift kring kanten: C I S · H. P. S. A : L. H. 30 cm.

Kanna av silver, inköpt 1873. Stämplrar: **OL** — kontroll — Stockholms vapen — T5 (= 1873). H. 34 cm.

Vinkanna av silver med lång pip. Stämplrar: Kontroll — Falu vapen — ? — D4 (= 1834).

Äldre, nu försvunna silverföremål nämnas i inventariet 1676: »Kalkar 2 st. 1. förgylt uti kyrkian, faat litet 2. uti sochnebodh. whit. Silfrkanna om 86 lodh. Öfflatzask fyrkant. förgylter offwanpå locket». Dessutom fanns under rubriken »koppar»: »Sochnsäck fyrkantig och en oblats ask trind». 1822 gjordes inbrott i kyrkan, varvid allt silvret bortstals.

Mässingskrona med två rader ljusarmar, vardera med 10 LJUSREDSKAP. pipor. Staven krönt av kvinna med kvist i handen. På globen: JÖNS · SVEN | SON ERICK : PER | SON · ANNO 1 · 688 : H. 105 cm.

Mässingskrona med två rader ljusarmar och 8 i vardera. Staven krönt av dubbelörn. Upptagen i inventariet 1676. H. 110 cm.



DOPFUNT.

DOPFAT.

Foto. G. Boëthius 1914.

Fig. 325. Aspeboda.

Dopfundt.

Taufstein. 17. Jht.

NATTVARDSKÄRL.

Mässingskrona med 6 ljusarmar; staven krönt av dubbelörn. Liknar föregående. 1600-talet. H. 63 cm.

Mässingskrona med 5 ljusarmar. Staven krönt av dubbelörn; på den runda globen NILS. LARS. SON. CATHARINA DAHLIN : A : 1735.



Foto. G. Boëthius 1914.

Fig. 326. Aspeboda. Ljusstake av malm.
Leuchter aus Bronze. Ende d. 17. Jhts.

Ljusstake av malm. 4 ljuspipor, skaftet krönt av i rustning klädd man (fig. 326). 1600-talets slut. Fanns ej 1676. H. 47 cm.

Ljusstake av malm, 3-armed. 1600-talets slut. H. 41 cm.

Mässingsstakar, par. Kvadratisk fot. 1600-talet. H. 13 cm.

Mässingsstake. Omkr. 1700. H. 17 cm.

12 mässingsstakar med cylindrisk pipa och skålformig fot. H. 12—15 cm. 1700—1800-talen.

Tennstakar, 4 stycken med rund fot och cylindriskt skaft, ornerade med pärldränder. Stämpel: Sköld med ängel och EIN . z. 2 stakar sakna stämpel. H. 17,5 cm.

Tennstakar, ett par. 1700 talets senare hälft. Stämplor: Dalpilar och A M inom sköld — sköld med krönt S (båda 2 ggr.) — z (?), (z = 1782). H. 21 cm.

2 silverljusstakar. Stämplor: S2 (= 1800) på den ena, P2 (= 1797) på den andra — kontroll — N O K. Skänkta av C. G. Kastman (inv.). H. 22 cm.

2 trearmede nysilverstakar och 2 nickelstakar från 1800-talet.

2 lampetter av försilvrad kopparplåt, drivna och ciselerade. 1700-talets början. H. 27 cm.

På väggarna och pelarna ljushållare av järn till kyrkans illuminering, antagligen från 1800-talet.

Under läktaren 2 enkla järnljuskronor med 4 armar. 1700-talet.

6 ljussaxar av järn.

1676 funnos 3 stakar av mässing, om 2, 3 och 4 pipor.

Mässhake av röd sammet, ornerad med årtalet 1763, kors och gudsöga i guldbroderi och galoner.

Svart sammetsmässhake med silvergaloner och 1801 i silverbroderi.

Kalkkläden: Ett av röd sidensars med guldbroderier, som bilda krans i mitten omgivande I H S, samt däromkring C A D 1678 och ornament. Fodrat med vit taft, kantat med knypplad guldtrådsspets.

Ett av gulvit sidensars (fig. 327) med rika guld-, silver- och silkebroderier, kantad med guldtrådsspets och fodrad med röd taft. På fodret: EMERENTIA LYBECKER ANNO 1730. 56 × 54 cm.

Ett av röd, nu blekt plysch, kantat av gul silkesfrans, fodrat med rött lärt och ornerat med grönt, gult och vitt siden i applikation. Utmed kanten: M H S J A S C H D B M D. I mitten 1765. Gåva av Carl Månssons i Gronda arvingar (inv. 1774). 47 × 43 cm.

Ett av svart siden med silverspets och broderade ornament samt bibelspråk = Joh. 1,7 och 3,23 och »Anno 1804 d. 11. m.» i vitt silke. 60 × 63 cm.

Bokdynor: En av röd sammet från 1700-talets början med mycket nött broderi i guld och silver. I mitten M O C L i monogram under adlig krona. L. 66 cm. B. 46 cm.

En av rött kläde, broderad med blått och gult ullgarn samt applikation i svart sammet. Omkr. 1800. 45 × 45 cm.

Svart sidenkudde med silverbroderi och Joh. 3:16 i vitt silke. 1800-talets början. L. 50 cm. B. 35 cm.

4 röda sammetshävar med guldgaloner. Användas ej mer. 2 av dem anskaffade 1765.

Broderade sitsar och ryggstycken till två stolar i sakristian (se s. 320). Båda av svart vadmal och broderade med på den



Foto. G. Boëthius 1915.
Fig. 327. Aspeboda. Kalkkläde.
Kelchtuch. 1730.



Foto. G. Boëthius 1915.
Fig. 328. Aspeboda.
Broderad stolklädsel.
Gestickter Überzug eines
Stuhles. 17. Jht.



Foto. A. Boëthius 1915.

Fig. 329. Aspeboda. Porträtt av
Karl X Gustav.
Bildniss des Königs Carl X. Gustav.
Ölgemålde.



Foto. A. Boëthius 1915.

Fig. 330. Aspeboda. Porträtt
av okänd präst.
Bildniss eines Pfarrers. 17. Jht.

ena huvudsakligen rött, gult, blått och grönt, på den andra gråblått, gult och ljusbrunt silke i schattersöm. På den enas sits och ryggstykke (fig. 328) en skål med blommor; i nedre kanten istyckat en del av liknande broderi. De till den andra stolen hörande broderierna visa oval medaljong omgiven av blommor. På sitsens medaljong landskap med en kvinna, som vaktar får, på ryggstycket samma fig. i landskap. Sitsens nedre del avsliten. Allt i behov av konservering. 1700-talets början. Sitsen 77 × 63 cm. Ryggstycket 60 × 24 cm. Stå nära broderierna på Vika kyrkas sakrististolar (jfr s. 215).

1676 funnos följande textilier (inv.): »Mässehakar 5 st. 1. af godt blom[m]erat tyg mz crucifix. 2. af atlask blom[m]erat ... goldsöm ny. 3. aff brunt sam[m]jet gam[m]al och sönder äre then 4 och 5^{de} gamla och obrukelige. Corporal 2 st. Altareklädher Förhenge blått kledhe nytt. Underkläde af rödt halfängelskt gam[m]alt. Hoffwar 2 st. med silfklockor. Örnegot af plys med silke spetsar omkring. Benckeklädher Hyender 2 st. gamla förslitne. flamesk gamalt om 4 alnar ännu nytt blått klede 3 1/2 aln på skifwan i sacristian.» 1698 köptes

»1 1/2 aln rödt atlask till messskiortan för 7 dlr 16 —». 1763 saknades: »En förgyld silwerhake på mässkiortegördelen» (inv.).

PORTRÄTT. På korväggen tre porträtt i olja på väv i svarta ramar:

Karl X Gustav (fig. 329).
Mörka färger och söndersprucket.
H. 129 cm. B. 103 cm.

Okänd prästman. H. 134
cm. B. 10 cm. Fig. 330.

Carl Carlsson, biskop i Västerås 1680, f. 1642, † 1707. Återgår på Västerås domkapitels porträtt. Underst namnplatta med följande felaktiga inskrift: RIKSHÖFVIDSMANNEN ENGELBRECHT ENGELBRECHTSON. FÖDD . . . MÖRDAD PÅ ENGELBRECHTSHOLMEN UTI SJÖN HJELMAREN DEN 4 MAJ 1436. Bakpå med vit oljefärg: »Taf-lan gifven af Inspectoren Otto Fred: Richman på Sundsberg, Sundbörns socken 1826». H. 51 cm. B. 42 cm.



Foto. A. Boëthius 1915.

Fig. 331. Aspeboda. Korsfästelsen.
Die Kreuzigung. Ölgemälde.
17. oder 18. Jht.

Korsfästelsen, oljemålning på väv (fig. 331). Huvudfärger TAVLOR.
blått, rött, brunt, vitt. Förgyllt och svart ram 1700-talet. H.
77 cm. B. 60 cm.

Epitafium över Nils Olofson f. 1625, † 1705 och hans hustru EPITAFIER.
Anna Månsdotter f. 1639, † 1714 (fig. 332). Uppsatt 1721. Skuret i
trä, målat och förgyllt. På övre ramen: Esculpsit Beati: Defuncti
nepos Johan Joh:son (= skulpterat av Johan Johansson, den saligen
avlidnes syskonbarn). Inskrifter i förgyllda bokstäver: Gud Till
ähra | och | de Sahl: döde till åminnelse. | är detta Epitaphium vår
Sahl: Fader Nils Olofson i Björsbo . . | och des K: Maka H: Anna
Månsdotter, | af hwilka: | Han föddes 1625 . och dödde 1705 . Hon
född 1639 död 1714 | af oss des k: Barn och Barnbarn: / wäl-
förskyllt och wälment upsatt. / Måns Nilson. Märta Carls.dott? /
Jöran Nilson. Justina daniels.dr? / Johan Nilson. Margareta alb:d? /
Mågar / Anders Knutson. / Anna Nils.dotter / Olof Carlson. Elisa-
beth Nils.dr? / Lars Hanson. Brigita Nils.dot? / Nils Månson. Carl
Månson. / Nils Johanson: Johan Joh:son: Aina Joh:dotter Nils Nilson:
Anders And: Rys Olof Olofson: | TEXTUS PS: 62 v. 8 Anno 1721 |.

Epitafium över Carl Hanson Truls och hans hustru (fig. 333).
Av målat och förgyllt trä. Färgen övervägande svart och vit
marmorering. I medaljonger Carl Hanssons och hans hustrus por-
trätt i olja samt på kartusch däremellan i förgyllda frakturbokstäver:



Foto. A. Boëthius 1915.

Fig. 332. Epitafium över Nils Olofsson.
(† 1705). Uppsatt 1721.

Epitaph aus geschnitztem und gemaltem
Holz. 1721.

GRAVSTENAR.

»Gudj Till ähra. Hans huus Till prýdna uppsatt af Carl HANSON Truls och Hust: KJESTIN ERICHS-dotter i Grönskog åhr. 1724». Ovanför: »Christus ähr mitt Lijf och döden ähr min winning» samt över Kristus: ECCE HOMO. På sidorna, t. v. styrkan t. h. klokheten samt överst kvinna med sol på bröstet och en bok i handen. Av stilistiska skäl torde epitafiet kunna tillskrivas Johan Johanson, som gjort ovan beskrivna epitafium.

Gravsten utanför västra porten av grå kalksten med kartusch och sköld mitt på. Cirkelformiga medaljonger i hörnen. Sönderslagen. Oläslig inskrift.

Gravsten vid södra ingången av grå kalksten. Oläslig inskrift i rektangulära inskriftsfält.

FANOR.

i kyrkan »2 Estandarer och 1 Fana, Bergs-Regementet tillhörige.» Nu försvunna.

KONUNGATAL M. M.

Gustaf III:s tal 1772 och Karl XIII:s tal 1817, tryckta blad i guldramar.

I sakristian tre av Ambrosius Hedengrans gravyrer i svarta ramar:

»Dhe förnämsta Dygders samtahl» etc. vid Karl XI:s begravning 1797.

Till åminnelse av segern vid Narva d. 20 nov. 1700.

Med anledning av Karl XII:s återställande av Die Freye Kirchen Übung Derer Evangelischen Glaubensgenossen in Schlesien 1707.

MÖBLER I SAKRISTIAN.

Två länstolar av furu från 1600-talet. Nu skinnklädda;



Foto G. Boëthius 1914.

Fig. 333. Aspeboda. Epitafium öfver Carl Hansson Truls. Uppsatt 1724
Epitaph aus geschnitztem und gemaltem Holz. 1724.

äldre sitsar och ryggstycken bevarade (se ovan »textilier»). Den ena rikare snidad än den andra. Båda målade i ekimitation.

Ett skåp för håvarna, kista för silvret och 5 stolar av vanlig allmogetyp samt en del enklare möbler.

Hatthängare av lämpligt vuxna trädgrenar placerade vid HATTHÄNGARE väggarna och läktarstolparna i söder.

1697 köpes »kläde åt spögubben till räck . . . 24,50 dlr.» 1829 SPÖGUBBENS UTRUSTNING.
får han »En ny blå surtout».

Storklockan (fig. 335), slät, med Svinhufvudska vapnet ingjutet, KLOCKOR.
omgivet av ALBERTVS JOHANNES IVDEX samt följande inskrift
kring halsen * IAGH ROPHAR ÖFVER BERGH WATHEN OCH IORDH:
KOMMEN HITH THIL MIGH OCH HÖRER GUDHS ORDH * EN EGO
CAMPANA NVNQVAM ANVTIO VANO: DVM TRAHOR VENITE VOCO
VOS GAUDIA VITÆ . I H S. (= Si, jag, Eder klocka, bådard aldrig
förgäves. Kommen, då jag ringes; jag kaller eder till livets glädje).
Kring nedre kanten: * H · A · E · M · A · P · M · P · C · E · M · P ·
MVL · HI · OM · E · P · E · E · M · I · M · IO · A · I · P · I · Y · P · I · A · H · I :



Foto 1917 i B. St.

Fig. 334. Aspeboda. Kyrkan från sydost.
Die Kirche von Südosten.

H · M · C · I · O · I · A · K · K · K · S · I · S. Sannolikt donatorsinitialer.
GUTHIN AF P. E. G. ANNO 1625. P. E. G. är sannolikt samme
klockgjutare, som gjutit klockan i Åhl 1616 (jfr s. 83). H. 164 cm.
Diam. 159 cm. Angående donatorn, Albrekt Svinhufvud av Qval-
stad se s. 312.

Mellanklockan är gjuten 1719 i Tuna av Eric Näsman och har utom inskrifter, som upprepa landshövdingens och andra tjänstemäns namn, följande vers: NÄR NITTONDE ÅHRET SKREFS UTÖFWER SIUTTON HUNDRA TÅ RYSSEN SKRÄMDE OS VÅR BERGSLAG TILL AT PLUNDRÄ OCH VÅR ULRICA SATT SITT FÖRSTA ÅHR PÅ THRON JAG RÄMNAD GIÖTS DÅ OM ATT FÅ EN BÄTTRE THON. H. 129 cm.

Lillklockan är gjuten 1695 av Gerhard Meyer. H. 112 cm.

Sammanfattning av Aspeboda kyrkors konsthistoria.

I. Enligt tradition fanns under medeltiden ett kapell av okänt utseende på »Kapellsberget».

II. 1609 bygges en kyrka, Helga Andas kapell, även den av okänd form och belägen på samma plats, där den nuvarande ligger. Av dess inredning äro altarskåpet och dopfunten bevarade. En klocka från 1625 är även bevarad.

III. 1667 rives Helga Andas kapell, och den nuvarande kyrkan, en rektangulär, spånklädd och rödmålad träbyggnad med sakristia och vapenhus (i söder), uppföres 1669—1681. Det inre hade omålade stockväggar, gapskulle i förbindelse med sakristians övervåning och ett nu rivet korskrank. Av den ursprungliga inredningen återstår bl. a. västläktare, bänkinredning och predikstol samt ljusredskap m. fl. inventarier. Klockstapel av spånklätt trä fullbordades 1688.

IV. 1717—23. Ny altartavla. Korskranket rives och ersättes av pyramider. Epitafier tillkomma.

V. Vapenhuset i väster uppföres på 1800-talet.

VI. 1870 förstoras fönstren. Väggarna strykas invändigt med bruk och vitlimmas.

Zusammenfassung.

Die jetzige Kirche in Aspeboda wurde in den Jahren 1669—81 aufgeführt. Sie ist aus Holz in Blockhauskonstruktion gebaut, mit Schindeln bedeckt und rot-angestrichen. Das schindelbekleidete, mit Teer bestrichene Dach trägt einen Dachreiter und vier kleine Ecktürme. Die zahlreichen hölzernen Dachspitzen sind für das 17. Jht. charakteristisch (vgl. die frühere Kirche in Sundborn S. 283). Im Inneren der Kirche sind die nackten Stämme erst im 19. Jht. getüncht worden. An der Nordwand des Chores war eine erst neuerdings abgerissene Orgelempore angebracht, die in mittelalterlicher Weise sich des Dachbodens der Sakristei bediente (vgl. S. 163). Wir finden also auch hier diese für die Kirchen

der Provinz Dalarna charakteristische Anordnung einer Nordempore, deren ausdrucksvolle Name in der Volkssprache (wörtlich »Gaffenboden«) auf ihre ursprüngliche Bestimmung als der Platz der Kirchensänger hindeutet. — Die Kanzel, eine Arbeit aus d. 17. Jht. (Fig. 321), wurde 1751 von der südlichen Wand nach ihrem jetzigen Platze verlegt.

Die Kirche besitzt u. a. einen Schnitzaltar (Fig. 320), welcher sich dem Revaler Altar von Berndt Notke nähert. Er wurde 1680 mit einem neuen Rahmen versehen und weiss und blau übermalt. — Unter den Inventaren sind ferner zu bemerken: das Taufbecken aus der früheren Hälfte des 17. Jhts und eine messingene Taufschale, wahrscheinlich in Nürnberg im 16. Jht. gearbeitet.

Der Überlieferung nach befand sich schon im Mittelalter an anderem Ort der Gegend eine Kapelle, die 1609 durch einen hölzernen Bau unbekanntem Aussehens auf dem Platze der jetzigen Kirche ersetzt wurde.

Neben der Kirche steht ein hölzerner (Fig. 311), im Jahre 1688 vollendeter Glockenturm.



Foto. A. Boëthius 1914.

Fig. 335. Aspeboda. Storklockan.

Glocke aus d. J. 1625.